کوردستان

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بڵاوی دەکاتەوە

www.kurdistanmedia.com

ژمارە ٨٥٩ | سێشەممە ٣٠ی خەزەڵوەری ١٤٠٢ _ ٢١ی نۆڤامبری ٢٠٢٣

دابینکردنی مافە نەتەوایەتییەکانی گەلی کورد لە چوارچێوەی ئێرانێکی دێموکراتیکی فێدراڵدا

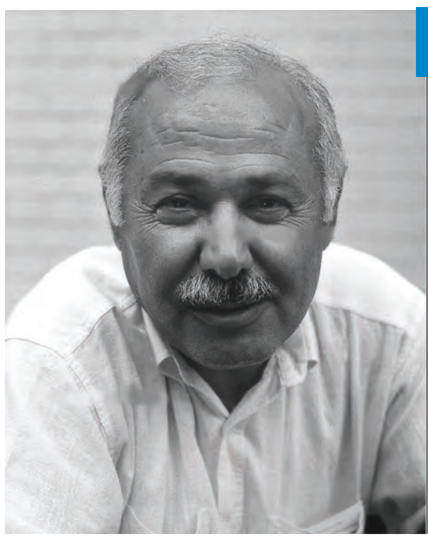

خەبات لەپێناو ئاشتیدا

«...ئاشتی و هێمنایەتی لە سەرانسەری جیهان ئاواتێکی پیرۆزن. بەلام شەڕ و ئاشتی لەسەر مەیل و داخوازیی یەک یا چەند حکوومەتی گەورە و بەهێز یا دوو بەرەی جیاواز پێک نایەن. ئەم شتانە لە ئەسڵدا بەرهەمی ڕازی بوون یان نەبوون و هەست بە بەختەوەریکردن یا نەکردنی ئەفراد ئینسانی و گەلانی ئەم دنیایەن نەک ئاکامی پێکهاتن یا نەهاتنی دوو یا چەند دەوڵەت و حکوومەت.

چەوسێنەر و زاڵم و سەرەڕۆ هیچکات بە مەیلی خۆیان دەست لە چەوساندنەوە و زوڵم و دیکتاتۆری هەڵناگرن، مەگەر بە زۆری و لە ئاکامی شکست لە خەباتێکی توندوتیژدا نەبێ. هەتا ئەوکاتەی ناعەداڵەتیی جۆراوجۆری سیاسی و ئابووری لە دنیادا بمێنێ، هەتا ئەوکاتەی چەوساندنەوە بە شێوەی ڕەنگاوڕەنگ درێژەی هەبێ و تا ئەوکاتەی مەودایەکی زۆری هەژاری و بێ دەرەتانی لە لایەک و دەوڵەمەندی و زیادەخوازی لە لایەکی دیکە لێک جیا بکاتەوە دیارە ئاژاوە و شەڕە و کێشەش هەر سەر هەڵدەدا... .

(لە ڕاپۆرتی کۆمیتەی ناوەندی بۆ کۆنگرەی نۆیەم، کە د. شەرەفکەندی وەک سکرتێری گشتیی حیزب نووسیویەتی)

کوردستان لە خەزەڵوەری خوێناویدا

خوێنتان ون ناکەین، داری خەبات و خۆڕاگریمان دێتە بەر

درەوشانەوەی بنەماڵەی شەهیدانی شۆڕشی ژینا

«ساڵڕۆژی شەهیدبوونی ڕۆڵەکانمانە لە شۆڕشی ژینادا. شەهیدبوونیان پیرۆز بێت، ڕێگایان بەردەوامە. ئێمە دایکانی شۆڕش بە هیچ جۆرێک لە خوێنی ڕۆڵەکانمان ناگوزەرێین. تا دوا هەناسەمان دادخواهی خوێنی بەناحەقرژاوی ڕۆڵەکانمانین بە دەستی ڕێژیمی جمهووریی ئیسلامی ئێرانەوە. ڕێگای شەهیدەکانمان پڕ ڕێبوار بێت. ناسرەوین، نابەزین، سەردەکەوین». ئەمە قسەی دایکی یەکێک لە شەهیدەکانی شۆڕشی ژینایە کە لە ساڵڕۆژی شەهیدبوونی کوڕەکەی و کۆمەڵێک لە شەهیدەکانی دیکەدا و لە کۆڕێکی دایکانی شەهیدانی شۆڕشی ژینادا کردنی. بنەماڵەی سەربەرزی شەهیدان و کۆمەلانی خەڵکی کوردستان بەگشتی لەگەڵ ئەوەی یاد و بیرەوەریی شەهیدانی ڕێی ئازادی و سەربەستی لەبیر ناکەن، بە باوەڕەوە شانازی بە خۆیان و ئەو ڕێگایەوە دەکەن کە ئەوان گیانیان لەپێناویدا بەخت کردوە. (ل٧)

◆ سەر وتار

بەردەوامیی تێرۆرەکانی ڕێژیم لەسایەی بێهەڵویستیی کۆمەڵگەی جیهانیدا

عەلی بداغی

ئێوارەی ڕۆژی پێنجشەممە، ٢٥ی خەزەڵوەر سۆراب ڕەحمەتی، ئەندامی چالاکی حیزبی دێموکرات لەلایەن تیمێکی تێرۆریستیی کۆماری ئیسلامیی ئێرانەوە لە بەردەم ماڵەکەی لە شاری هەولێر کەوتە بەر دەستڕێژی فیشەک و بەتوندی بریندار بوو. تاوانی سۆراب ڕەحمەتی بۆ ئەوەی ناوەندە ئەمنیەتییەکانی ڕێژیم ڕاستەوخۆ بڕیاری کوشتن و جێبەجێکردنەکەی بدەن هەم ئەندامەتیی چالاکی لە حیزبی دێموکرات و هەم چالاکیی خۆبەخشانەی لە کردنەوە و بەدواداچوونی چەندین پەروەندەی تێرۆری چالاکانی سیاسیی کورد لە هەرێمی کوردستان لە دەزگای دادی هەرێمە. بەتایبەت کە لە چەند پەروەندەی بەئاکامگەیاندوودا تێرۆریستەکان دانیان بەوە داناوە بەکرێگیراوی ناوەندە سیخوڕییەکانی ئێران بوون و بە بڕیاری بەرپرسانی ئێرانی و لەبری وەرگرتنی پارە پیلانە تێرۆریستییەکانی ڕێژیمیان لە خاکی هەرێمی کوردستاندا جێبەجێ کردوە و ئەم ڕیسواییە پتر هاندەری ناوەندە ئەمنیەتییەکان بۆ کوشتن و لەمەیدانوەدەرنانی ناوبراو بووە.

دەزگای تێرۆری کۆماری ئیسلامی لە پووشپەڕی ئەمساڵیشدا و لە دوو کردەوەی تێرۆریستی لە دوو شوێنی دیکەی هەرێمی کوردستاندا گیانی لە سێ تێکۆشەری حیزبی دێموکرات -عادڵ موهاجیر، لوقمان ئاجی و سیامەند شابۆیی- ستاندبوو. حیزبی دێموکرات بەدرێژایی تەمەنی کۆماری ئیسلامی وەک ئامانجی یەکەم و سەرەکیی دەزگای تێرۆری ڕێژیم و لە ئەساسدا بە مەبەستی لە زەبروەشاندن لە جووڵانەوەی سیاسیی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا بەردەوام کەوتۆتە بەر پەلامارە تێرۆریستییەکانی ئەم ڕێژیمە. هەر لە درێژەی ئەم ڕەوتەدا و لەم ساڵانەشدا تەقینەوەی شەوی یەڵدا...

درێژە بۆ لاپەڕەی ٦

لە دوو مانگی پاییزی ئەمساڵدا

کوژران و بریندار بوونی ٨٦ کۆڵبەر لە کوردستان

لە ماوەی دوو مانگی پاییزی ئەمساڵدا زیاتر لە ١٠٠ کۆڵبەر لە کوردستان دراونەتە بەر دەستڕێژی هێزە چەکدارەکانی کۆماری ئیسلامیی ئێران کە «چاونیوز» ناو و ناسناوی ٨٦ کەس لەوانی ئاشکرا کردوە.

ناوەندی مافی مرۆڤی ڕۆژهەڵاتی کوردستان ڕایگەیاندوە لەو ٨٦ کەسە ٧ کەسیان کوژراون و ٧٩ کەسیان بریندار بوون. هەروەها دوای سەردانەکەی ڕەئیسی، سەرکۆماری ڕێژیم بۆ شاری سنە کە لە چەند کۆبوونەوەیەکدا باسی پێویستیی ئاوردانەوە لە ژیان و چارەسەری کێشە ئابوورییەکانی خەڵکی کرد، لانیکەم ٦٠ کۆڵبەر لە کوردستان دراونەتە بەر دەستڕێژی گوللە کە ٣ کەسیان کوژراون.

هەر بەپێی ئەو زانیارییانە نیزیک بە ٦٠ کەس لەو کۆڵبەرانە لە ناوچەی سنووریی هەنگەژاڵی بانە لە پارێزگای سنە دراونەتە بەر دەستڕێژ، ئەویش لە کاتێکدا لەو ماوەیەدا و لە شارەدا بەناو بازارچەیەکی ئازاد بە مەبەستی هاوردەی کالا لەو دیوی سنوورەوە بۆ خەڵکی ناوچەکە کراوەتەوە؛ بەڵام خێروبێری ئەو بازارچەیە بۆ کاربەدەستانی ڕێژیم و پشکی خەڵک تەنیا فیشەک و خوێن بووە.

ڕاگەیەندراو لەبارەی تێرۆری ئەندامێکی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە شاری هەولێر

بۆ بیر و ڕای گشتی!

بە ئاگاداریی هەموو لایەک ڕادەگەیەنین سەر لە ئێوارەی ئەمڕۆ پێنج شەممە ٢٥ی خەزەڵوەری ١٤٠٢ی هەتاوی (١٦ی نوامبری ٢٠٢٣ی زایینی) سۆهراب ڕەحمەتی، ئەندامێکی چالاکی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، پارێزەر، ئەندامە سەندیکای پارێزەرانی کوردستان و نیشتەجێی شاری هەولێر لە شوێنی ژیانی لە بەردەم «هانا سیتی» تەقەی لێ کراوە و بەتوندی برینداره.

سۆهراب ڕەحمەتی کادری پێشووی حیزبی دێموکرات کە پارێزەری چەند پەروەندەی وەک تێرۆری شەوی یەلدای بەردەم دەفتەری سیاسیی حیزب (١٣٩٥- ٢٠١٦)، پەروەندەی تێرۆری شەهید قادر قادری (١٣٩٦-٢٠١٨) و پەروەندەی تێرۆری مووشەکبارانی بنکە و بارەگاکانی حیزبی دێموکرات (١٣٩٧-٢٠١٨) بووە، پێشتریش بە بەردەوامی لەلایەن ناوەندە ئەمنیەتییەکانی کۆماری ئیسلامیی ئێرانەوە هەڕەشەی کوشتنی لێ کراوە.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران وێڕای مەحکوومکردنی ئەو کردوە تێرۆریستییەی کۆماری ئیسلامی ڕادەگەیەنێ کە هێرشی تێرۆریستی بۆ سەر سۆهراب ڕەحمەتی دەزگای تێرۆری کۆماری ئیسلامیی ئێرانی لە پشتە و، چاوەڕوانیی لە دەزگای داد و ناوەندە ئەمنیەتییەکانی هەرێمی کوردستان هەیە بەدواداچوون بۆ ئەو کردەوە تێرۆریستیە بکا، بکەرانی ئەم جینایەتە بدۆزێتەوە و لەگەڵ لە قاودانی ئەم جینایەتە تاوانبارانی سەرەکی بە سزای تاوانەکانی بگەیەنێ.

زانیاری و ورەکاریی زیاتر لە ڕاگەیەندراوەکانی داهاتوودا بڵاو دەکەینەوە.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران
ناوندی تەشکیلات

وانەکانی ژێر سێبەری دارەکە!	بەهەشتی زەهرا، ئاوێنەی کارەساتی دوو دەسەڵات	پڕوپاگەندە و کۆماری ئیسلامی	خەزەڵوەر تا خەزەڵوەر هەر برینە!	سوارچاکەکەی کۆسە و کەرێزە
ناسر باباخانی	زانیار حوسێنی	ڕەزا دانشجوو	ئاسۆ مینبەری	باوان عەلیزادە
٢	٤	٨	٩	١٠

چەپەکان پێیان وا بوو چەک دەبێ ببێتە ئامانج یان ستراتیژی سەرەکی بۆ ئەوەی کە تیۆریی بەقا ڕەد بکرێتەوە. کەچی لە کوردستان چەک دەبێتە کەرەسەیەک و ئامرازێک بۆ گەیشتن بە مەبەستێکی سیاسی. لەڕاستیدا لە کوردستان چەک ئامانجی سەرەکی نییە، چەک بۆ ئەوە هەڵنەگیراوە تەنیا دوژمنی پێ بکوژرێ، بەڵکوو بۆ بەرگری لە خۆ و بۆ خۆپاراستن لە بەرامبەر هێرشی ڕژیم هەڵگیراوە. هۆکارەکەشی ئەوەیە کە لە کوردستان جۆری پەیوەندی خەڵک لەگەڵ پێشمەرگە و لەگەڵ کەسانی نێو بزووتنەوەی کورد پەیوەندییەکی "ئەموئەوێتی"یە. واتە سنوورێکی تۆخی ئەوتۆ لە نێوان خەڵکی ئاسایی و پێشمەرگە و سەرکردایەتیی ئەو بزووتنەوە نابینی

وانەکانی ژێر سێبەری دارەکە!

ناسر باباخانی

(١) چەک وەک ئامرازی گوشار

٢٩ی خاکەلێوەی ساڵی ١٣٦٨ی هەتاوی، شەهید دوکتور قاسملوو بۆ پۆلێک لە پێشمەرگەکانی مەڵبەندی شیمال، کە لەژێر سێبەری دارێک دانیشتوون، قسان دەکا. قسەکانی تێکەڵاوێکە لە چەند بابەتێکی هەستیار کە لە هەمان کاتیشدا هەوڵ دەدا لە چوارچێوەیەکی خۆمانە و بە زمانێکی سادە و تا ڕادەیەک تەنزاوی و هەندێ جار گاڵتەئامێز دەریببڕێ. لەوێ باسێک دێنێتە گۆڕێ کە زۆر گرینگە، ئەویش ئەوەیە کە:

"پێویستی هەڵگرتنی چەک چییە؟ یان بۆچی حیزبی دێموکرات چەکی هەڵگرتووە؟ بۆ هەوڵ دەدا کە لە باکوور یان لە باشوور لە هەر جێیەک بۆی هەڵکەوێ، زەبرێک لە کۆماری ئیسلامی بوەشێنێ؟ ئەو چەکەی کە پێیەتی بە چ مەبەستێک بە کاری دێنێ؟"

هەر بۆخۆشی وڵامی پرسیارەکە بە زمانێکی سادە دەداتەوە و دەڵێ: "بۆیە ئەو گورزەی لێ دەدەم، کە بگەڕێتەوە بڵێ ئەرێ تۆ بۆ لێم دەدەی؟! چت دەوێ؟! ئەم جار کە کوتی چت دەوێ، داوای خۆم دێنمە گۆڕێ!"

دوکتور قاسملوو بەم زمانە دەیەوێ بڵێ کە چەک لێرەدا ئامانجی سەرەکی نییە، بەڵکوو چەک کەرەسەیەکە بۆ گەیشتن بە مەبەستێکی تایبەتی کە ئەو مەبەستە لێرەدا، مەبەستێکی سیاسییە و بۆ وێنە دەتوانێ مافی نەتەوەیەک بێ. کە وا بوو لە تەواوی هەڵسوکەوتەکانی شەهید دوکتور قاسملوودا و هەروەها بەرنامەی حیزبی دێموکراتدا، چەک بۆ ئەوە هەڵنەگیراوە کە نەفسی چەک بۆخۆی وەک پێویستییەک، وەک زەروورەتێک سەیر بکرێ، واتە چەک ئامانجی بزووتنەوە بێ. بۆیە لە درێژەی قسەکانیدا باس لە "ناوهاوسەنگیی هێز" دەکا کە ئێستاشی لەگەڵدا بێ فاکتۆرێکی گرینگ و یەکلاکەرەوەیە و ئەم شێوە ڕوانینە لەسەر بنەمای ڕێئال پۆلیتیک باس لە بوونی "هێز لەبەرانبەر هێز"دا دەکا. دواتر دەڵێ ئەگەرچی ئێمە شۆڕشگێڕترین حیزبی سەرانسەری ئێرانین، بەڵام بەرپرسترین و ئاشتیخوازترین جەریانیشین کە ئەم شەڕەیان بە سەردا سەپاندووە. کە وا بوو دەوری چەک وەک ئامرازێکی گوشارە بۆ سەر دوو جەمسەری دژ بە یەک. گوشار خستنە سەر دەسەڵات و هاندانی خەڵک!

(٢) چەکی چەپ، چەکی کورد

هەر لە سەردەمی پاشایەتییەوە، شێوەڕوانینی چەپی ئێرانی بۆ چەمکی چەک لەگەڵ سیلەنیگای بزووتنەوەی نەتەوەیی لە کوردستان جیاواز بوو. بێگومان ئەندێشەی چەپ لە ئێران، بەنیسبەت بزووتنەوەی نەتەوەیی لە کوردستان، لەباری جوغرافیایی و فکرییەوە زیاتری پەلهاوێژی کردبوو و ئەمە ڕاستییەکی حاشاهەڵنەگرە. هەرچەند باسکردن لەوە کە ئایا چەپ خاوەنی پێکهاتەیەکی ڕێکخراوەیی وەک حیزبی دێموکرات لە کوردستان بووە یان لە باری فکرییەوە لە ئاستی بژاردە و نوخبەکان و لە ئاستی خەڵکی ئاساییدا تا چ ڕادەیەک برەوی هەبووە یان ڕادە و نفووزی گوتاری چەپ بە نیسبەت گوتاری بزووتنەوەی نەتەوەیی کوردی چۆناوچۆن بووە هەڵگری دەرفەتێکی ترە! بەڵام بە ئاوڕدانەوە بۆ سەرچاوە تیۆریکییەکانی ئەوان سەردەمان دەکرێ جیاوازییەکان زیاتر دەسنیشان بکەین.

کاتێک سەیری ئیدەی بیرودۆزەکانیان دەکەی یەکی وەک "مەسعوود ئەحمەدزادە" لە نامیلکە بەناوبانگەکەیدا دەڵێ خەباتی چەکداری هەم ستراتیژییە و هەم تاکتیک، لێرەدا ڕێکاری سەرەکی بۆ خەبات تەنیا چەکە! یان کاتێ کەسێکی وەک "ئەمیرپەرویز پوویان" نامیلکەی "ڕەدی تیوریی بەقا و پێویستیی خەباتی چەکدارانە" دەنووسێ، چەک دیسان دەبێتە مەبەستی سەرەکی.

بۆچی ئەندێشەی چەپ لە هەوڵی ئەوەدا بوو چەک بکاتە ناوەندی گوتارەکەی خۆی؟

چەپەکان پێیان وا بوو چەک دەبێ ببێتە ئامانج یان ستراتیژی سەرەکی بۆ ئەوەی کە تیۆریی بەقا ڕەد بکرێتەوە. کەچی لە کوردستان چەک دەبێتە کەرەسەیەک و ئامرازێک بۆ گەیشتن بە مەبەستێکی سیاسی. لەڕاستیدا لە کوردستان چەک ئامانجی سەرەکی نییە، چەک بۆ ئەوە هەڵنەگیراوە تەنیا دوژمنی پێ بکوژرێ، بەڵکوو بۆ بەرگری لە خۆ و بۆ خۆپاراستن لە بەرامبەر هێرشی ڕژیم هەڵگیراوە.

هۆکارەکەشی ئەوەیە کە لە کوردستان جۆری پەیوەندی خەڵک لەگەڵ پێشمەرگە و لەگەڵ کەسانی نێو بزووتنەوەی کورد پەیوەندییەکی "ئەموئەوێتی"یە. واتە سنوورێکی تۆخی ئەوتۆ لە نێوان خەڵکی ئاسایی و پێشمەرگە و سەرکردایەتیی ئەو بزووتنەوە نابینی. پەیوەندییەکی پتەو کە مێژووی تایبەت بە خۆی هەیە، مێژووی حوکمڕانی و مێژووی ئۆرگانیزێیشێن (بەڕێوەبەری)ی هەیە. بگەڕێوە سەردەمانی کۆمەڵەی ژێکاف وەک مێژووی ئۆرگانیزێیشێن، بگەڕێوە سەر کۆماری کوردستان وەک مێژووی حوکمڕانی. کە سەیری هەموو ئەوانە دەکەی و دەگەڕێیەوە سەردەمی شۆڕشی گەلانی ئێران، هەم مێژووی حوکمڕانیت هەیە، هەم مێژووی ئۆرگانیزێیشێنت هەیە و هەم بەکگراوندێکی فکریت هەیە.

بەپێچەوانەوە چەپەکان پێیان وابوو چەک دەبێ بچێتە نێو خەڵکەوە بۆ بەربەرەکانی لەگەڵ ئەو دیکتاتۆرییەت و ملهوڕییەی کە ڕژیمی پاشایەتی بەسەر خەڵکی داسەپاندوە و خەڵک، بەتایبەت کرێکاران و وەرزێرەکان ترسیان بشکێ و ڕەگەڵیان کەون تا بەم جۆرە خۆیان گوتەنی چەرخی بچووک چەرخی گەورە وەگەڕ بخا!

ئەوان بیریان دەکردەوە کە زایەڵەی دەنگی تەقەی چەک لە گوێی چینی کرێکار و وەرزێردا دەتوانێ پەلکێشی شەڕی چەکداریان بکا! بەڵام بزووتنەوەی نەتەوەیی کوردی پێویستی بەوە نەبوو، بۆیە ئەو جیاوازییە زۆر گرینگە و من بەش بە حاڵی خۆم، نەمدیوە لە جێگاییەک ئاماژەی پێ کرابێ. پێداگریی "بیژەن جەزەنی" سەلمێنەری ئەم بۆچوونەیە کە هەوڵی ئەوان سازدانی پەیوەندییەکی لەم جۆرە بوو، بۆیە دەڵێ: چ بکەین تا خەباتی چەکداری لەنێو خەڵکدا پەرەگیر بێ؟

(٣) باڵی سیاسی لەپاڵ باڵی چەکداری؟!

یەکێک لەو خاڵانەی کە سەبارەت بە هەڵگرتنی چەک لە لایەن پێشمەرگەوە ڕەچاو ناکرێ، ئەوەیە کە چەمکی دێموکراسی لەبیر دەکرێ. لە ئاسیا و ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستەوە بگرە هەتا ئورووپا و ئەمریکای لاتین دوو باڵی سیاسی و چەکداری بزووتنەوەکە بە شێوەیەکی هاوتەریب بوونیان هەیە. تەنانەت لە ئەفریقای باشووریش ئەم دوو باڵە هۆکاری سەرەکی سەرکەوتنن بەسەر ڕژیمی ئاپارتایدی ئەم وڵاتەدا. کەوابوو باڵێکی سیاسی هەیە کە لە باری سیاسییەوە هەوڵ دەدا، بەڵام ئەو باڵە سیاسییە، باڵێکی چەکداریشی هەیە.

دوور نەڕۆین لە باکووری کوردستان HDP بە هێزێکی سیاسی دادەنرێ، بەڵام هێزێکی سیاسیی نیزیک لە پەکەکە. ئەمە لە وڵاتێکدایە کە بە شێوەیەکی ڕێژەیی ئاماڵدێموکراسییەکی تێدا بەدی دەکەی. یانی لەگەڵ ئەوەدا کە تورکیە، پەکەکە بە هێزێکی تێرۆریستی دەزانێ، بەڵام باڵە سیاسییەکەی لەم وڵاتە بە حوکمی ئەو ئامالدێموکراسی ڕێژەییە (دیارە بە نیسبەت وڵاتێکی دیکتاتۆری وەک ئێران) لە نێوخۆی تورکیا میتینگ ساز دەدا، دەفتەری هەیە، ئەندام پارلەمانی هەیە، بەربەستی دە لە سەد تێکدەشکێنێ و... دیارە حاشا لەوەش ناکرێ کە لەژێر زەختێکی تەواودایە لە هەموو ڕوویەکەوە، بەڵام لە ئێران جەریانی سیاسی یان باڵی سیاسی هەر بوونی نییە، چ بگا بەوەی کە هێزێکی چەکدار بێ و بتهەوێ باڵی سیاسیت لە نێوخۆدا هەبێ. ئەوە هەر ناکرێ و ئیمکانی نییە. چونکە تۆ لە وڵاتێکی دیکتاتۆریدا دەژی. کەوابوو لێرەدا، حیزبە سیاسییەکە خەباتێکی سیاسی دەکا لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، بە حوکمی نەبوونی ئەو دێموکراسییە، بە حوکمی نەبوونی ئەوەی کە دەرەتانی ئەوەی نییە کە لە نێوخۆی وڵاتدا چالاکی و خەباتی سیاسی بکا، ئەو چەکە بۆ ئەوە هەڵگیراوە کە بواری خەبات سیاسی لەبار بکرێ!

مەبەست ئەوەیە ئەگەر تۆ لە وڵاتێکی دێموکراتیکدا بی و هەموو پێوەرەکانی ئازادی و ڕێزگرتن لە فرەیی و پلوڕالیزم و دێموکراسی بوونی هەبێ، ئەگەر دەست بدەیە چەک، ڕەنگە سەرکۆنە بکرێی. بەڵام کاتێک لە نەبوونی ئەم دێموکراسییەدا تۆ دەرەتانی هیچ چەشنە دەنگهەڵبڕینێکت نییە و تەنانەت حاشا لە بوونت دەکرێ، ئەوکات ئەم چەکە وەک شەرەفی نەتەوەیی پێناسە دەکرێ، با دوو لایەنەکەش هەتا بڵێی ناهاوسەنگی هێزیان پێوە دیار بێ!

(٤) شەڕ بۆ شەڕ؟ نا!

کارکردی چەکی دەستی پێشمەرگە چییە؟ ئایا پێشمەرگە چەکی هەڵگرتوە تەنیا بۆ ئەوەی دوژمنی پێ بکوژێ؟ یان وەک دوکتور قاسملوو دەڵێ گورزێکی لێ بوەشێنێ بۆ ئەوەی کە بیهێنێتە سەر هێڵ و لەگەڵی بکەوێتە سەر وتووێژ و داوای خۆی بێنێتە گۆڕێ؟ لێرەدا باسێکی بایخدارانە ناکەم کە ئایا دەکرێ لەگەڵ حکوومەتێکی دڕندە وەک کۆماری ئیسلامی لەسەر مێزی وتووێژ دابنیشی یان نا؟ ئەوە باسێکی دیکەیە کە لای من وڵامی پرسیارەکە "نا"یە. بەڵام مەبەست پێداگری لەسەر ئەم ڕستەیەی دوکتور قاسملوویە کە دەڵێ ئێمە شەڕ بۆ شەڕ ناکەین، شەڕ دەکەین تا ویستەکانمان بەسەر لایەنی بەرانبەردا فەرز بکەین. ئەمەش خولانەوە لە بازنەدا نییە بەڵکوو بڕینی هێڵێکی مێژووییە کە دواجار سەروەریی سیاسی نەتەوەیەکی لێدەکەوێتەوە!

وەک باسم کرد چەک ئامرازە نەک مەبەست، بۆیە زۆر گرینگە کە بزانین بەپێچەوانەی نەتەوەکانی تر یان بەپێچەوانەی ئەوی تر، (نەتەوەی سەردەست) کورد هیچ کات تاوانی جەنگی نەکردوە، ژینۆساید و کۆمەڵکوژی نەکردوە، پەلکێشی بۆ خاکی کەس نەکردوە و لەسەر هەردی دیتران شەڕی نەکردوە. لە هیچ قۆناغێکی زەمەنیدا، لە هیچ شوێنێک لە تەواوی ئەو ساڵانە کە کورد هەوڵی داوە بۆ دەستەبەرکردنی مافی نەتەوایەتی لە هەموو پارچەکان، هەرگیز کورد تاوانی جەنگی نەکردوە. بەپێچەوانەوە ئەوە ئەوی ترە کە دەرحەق بە نەتەوەی کورد لە هیچ جینایەتێک درێخی نەکردوە.

ئەمە زۆر گرینگە کە بزانین کاردانەوەی شتێکی ئەوتۆ لە ڕوانگەی نێونەتەوەییشەوە چەندە بایەخدارە. واتە کاتێک لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست، لە ئەمریکای لاتین یان تەنانەت لە ئورووپا، باڵی چەکداری جەریانێکی سیاسی بۆمب دەنێتەوە، بارمتە دەگرێ و تێرۆر دەکا، کەچی هەرگیز ئەم کردەوە تیرۆریستییانە، لەلایەن حیزبی دێموکراتەوە نەکراوە و ئەمە خاڵێکی سەرسوڕهێنەرە کە بەداخەوە وڵاتانی دێموکراتیک و پێشکەوتوو زۆر بە کەمی ئاگاداری ئەم تایبەتمەندییانەی حیزب دێموکراتن!

لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست کە کانگای توندوتیژی و ڕادیکاڵیزمە و دێموکراسی و مافی مرۆڤ و فرەیی هیچ مانایەکی نییە، بوونی هێزێکی سیاسی وەک حیزبی دێموکراتی کوردستان کە پابەندە بە بەها دێموکراتیکییەکان و خاوەنی گوتارێکی بەرگریکارانە و خاکەڕا و ئەخلاقتەوەرە دەبێ وەک دیاردەیەکی ناسروشتی سەیر بکرێ!

(٥) چەک بۆ پاراستنی گیان!

ئەگەر حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران تەنیا باوەڕی بە چەک بوایە – وەک چەپەکان دەڵێن پێویستییەک – هەم وەک تاکتیک و هەم وەک ستراتیژی، شەهید دوکتور قاسملوو گیانی خۆی لەپێناو وتووێژ دانەدەنا!

دیارە بە دەیان و سەدان جار، هێزە سیاسییەکانی کوردستان ڕایانگەیاندوە کە چەک لە دەستی ئەواندا کەرەسەیەکە بۆ "دیفاعی مەشرووع" نەتەنیا لە بەرامبەر ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی ئێراندا وەک وڵاتێکی تێرۆریستی، بەڵکوو لە بەرانبەر ئەو هەرەجمەرجە و ئەو هەڕەشە مەترسیدارانەی کە لە وڵاتێکی ٧٢ میللەتی وەک عێراقدا بوونیان هەیە. بە حوکمی ئەوەی هەموو کەس و ناکەسێک لەم وڵاتەدا چەکی پێیە زۆر ئاساییە مادام تۆ لەوێ دەژیی و لەوێ چالاکی دەکەی، بۆ پاراستنی ژیانی خۆت وەک تاکێکی ئاسایی یان وەک ئەندامێکی حیزبی چەکت لەسەر پێ بێ!

ئەم خاڵەم بە لاوە زۆر سەرنجڕاکێشە و تەنانەت وەک خاڵگۆڕان دەبێ سەیر بکرێ کە لە دوای شۆڕشی ژینا و ئەو کوشت و کوشتارەی کە کۆماری ئیسلامی لەسەر شەقامی شارەکان کردی، ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانی ئێستا گەیشتووەتە ئەو قەناعەتەی کە دەبێ گیانی خەڵک بە هەر شێوازێک بپارێزرێت، تەنانەت بە شێوەی چەکدارانە و ئەمە زۆر گرینگە، هەر ئەو ئۆپۆزیسیۆنەی ڕەخنەگری خەباتی چەکداری گەلی کورد بوو!

(٦) پێشمەرگە، چاوسووری گەل!

پەیوەندیی نێوان هێزە سیاسییەکانی کوردستان و خەڵک بەڵگەیەکی حاشاهەڵنەگرە کە دەوری خەباتی چەکداری بۆ پاڵپشتی و هاندانی خەڵک لە تەواوی ئەم چلوچەند ساڵەدا بسەلمێنێ. ڕاپەڕینی خەڵک، مانگرتن، پشتیوانی لە حیزبەکان، بەرز ڕاگرتنی بۆنە نەتەوەییەکان و خۆپێشاندانی خەڵک لە کوردستان لەچاو شوێنەکانی تر هەر بۆ باس کردن نابێ. چون پاڵپشتی سەرەکی ئەم خەباتە مەدەنی سیاسییە لە نێوخۆ، بەشی زۆری دەگەڕێتەوە سەر حیزبەکانی کوردستان، تەنانەت ئەگەر بە شێوەیەکی سەمبولیکیش بووبێ بەتایبەتی لە ماوەی دوو دەیەی ڕابردوودا! سەردەمی شەڕی پێشمەرگە و ڕێژیم، خەڵک دەیانگوت: "پێشمەرگە، چاوسووری گەلە!" ئەمە ڕێک بە مانای پشتیوانی کلاسیکی هێزی پێشمەرگەیە لە خەڵکەکەی خۆی.

بۆیە بیانوو پێگرتن بە حکوومەتی هەرێم سەبارەت بە چەککردنی حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان نیشاندەری ئەوەیە کە کۆماری ئیسلامی قامکی لەسەر جێیەکی دروست داناوە، واتە داماڵینی چەک لە کاریگەرترین هێز لە سەرانسەری ئێران! چون لە شۆڕشی ژینادا، هێزە سیاسییەکانی کوردستان و خەڵکی کوردستان نیشانیان دا، بە یەکەوە هەم مێشک و هەم دڵی ئەم بزووتنەوەیەن. بۆیە ئەو بیانوویەی کە ئەگەر هێزە کوردستانییەکان چەکیان پێ نەبێ، ئەم هەرێمە دەبێتە شامی شەریف، بەتەواوی هەڵەیە. چون نابێ ئەوە لەبیر بکەین کە لە کاتی ڕێفراندۆمی سەربەخۆیی لە هەرێمی کوردستان، هێزە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵات هیچ دەورێکیان نەبوو، باس باسی ئەوان نەبوو، بەڵام بەو پلان و پیلانەی کە کۆماری ئیسلامی بە سەرپەرستی قاسم سولەیمانی و کەڵکوەرگرتن لە حەشدی شەعبی دایانڕشت و هێرشیان کردە سەر کوردستان و کەرکووک و دواجار ٥١ لە ١٠٠ی خاکی هەرێم داگیر کرایەوە، هیچ چەشنە باسێک لە هێزە کوردییەکان لە گۆڕێدا نەبوو.

لەڕاستیدا ئەوان لە بیانوو دەگەڕێن و ئەگەر دوورەڕوانینێکی دیکە بێنینە بەرچاو، واتە کۆبوونەوەی بەرپرسانی ئەمنیەتیی ئێران و تورکیە و عێراق کە لە بەغدا بەڕێوە چوو، ڕوون دەبێتەوە کە هەڕەشەکانی ئێران لە کوێوە سەرچاوە دەگرێ.

ئەوەی کە کۆماری ئیسلامی بە درۆن و بە مووشەک لە کوردستان خەڵک دەکوژێ و تۆپبارانی شاخەکان و سروشت و ژینگەی کوردستان دەکا، لەوبەر تورکیە بە درۆن ئەندامانی هێزە سیاسییەکانی باکوور تیرۆر دەکا، تۆپبارانی سنوورەکان دەکا و بۆمبارانی ڕۆژئاوا دەکا، ئەوەمان پێ دەڵێ کە لە نەبوونی کیانێکی سەربەخۆدا، لە نەبوونی دەوڵەتێکی سەربەخۆدا، تۆ گۆشتی سەر چەپەری. واتە ڕێک لەم جوغرافیایەدا مرۆڤی کورد دەبێتە گۆشتی قوربانی و گیانی مرۆڤی کورد تەواو بێبایەخە. دەنا ئەگەر تورکێک، عەرەبێک، فارسێک و... دەکوژرێ، لێپێچینەوە و لێپرسینەوە هەیە. بەڵام جیاوازییەکە لەوەدایە کە ئەوان کێشەکەیان لەگەڵ تاکی کوردە، لەگەڵ شوناس و ناسنامەی کوردە. بەتایبەتی ئەو تاکەی لە بەرامبەر ئەواندا بە چەکی دەستی، سەری هەڵبڕیوە.

لەڕاستیدا، چەکی دەستی پێشمەرگە هێمایەک بووە بۆ خۆڕاگری لەبەرامبەر تێرۆریزمی دەوڵەتی و من پێموایە تا ئەو کاتەی مافی کورد لە باڵاترین ئاستیدا دەستەبەر نەکرێ، کورد ئەو هێمایە دانانێ!

کوردستان
• ژمارە: ٨٥٩
٣٠ی خەزەڵوەری ١٤٠٢ _ ٢١ی نۆڤامبری ٢٠٢٣

د. مەحموود عوسمان:

بە وڵاتانی دژمان گەمارۆ دراوین، لەنێو خۆشماندا نایەکگرتووین و کۆمەڵگەی نێودەوڵەتییش ئێعترافمان پێ ناکا

دیمانە: شەهرام سوبحانی

ئاماژە: لەکاتێکدا شەڕی حەماس و ئیسڕائیل کاریگەریی زۆری لەسەر ڕەوتی ڕووداوە سیاسییەکان لە وڵاتان و جیهان داناوە، زۆر پرس و پرسیار هەن کە ماهییەتی ئەو شەڕە چییە؟ کورد لەکوێی ئەو هاوکێشەیەدا وەستاوە؟ کاریگەریی ئەو شەڕە لەسەر پرسی کورد لە هەرکام لە بەشەکانی کوردستان چ دەبێ؟ چۆن دەکرێ لەنێو دڵی هەموو ئەو هەڕەشانەی لەسەر کوردن هەل و دەرفەت دروست ببن؟ "کوردستان" ئەو پرسیار و مژارانەی لەگەڵ د. مەحموود عوسمان، سیاسەتمەدار و خەباتکاری دێرینی کورد هێناوەتە بەر باس.

دوکتور لە ئێستادا شەڕی حەماس و ئیسڕائیل سێبەری خستووەتە سەر هەموو ڕووداوەکان. خوێندنەوەی ئێوە بۆ ئەم شەڕە چییە؟ ئایا شەڕی ئایینە، شەڕی ئایدۆلۆژییە، شەڕی خاکە؟ شەڕی نیابەتییە؟ دەمانهەوێ لێکدانەوەی ئێوە ببیستین.

شەڕێکی کۆنە، لە وەتی دەوڵەتی ئیسڕائیل دامەزراوە و پێش ئەوەش ئەو کێشانە هەر هەبووە. مەعلوومە فەلەستینیش میللەتێکن و مافی خۆیانە دەوڵەتی خۆیان هەبێ و ئیسرائیلیش دەیهەوێ دەوڵەتی خۆی هەبێ و عالەمی دەرەوەش هەموو دەڵێن دەبێ دوو دوڵەت هەبێ، ئەویش لە تەنیشت یەکەوە. بەڵام یەکەم ئەرزیان کەمە و بەشی هەردووکیان ناکا. دووهەمینیش زۆر بڕیار دراوە کۆڕوکۆمەڵی نەتەوە یەکگرتووەکان لە ١٩٤٨ بەولاوە، بەڵام ئەو بڕیارانە وەکوو پێویست جێبەجێ نەکراون. ئیسرائیل تەبعەن لەسەر خاکی خۆیەتی و ئەمریکای لەگەڵە و دەوڵەتانی دنیا ئێعترافیان پێ کردوە، فەلەستینیش بەشی هەرەزۆریان دەربەدەرن و دەوڵەتە عەرەبییەکانیش نەیانتوانیوە شتێکی وابکەن. بەڵام ئێستا موشکیلەکە زیاتر بووە چوونکە ئێران دەستی تێ خستووە. حەماس و جیهادی ئیسلامی و ئەوانەی ئێستا لە غەززە شەڕ دەکەن دەوڵەتی ئێران پشتیوانییان لێ دەکا و لە بواری نیزامی و لۆجستیکەوە پاڵپشتیانە. ئەمە لە ڕابردووشدا بووە بەڵام ئەمجارە شەڕەکە گەورەترە چوونکە حەماس و ئەوان فرسەتیان هێنا و بە ئیمکاناتێکی زۆر پەلاماری ئیسرائیلیان دا و هەروەها ئیسڕائیلیش تا ئێستا شتێکی وای نەدیوە بەو شێوە پەلامار بدری. ئیتر ئەوانیش دەیانهەوێ غەزە داگیر بکەن، ئەوەتا دەیبینین ئەمریکا بەتەواوی هێزی خۆیەوە لەگەڵ ئیسڕائیلە و ئێرانیش لەگەڵ حەماسە. دەوڵەتە عەرەبییەکانیش لەگەڵ ئەوەدا دژی ئیسڕائیل قسە دەکەن، بەڵام تەئییدی حەماس و ئەوانەش ناکەن. خۆ ئەگەر عەمەلی تەماشای بکەین شەڕەکە تەڕەفێکی ئێرانە و تەڕەفێکی ئەمریکایە و مومکینە زیاتریش پەرە بستێنێ و لە حەماس بەولاوەتر حیزبوڵڵای لوبنانی تێوەربدرێ. مخابن ئەوانەی کوژراون و بریندارن و بوونەتە قوربانیی بەشی هەرەزۆریان هیچ پێوەندییەکیان بە شەڕەکەوە نییە و ئیتر کێشەیەکی گەورەیە و پێویستە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی و دەوڵەتە گەورەکان لەسەر ئەو بڕیارە ساغ ببنەوە بە سەر هەردوولایدا فەرز بکەن کە دوو دەوڵەت هەبێ و لە تەنیشت ئیسرائیلەوە دەوڵەتی فەلەستینیش دابمەزرێ و بتوانن بەئارامی لەگەڵ یەک بژین، هەرچەند ئەوە کارێکی ئاسان نییە و دیاریش نییە کە دەبێ یا نابێ.

کورد لە کوێی هاوکێشەکان دایە، شەڕەکە کە بەسەدان کیلومتر دوور لە سنوورەکانی ئێمە، بەڵام هەر وەک دەبینین شەقی خستووەتە نێوماڵی کورد و دابەشبوون و دووبەرەکێ و چەن بەرەکێی دروست کردوە، بۆ؟

بەدڵنیاییەوە ئەو شەڕە کاریگەریی زۆری لەسەر کورد هەیە، چوونکە کورد پێوەندیی لەگەڵ ئێران و ئەمریکاش هەیە. عێراق بەگشتی و کورد و بەتایبەتی ئێران و ئەمریکا دەوریان هەیە لە کوردستان و مادام ئەمریکا و ئێران وەکوو دوو دەوڵەت تەرفی شەڕەکەن، تەبعەن ئەوە کاریگەریی لەسەر دەوڵەتی عێراق و کوردستان هەیە. تەنانەت بە ئەگەری زۆر کاریگەرییەکان قووڵتر بن، چوونکە ئەمریکا دەیهەوێ لەگەڵ ئەو بی و ئێران دەیهەوێ لای ئەو بگری و لەو بەینە کێشە درووست بووە. بۆ نموونە هێندێک لە میلیشیاکانی سەر بە ئێران لە عێراقەوە لە بنکەکانی ئەمریکا دەدەن، ئەوە لە فڕۆکەخانی هەولێر و لە حەریر دەدرێ و حکوومەتی ناوەندیی عێڕاقیش نەیتوانیوە تا ئێستا بیانوەستێنێ. کەوابوو بەردەوامیی ئەو قەیرانە کاریگەریی لەسەر کورد بە تایبەتی کوردی عێراق دەبێ.

لە ئەگەری پەرەسەندنی ئەو شەڕەو تێوەگلانی وڵاتانی ناوچەکە مەترسییەکانی لەسەر هەموو بەشەکانی کوردستان چی دەبێت؟ یان ئەگەر پێتان وایە دەکرێ لە نێو دڵی ئەو هاوکێشەلەدا دەرفەتمان بۆ درووست بێ ئەو دەرفەتانە کامانەن؟

بڕوا ناکەم دەرفەتێکی ئەتۆ بۆ کورد درووست بێ جگە لە زەرر نەبێ. لەلایەک ئێران و لەلایەک ئەمریکایە، ئەگەر بێی و ئەم ڕازی کەی و ئەو ڕازی کەی تووشی کێشەی زۆر دەبێ. مەسەلەکە ئەوەیە چەندە ئێران بەهێز بێ، زەرەری بۆ کوردە لەم دیو سنووڕو و لەو دیوو. لە تورکیەش هەروایە. تورکیە کە ئێستا لەگەڵ ئیسڕائیل پێوەندی خراپ بووە تەبعەن ئەویش کاریگەری زیاتری دەبێ و لە سووریەش ئێمە دەبینین ڕۆژئاوا بەردەوام لەلایەن تورکیەوە پەلامار دەدرێ. لەلایەک میلیشیا عێراقییەکانی سەر بە ئێران لە هێزەکانی ئەمریکا دەدەن و ئەمریکاش بۆ تۆڵەکردنەوە لە سووریە دەدا، یانێ کورد لەو بەینەدا کەوتووەتە نێوان دوو بەرداشەوە و بۆیە بڕوا ناکەم کورد سوودێک لەو شەڕە وەرگرێت. شەڕەکە نەبێ بۆ کورد چاکترە، چوونکە لە کۆتاییدا هەردوولا هەر دەمێنن، واتا هەر یەک لە جێگەی خۆی و وانییە بڵێی لایەک سەتا سەت سەر دەکەوێ و ئیتر تۆ کەلکی لێ وەردەگری. لەڕاستیشدا ئەم دوو لایەنە هیچیان دۆستی کورد نیین، نە ئێران و نە ئەمریکا؛ چوونکە ئەمریکاش هیچ شتێکی بۆ کورد پێ نییە و نەیکردوە کە بڵێ ئیتر ئەمریکا سەرکەوت کوردیش شتێکی بۆ درووست دەبێ. لە بەر ئەوە زەرەری ئەبێ بۆ کورد و چەندە زووتر بە ئاشتی کۆتایی پێ بێت باشترە بۆ هەموو لایەک و بۆ کوردیش.

لەسۆنگەی چیەوە وڵاتانی ڕۆژئاوایی پاڵپشتی کورد ناکەن هۆکارەکەی چییە؟

سیاسەتی ئەوان لەسەر بنەمای وڵات بوونە. ئەوان دەڵێن عێراق یەک وڵاتە، تورکیە و ئێران و سووریەش هەرکام وڵاتێکن و ناکرێ دابەش بن و کورد بەشێکە لەو وڵاتانە و دەبێ مافی خۆیان لەو وڵاتانەدا دەستەبەر بکەن. ئیدی تەئییدی ئەوە ناکەن لەدژی ئەو وڵاتانە بی و بتەوێ سنوورەکان بگۆڕی. دەبینی مەسەلەن لە تورکیە ئەوەی دژی حکوومەتی تورکیە بێت پێی دەڵێن تێرۆریست، لە ئێران پێی دەڵێن تەجزیەتەلەب، بەڵام لە ئاکامدا چییان بۆ کوردی ئێران نەکردوە. لە عێڕاقیش زیاتر لەگەڵ بەغدان، نەک لەگەڵ کۆماری ئیسلامی؛ چونکە تۆ بەشێکی لەو وڵاتە و پێت دەڵێ تۆ بڕۆ کێشەی خۆت لە گەڵ بەغدا چارەسەر بکە. ئەو وڵاتانە سیاسەتەکەیان ئەوەیە و ئەوەش بە واتای ئەوە نییە دژی کوردن. تەبعەن پێت دەڵێ تۆ بەشێکی لە عێراق و من لەگەڵ عێراق مامەڵە دەکەم و تۆش بەشێکی لەو وڵاتە و کێشەی خۆت بڕۆ لە بەغدا بەپێی دەستوور چارەسەر بکە. واتا ئیهتمامی گەورەیان بە حکوومەتی مەرکەزییە. لە تەنیشت ئەوە مەرحەبا لە کوردیش دەکەن، بەڵام بە شێوەیەکی کەمتر و شتێکی تایبەتییان پێ نییە. بۆ نموونە ڕێفڕاندۆمەکەی ساڵی ٢٠١٧. ئەو ڕێفراندۆمە تەنیا بۆ ئەوە بوو دەنگی کوردەکە وەرگری، بەڵام لە ئاکامدا هەموو عالەم بوو بە دژمان، لە کاتێکدا هیچیشمان نەکردوە. بە واتایەیە بڕوات پێ ناکەن کە تۆ میللەتێکی و مافی ڕێفراندۆم و مافی دیاریکردنی چارەنووست هەیە. لە بەر ئەوە سیاسەتەکەیان ئەوەیە کە دەیبینی. زیاتر سیاسەتەکەیان لەگەڵ دەوڵەتەکانە لە تورکیە، لەگەڵ ئێران، لەگەڵ عێراق و سووریە و پێت دەڵێن تۆ بەشێکی لەو وڵاتانە. بەداخەوە جوغرافیای ئێمەش ئێمەی حەبس کردوە لە بەینی ئەو دەوڵەتانەدا، بەحرێکمان نییە تا بتوانێ سەرنجی دەوڵەتان بەلای خۆیدا ڕابکێشت و بۆ ئێمە ڕێگای دەربازبوونێک بێت.

بۆ خۆشتان دەزانن بزووتنەوەی سیاسی ڕۆژهەڵات بە قۆناغێکی هەستیاردا تێپەڕ دەبێ لە دوو ساڵی ڕابردوودا کە بینیمان لە لایەک هەم شۆڕشی ژینا و لە لایەک هەم ڕێکەوتنی ئەمنییەتی نێوان ئێران و عێراق بزووتنەوەی سیاسی ڕۆژهەڵاتی خستۆتە بەردەم زۆر ئەگەر و سیناریۆی ناڕوون. ئێوە ئەمە پتر بە هەل و دەرفەت دەبینن یان هەڕەشەو مەترسی؟

زیاتر هەڕەشە و مەترسییە، هەل و دەرفەتیش مومکینە تێیدا بێت. ئەو هەل و دەرفەتە پێوەندیی بە هەڵویستی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی بەرانبەر بە ئێرانەوە هەیە کە ئایا دەیانهەوێ حکوومەتی ئێران یان سیاسەتەکانی بگۆڕن؟ ئەوان بە قسە هەموو دژی ئێرانن، بەڵام شتێکی وا نابینی کە سیاسەتی ئەوەیان هەبێ و لە کردەوەدا شتێکی وانابینی کە ڕێژیمەکە نەهێڵن یا بیگۆڕن. دیار وەها بەرنامەیەکیان نییە. ئێمە بینیمان ئەو هەموو خۆپیشاندانە کرا و شۆڕشی ژینا ڕووی دا، بەڵام ئەمریکا چیی کرد؟ هیچی نەکرد. باسیان دەکرد وەکوو مەحکوومکردنی ڕەفتاری کۆماری ئیسلامی بەڵام سیاسەتیان ئەوە نییە کە ڕێژیمەکە بگۆڕن چوونکە هەر ئۆمێدیان وایە کە ڕۆژێک لە ڕۆژان لە گەڵ ئەو ڕێژیمە مەرحەبایەک بکەن لە بەر ئەوە من دەرفەتی زۆر تێدا نابینم، لەو وەزعەدا ئێمە وەک کورد زەرەرمان زۆر کردوە بەڵام تەبیعی نازانی سیاسەتی دنیا چۆنە. ئەگەر زۆرە گۆڕانکارییەکی وا درووست بێ لە دنیا داکە ئەو سیاسەتانە بگۆڕن. ئەگەر ئەو هەلە هاتە گۆڕێ کوردیش لەوانەیە لەو هەلە سوود ببینێ، بەڵام هەتا ئێستا شتێک دیار نییە.

دوکتور یانی پێتان وایە کە لە حاڵی حازردا هیچ ئۆمێدێک نییە؟

ئەگەر مەبەست بۆ کوردی ئێرانە من حالییەن ئۆمێدێکی وا نابینم، چوونکە ئەوە ئێران هەیە و هیچ دەوڵەتێک حازر نییە ڕێژیمەکە بگۆڕدرێ، مومکینە لەگەڵی نەبن و تەنانەت دژی بن و گەمارۆی ئابووریشی بخەنە سەر؛ بەڵام ئیهتیمامێکی گەورەش نابینم بۆ کوردی ڕۆژهەڵات. یانێ ئێستا ئەمریکا کە ئەوندە دژی ئێرانە و شەو و ڕۆژ بەحسی دەکا و سزای لە سەر دادەنێ، بەڵام زۆر بە زەحمەت ویزا دەدەن بە کوردێک کە بچێ بۆ ئەمریکا و هەمیشە پێیان دەڵێن کە ئێمە تەئییدی ئەوە ناکەین ئێوە بە چەکداری بتانەوێ ڕێژیمەکە بگۆڕن. بەکورتی کێشەکان زۆرن و هۆکارەکەش ئەوەیە ئەوان ئێمە لە بناغەوە وەک نەتەوەیەک سەیری ئێمە ناکەن، وەک نەتەوەیەک کە مافی چارەنووس و مافی کیانێکی هەیە و دەبێ قەوارەی خۆی هەبێ. جا ڕەنگە لە داهاتوودا گۆڕانکارییەک بکرێ، بەڵام لە ئێستادا وای نابینم.

بەپێی دۆخی سیاسی هەرکام لە بەشەکانی کوردستان کورد لە هەر کام لە پارچەکانی کوردستان بە تایبەتمەندییە جیاوازییەکانی خۆیەوە یان تەنانەت لە چوارچێوەی ڕێکەوتن و پلاتفۆرمێکی هاوبەشدا ستراتیژیکییەکەی دەبێ چی بێت؟

دەبێ یەکگرتوو بن و پێکەوە هاوکار بن لەسەر ئاستی نەتەوەیی و لەسەر ئاستی هەر پارچەیەکیش حیزبەکان چەندی دەتوانن هاوکاری یەک بن. پێویستە بەرەیەکیان هەبێ و دژی یەکتر سیاسەت دەکەن. ئەوە کاریگەریی زۆرە چوونکە ئێمە میللەتێکی گەورەین. ئەگەر هەموو حیزبەکان هاوکاری یەک بن بێگومان قورساییەکی گەورەیان دەبێ لە دنیای دەرەوە، لەسەر ئاستی نەتەوە و ئاستی هەرکام لە پارچەکانیش ئەوەی لەجێی خۆی. بۆ نموونە لێرە لە کوردستانی باشوور ئەگەر پارتی و یەکیەتیی پێکەوە ڕێک بن و کێشە و گرژییان نەبێ، دەتوانن لۆبیی زیاتر بکەن و عینی شت لە ڕۆژهەڵات و لە نێوان حیزبەکانی ئەوێدا. بەڵام بەداخەوە من ئەو یەکگرتنە نابینم و لە بەر ئەوەشە کۆمەڵگەی نێونەتەوەیی ئێعتراف بە بوونی ئێمە ناکا. ڕاستە ئێمە نەتەوەیەکین و مافی دیاریکردنی چارەنووسی خۆمان هەیە، بەڵام بۆخۆمان یەکگرتوو نین و جۆغرافیاکەشمان لەبار نییە و گەمارۆ دراوین لە نێوان ئەو دەوڵەتانەی کە هیچیان دۆستمان نین.

ئاماژەتان کرد کە یەکێک لە هۆکارەکان نەبوونی جۆگرافیایەکی لەبار بووە. بەڵام خۆ نموونەی وڵاتانی دیکەی وەک کوردستانیش هەن کە ڕێگایان بە دەریا نییە و دەوڵەت و وڵاتی سەربەخۆن.

بە بڕوای من ئەوە هۆکاری سەرەکییە و پاش ئەوە دەتوانین ئاماژە بە نایەکگرتوویی کورد بکەین، دواتریش وەک گوتم کۆمەڵگەی نێونەتەوەیی ئێعترافمان پێ ناکەن و لە هەموو گرینگتر ئەو دەوڵەتانەی دەوروبەرمان هەموویان دژی ئێمەن و هەمووشیان پێوەندی و بەرژوەندییان لەگەڵ دەوڵەتە گەورەکان هەیە و کۆمەڵگەی جیهانییش ئێمەیان کردۆتە قوربانیی بەرژەوەندییەکانی خۆیان.

دوکتور زۆر سپاس بۆ بەشداریتان لەو دیمانەیە. ئەگەر شتێکی نەگوتراو مابێ لە چوارچێوەی باسەکەماندا.

ئەمن هەمیشە ئەوەم گوتوە کە من لەگەڵ کوردی ڕۆژهەڵات بووم و هەموو دەزانن هەڵویستی من بەنیسبەت خەبات و تێکۆشانی کوردی ڕۆژهەڵات و حیزبی دێموکرات و حیزبەکانی تریش چۆنە. هیوادارم حیزبەکانی ڕۆژهەڵات هەوڵ بدەن یەکگرتوو بن و ئەو گوشارانەی کۆماری ئیسلامییش دەیخاتە سەر هەرێمی کوردستان پێویستە بە یەکگرتوویی بەرەنگاریان ببنەوە و ڕەچاوی دۆخی هەرێمی کوردستانیش بکەن هەر وەک هەتا ئێستا ڕەچاویان کردوە، چونکی هەموومان دەزانین کە حیزبەکانی ڕۆژهەڵات وەک پەککەکە نین کە ڕەچاوی هیچ دۆخێک ناکەن. هیوادارم حیزبەکانی ڕۆژهەڵات لە عەینی کاتدا کە لە خەباتی خۆیان بەردەوامن، لەگەڵ گەلانی تری ئێرانیش هاوکار بن و چاوەڕوانی فرسەت بن و لە لۆبیکردن بەردەوام بن و ئەگەریش دەرفەتی وتووێژ و ئاشتی دروست بوو، لە کیس خۆیانی نەدەن. بەڵام بەڕاستی دەبێ زۆریش وریا بن، ئێمە لەو بارەیەوە تەجربەمان زۆرە. ئێمە زۆر شەڕمان لەگەڵ حکوومەتی عێراق کرد و زۆر ئیعتیمادمان لەسەر ئێران هەڵچنی، بەڵام دیتمان کە چی لە ئێمە کرد و چۆن دژی ئێمە ڕاوەستا. بۆیە دەبێ دەرس لەو مێژووە وەرگرن. کوردی ڕۆژهەڵات مافی خۆیانە دیفاع لە خۆیان بکەن، چوونکە ئێران هێرش دەکاتە سەریان و ئەوانیش دیفاع لە خۆیان دەکەن. ئەوە بە مانای شەڕخوازی نییە، لەگەڵ ئەوەشدا دەبێ بزانن کە ناتوانن متمانە بە دەوڵەتی عێراق و دەوڵەتانی دیکەش بکەن چوونکە ئەو دەوڵەتانەش لەگەڵ کورد نین.

مێژووی کۆنی کورد کە دەخوێنینەوە، دەبینین شۆڕشەکەی سەرکەوتوو بووە، بەڵام لەپڕ دەوڵەتەکان لەگەڵ یەک هاوکارییان کردوە و شۆڕشەکەیان کۆتایی پێ هێناوە. تەجروبەی مەهابادمان هەیە، تەجروبەی ئاراراتمان هەیە، تەجروبەی ١٩٧٥ی باشوورمان هەیە، تەجروبەی ئەنفال و کیمیابارانمان هەیە. بەڕای من هەوڵ بدەین چەندی دەکرێ یەکگرتوو بین، یەکگرتنەوەی هەردوو لایەی دێموکرات زۆر باش و هەنگاوێکی گەورە بوو. بەڵام ئەو یەکیەتی و یەکگرتووییە دەبێ لە هەموو ئاستی ئێراندا بەدژی ڕێژیم دروست بێ و لە دەرەوەش لە چالاکی و لۆبیکردن نەوەستن. کوردی ڕۆژهەڵات هاوکات پێویستە لەگەڵ کوردی ئێران و تورکیە هاوکار و هاوخەبات بن و چاوەڕوانی دەرفەت بن، چونکی لە دنیادا گۆڕانکاری قووڵ ڕوو دەدا. ئێمە بینیمان چۆن یەکیەتیی سۆڤییەت هەڵوەشا و وەزعەکە گۆڕا و مومکینە لە داهاتووشدا زۆر گۆڕانکاری لە بەرژەوەندیی ئێمەدا ڕوو بدا.

بەهەشتی زەهرا، ئاوێنەی کارەساتی دوو دەسەڵات

زانیار حوسێنی

بەهەشتی زەهرا ناوێکی ئاشنا و لە هەمان کاتدا جوان، ئارامکەرەوە و فریودەرە؛ ناوێکە لە مێشکدا، وێنای خەیاڵی لە کەشێکی خەونئاساوە ساز دەکا و ڕەنگدانەوەی بەهەشتی بەڵێنیپێدراو لە نێوەرۆکی بەڵگە ئایینی و ئاییننزایی لەنێو بیروڕای گشتی دروست دەکا. بەڵام بەڕاستی بەهەشتی زەهرا هەر ئەو مینای ڕووناک و دەرەوشاوەیەیە؟ ئایا مانا و چەمکی ئەو وشەیە لەگەڵ ڕاستییەکانی ئەو شوێنە یەکن؟

بەهەشتی زەهرا! گەورەترین گۆڕستانی ئێران لە باشوری تارانە کە لە ٢٥ی پووشپەڕی ساڵی ١٣٤٩ی هەتاوی بە ناشتنی کەسێک بە ناوی محەممەد تەقی خەیاڵ (لە بنەماڵەیەکی ئەرتەشی و دەستڕۆیشتوو) لە بەشی یەک، ڕیزی یەک، ژمارەی یەک چالاکییەکەی دەست پێ کرا؛ لە ئێستادا بەهەشتی زەهرا بە ڕووبەرێکی نیزیک بە ٧٥٠ هێکتار نیزیکەی یەک میلیۆن و حەوسەد هەزار گۆڕی تێدایە.

ئەو گۆڕستانە بە شێوەی پارچە پارچە جیا کراوەتەوە بەڵام مەجاڵی سەردانی خەڵک بۆ هەموو پارچە یان بەشەکانی نییە؛ هێندێک لەو بەشانە بە کامێرای چاوەدێری-ئەمنی و بوونی گەشتی مەئموورە ئەمنییەکان زیاتر وەک زیندانێکی ژێر چاوەدێری چڕ و کۆنترۆڵکراو دەچێ تا گۆڕستانی مردووەکان!

لە بەهەشتی زەهرا جگە لە بەشە ئاساییەکان، بەشی بەناوبانگیش هەیە. هەروەک بەشی هەشتا و هەشت یان بەشی هونەرمەندان، بەشی چل و چوار یان بەشی شەهیدی نەناسراو، بەشی بیست وچوار کە زیاتر تایبەت بە بەرپرسان، کەسانی پایەبەرزی نیزامی و کەسانی ناسراو و بەرچاوی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامییە؛ گۆڕی کوژراو و تیرۆرکراوەکانی حیزبی جمهوریی ئیسلامی و دەیەی شەستی هەتاوییش هەر لەو بەشەدایە. میرحوسێن مووسەوی، کۆتا سەرۆکوەزیری ئێران و لە کاندیداکانی هەڵبژاردنی سەرۆک کۆماریی ساڵی ٨٨، دیزاینەر و تەلارسازی ئەو بەشە بووە. بەشی بیست و نۆی ئەو گۆڕستانەش ئی دیپلۆماتکاران و کەسایەتییە ناسراوە سیاسی و نیزامییەکانی ڕێژیمی ویلایەتی فەقیهە.

ئەوانە تەنیا بەشە ئاساییەکانی ئەو گۆڕستانەیە وەک هەموو گۆڕستانەکانی جیهان. بەڵام بەهەشتی زەهرا بەشی قەدەغە و ئەمنیەتیشی هەیە و هەر وەک داستانە تاڵ و بەئازارەکان، باس لە مێژووی ئاڵوگۆڕی سیاسی-کۆمەڵایەتی ئەو وڵاتە و سروشتی ڕژیمەکانی دەسەڵاتدار لە ئێران دەکەن.

یەکێک لەو بەشانە، بەشی بەناوبانگی سی و سێیە کە ل سێدارەدراوەکانی پێش شۆڕشی ٥٧ (لە کاتی دەسەڵاتی پەهلەویدا) لەوێ نێژاون. ئەو گۆڕی ئەندامانی حیزبی توودە، چریکەکانی فیدایی خەلق و سازمانی موجاهیدینی خەلقی تێدا کە؛ لە سەردەمی پاشایەتیدا دەوری ئەو بەشەیان بە دیوارێکی بێتۆنی گرتبوو و لە دوای شۆڕشی ٥٧ تەنیا بە کامێرای چاوەدێری لەژێر چاوەدێری و کۆنترۆڵ گیراوە و دەکرێ بڵێین ئەو بەشە وەک پێشوو بە چڕی کۆنترۆڵ ناکرێ. ئەو کامێرایانە تەنیا بە هۆی لەژێر چاوەدێری گرتن و ناسینی ئەو کەسانەیە کە هاتووچۆی سەر گۆڕی مارکسیستەکان و مارکسیستە-موسوڵمانەکان دەکەن.

لەنێو بەشە قەدەغە و ئەمنیەتییەکانی بەهەشتی زەهرا یان هەمان مینای ڕووناک، بەشەکانی چل و یەک، و نەوەد و سێ لە هەموویان بەناوبانگترن.

بەشی چل و یەک میوانی بەشێکی زۆر لەو کەسانەیە کە لەسێدارە دراون یان تیرباران کراون؛ ئەو بەشە بە حەفدە کامێرای چاوەدێری، گەشتە بەردەوامەکانی مەئموورە ئەمنییەتییەکان و ئەندامانی ئەمنییەتی حەرەم و پۆستەکانی دێژبانیی ئەرتش کۆنترۆڵ دەکرێ؛ پێویست بە ئاماژەیە لە ئێستادا پاراستنی بەهەشتی زەهرا لە دێژبانیی ئەرتەش وەرگیراوەتەوە و دراوە بە یەکەی فاتحینی سوپای پاسداران.

لە ماڵپەڕی "ڕاستیاد"دا بە تەسەلی باسی ئەو بەشە لە بەهەشتی زەهرا کراوە؛ ڕووبەری ئێستای ئەو پارچەیە نیزیکەی یەک هێکتارە و مەزەندە دەکرێ نیزیک بە یازدە هەزار گۆڕی تێدا بێ. بەپێی بۆچوونی ڕۆژنامەنووسان و ئەوانەی سەردانی ئەو بەشەیان کردوە، زۆربەی بەردی سەر گۆڕەکان شکاون و لە هێندێک جێدا ئێسک و پروسکی مردووەکان سەریان لە خۆڵ هێناوەتە دەر و بەشێک لە گۆڕەکانیش تێکڕووخاون. پێشتر بەشێک لەو پارچەیە جیا کراوەتەوە و پارکینگی لەسەر ساز کراوە و بە ژماردنی ئەو بەشە و لەبەرچاوگرتنی ڕای شارەزایان، دەکرێ بڵێین کە لەسەریەک نیزیکەی سێزدە هەزار کوژراو لەو پارچەیەدا نێژراوە. زۆربەی گۆڕەکانی ئەو پارچەیە یان ئەو بەشە بەزەحمەت دەناسرێنەوە، بە شێوەیەک کە ناسنامەی زۆرێک لەو نێژراوانە نادیارە. لەکارکەوتنی ئینتێرنێت و ئانتێنی تەلەفوون لەو خاڵە بەرچاوانەیە کە لەگەڵ چوونە ژوور بەو بەشە، هەستی پێ دەکرێ. تەرمی زۆرێک لە ئێعدامکراوەکانی نێوان ساڵەکانی ٥٧ تا ٦٠ی هەتاوی، ئەندامانی کۆدەتای نۆژە یان عەمەلیاتی نیقاب، ئەندامانی موجاهیدینی خەلق، کەسانی دەوڵەمەندی تاوانبار بە کۆکردنەوەی ماڵی حەرام! سزادراوان بە گەندەڵی لەسەر عەرز (افساد فی الارض)، ئەندامانی گروپی فۆرقان، بازاڕییەکانی نیزیک لە جەریانی دژ بە دەسەڵات، هێندێک لە فەرمانداران، نوێنەرانی پارلەمان، نیزامی و غەیرە نیزامییەکانی نیزیک لە دەسەڵاتی پەهلەوییش لەو پارچەیەدا نێژراون.

ئەو بەشە یان ئەو پارچەیە هەمان لەعنەتاوای بەناوبانگ یان پاژی سووتاوە کە ئیزنی چاککردنەوەی گۆڕەکان و پێڕاگەیشتنی بە بنەماڵە و کەسانی نیزیکی نێژراوەکان نادرێ؛ لە ڕاستیدا ئەو بەشە کراوەتە هێمایەک بۆ تۆقاندن و هەڕەشەیەک بۆ دژبەرانی ڕێژیمی ویلایەتی فەقیه لە دەرەنجامی دژایەتیی ئەو دەسەڵاتە.

بەش یان پارچەی نەوەد و سێ، دووهەمین بەشی تایبەت بە زیندانییە سیاسییە ئێعدامکراوەکانە کە بە نۆ کامێرای چاوەدێری-ئەمنییەتی دەپارێزرێ. دەگوترێ تەرمی زۆربەی ئێعدامکراوەکانی ساڵی ٦٣ لەو بەشەدا نێژراوە. کەسانێک کە زیاتر لە ئەندامانی چریکی فیدایی خەلق و ڕێکخراوی موجاهیدینی خەلق بوون؛ زەویی ئەو بەشەش زیاتر لە بەشی چل و یەک دەچێ. گۆڕی بێ ناوونیشان و بەردی شکاوی سەر گۆڕەکان بەرچاون و هێندێکیشیان دیارە لەلایەن کەسوکاریانەوە دیسان گۆڕەکانیان نۆژەن کراوەتەوە. جگە لەو دوو بەشە، بەشی ئەمنییەتیی دیکەش لە بەهەشتی زەهرا هەیە، بۆ نموونە بەشەکانی نەوەد و یەک، و نەوەد و دووش پڕە لە تەرمی نێژراوی ئێعدامکراوانی سیاسی؛ بەشەکانی چل و دوو و هەشتا و پێنجیش لە بەشە ئەمنیەتییەکان لەقەڵەم دەدرێن کە پڕە لە گۆڕی بێ ناوونیشان لە دژبەرانی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی کە لە دۆخێکی ئەمنیەتیدا نێژراون.

یەک لەو گۆڕانەی بەشی هەشتا و پێنج کە سەرنجڕاکێشە و ناکرێ ڕووی لێ وەرسووڕێنی، گۆڕی میرمنداڵێک بە ناوی ئەمروڵڵا کوردیلوویە کە لە تەمەنی یازدە ساڵیدا ئێعدام کراوە. لە بەهەشتی زەهرا یان مینای ڕوناک و درەوشاوە، بەشێک بە ناوی بەشی سێسەد و دوو هەیە کە ئەویش پڕە لە گۆڕی بێ ناوونیشان؛ بە وتەی دژبەرانی ڕێژیم و تێکۆشەرانی مەدەنی، زۆربەی کوژراوی خۆپێشاندانەکانی ساڵەکانی ٨٨ و ٩٨ لەو بەشەدا نێژراون و هیچ داتایەکی ورد لە گۆڕە بێ ناوونیشانەکانی ئەو بەشە لەلایەن هیچ نیهادێکەوە بڵاو نەکراوەتەوە. لە ماڵپەڕی "کەلمە" لە دەی سەرماوەزی ٩٨ دا، هەواڵێک بڵاو کراوە و بەپێی ئەو هەواڵە تەرمی سەد و پەنجا و شەش کوژراوی خۆپێشاندانەکان لە خەزەڵوەری ئەو ساڵەدا لە لایەن دەزگا ئەمنییەکان بردراوەتە بەهەشتی زەهرا و هیچ زانیارییەک لەسەر گۆڕ و بەشێک کە ئەو کوژراوانەی لێ نێژراون نەزاندراوە. لە دوای شۆڕشی ژیناش زۆربەی کوژراوەکان لە بەشە جیاوازەکانی ئەو گۆڕستانەدا نێژراون، وەک حەمیدڕەزا ڕوحی لە بەشی دووسەد و یازدە، مۆحسینی شکاری لە بەشی نەوەد و دوو و یەڵدا ئاغافەزڵی لە بەشی سی و شەش لە هەرە بە ناوبانگەکانن.

بیرۆکەی بەهەشتی زەهرا یان مینووی ڕوناک و درەوشاوە بۆ کۆکردنەوەی گۆڕستانی تاران لە یەک شوێنی ئەو شارە زەبەلەحە بوو بەڵام بە پێچەوانەوە بوو بە شوێنی ناشتنی قوربانییانی مرۆڤکوژی و جینایەتەکانی ڕێژیمی ڕووخاوی پەهلەوی و ڕێژیمی شەکەتبووی کۆماری ئیسلامی.

گۆڕستانێک کە میوانی تەرمە لەخوێنگەوزاوەکان، ئەشکەنجەدراوەکان، ئەوانەی پێش کوژران دەستدرێژی سێکیسیان کراوەتە سەر و هێندێکجار سووتێندراوەکانە؛ گۆڕستانێک کە لە مێژوودا وەک یەکێک لە بەڵگە هەرەزیندوو و حاشالێنەکراوەکانی جینایەتی دەسەڵاتدارانی تینووی خوێن، دەسەڵات، پارە و گەندەڵییە. گۆڕستانێک کە لە دوای مردنیش، ئیزنی ئارامی و حەسانەوە بە نووستوەکانی ژێر گڵ نادات و بۆتە گەورەترین میتینگی دژبەرانی ڕێژیمی پێشوو و ئێستا؛ میتینگێک بە بارتەقا و پانایی بێدەنگی!

ئاسنی سارد کوتان

مەنسوور مروەتی

پێنج مانگ دوای ڕاپەڕینی پڕشکۆی خەڵک لە ڕەوتی شۆڕشی ژینادا و سەرکوتی خوێناوی و بێبەزەییانەی خەڵکی کوردستان لە لایەن هێزە سەرکوتکەرەکانی کۆماری ئیسلامییەوە، برایم ڕەئیسی، سەرکۆماری ئێران بۆ ئاسایی نیشاندانی بارودۆخەکە سەردانی کوردستان و شاری سنەی کرد. سەردانێک کە نە تەنیا هیچ نیشانەیەک لە ئاسایی‌بوونی بارودۆخی کوردستان نەبوو، بەڵکوو لە بەر هەڵوێستی خەڵکی شاری سنە لە پێشوازی لێنەکردنی ڕەئیسی و چیرۆکی شوکولاتەکەی ئەو شارە، بوو بە ڕووداوێکی مێژوویی و لە هەمانکاتدا سەرشۆڕییەکی دیکە بۆ کۆماری ئیسلامی و سەرکۆمارە گاڵتەجاڕەکەی.

ئێستاش هەمدیسان بۆ ئاسایی نیشاندانی دۆخی کوردستان بەتایبەت لەم یەکساڵەی ڕابردوودا کۆماری ئیسلامی هەوڵی داوە بە وەڕێخستنی هەندێ ڕێوڕەسم و فستیواڵ و کۆنسێرتی جۆراوجۆر تەنانەت ئەگەر بەپێچەوانەی ئیدئۆلۆژییە کۆنەپەرستانەکەشی بێ، هەم سەرنجی خەڵک لەسەر کێشە و ئارێشەکانی کۆمەڵگە دوور بخاتەوە و بەلاڕێیاندا ببا، هەم نیشان بدا کە بارودۆخی سیاسی و کۆمەڵایەتیی کوردستان لە پاش شۆڕشی ژن ژیان ئازادی، بەتەواوی ئاسایی بۆەوە. بێگومان ئەم باسە پێویستی بە ڕوونکردنەوەی زیاتر ناکا چونکە لە ڕاستیدا بارودۆخ لە کوردستاندا هیچ ئاسایی نییە و لە لایەکی دیکەشەوە هیچ کار و کردەوەیەکی کۆماری ئیسلامی نەماوە کە خەڵک بە چاوی گومان و فێڵ و تەڵەکەوە لێی نەڕوانن و پێی نەزانن. بۆ ئەم مەبەستە دیسان حەوتووی ڕابردوو برایمی ڕەئیسی بۆ جاری دووهەم لە چەند مانگی ڕابردوودا هاتەوە بۆ سنە، کە پەراێزەکانی سەفەرەکەی لە ئەسڵی سەفەرەکەی سەرنجڕاکێشتر و شیاوی لێوردبوونەوەی پترن.

ڕەئیسی بەڕواڵەت بۆ کردنەوەی ڕێگەی ئاسنی قەتاری هەمەدان-سنە هاتبووە ئەو شارە، بەڵام لەڕاستیدا دوای ساڵێک و دوو مانگ لە سەرهەڵدانی خەڵک، دیسان هاتبوو وا نیشان بدا دۆخی کوردستان ئارامە و کۆنترۆڵ کراوە. چونکە ڕێگەی ئاسنی قەتاری هەمەدان سنە ئەگەر گەڵاڵەکەی هی زۆر پێشتر نەبێ لانیکەم هی دەورانی سەرکۆماریی محەممەد خاتەمییە و دوای دوو دەورە سەرکۆماریی مەحموودی ئەحمەدی نژاد و هەشت ساڵ دەوڵەتی حەسەنی ڕووحانی تەنیا سێ کیلۆمیتری مابوو تەواو ببێ و ئەمە هیچ پێوەندییەکی بەم کابینەیەوە نەبوو. جگە لەوە ئایا کێشەی خەڵکی کوردستان هێڵی شەمەندەفەڕی هەمەدان-سنەیە؟ ئەگەر قەرار بێ خزمەتێکی ڕێگاوبانی کوردستان بکرێ، ئەی بۆچی ڕێگای نێوان شارەکانی کوردستان گەورە ناکەنەوە و پێیان ڕاناگەن کە زۆربەی ڕێگەوبانەکانی کوردستان بوونەتە ڕێگای مەرگ و ڕۆژ نییە لە بەر خراپیی ڕێگاکان و ڕووداوی هاتوچۆ کوژراو و برینداریان لێ نەکەوێتەوە. ئایا خەڵکی کوردستان پێویستیان بە ڕێگەی قەتارە یا دروستکردنی کارگە و کارخانە و ڕەخساندنی کار و پیشەیە؟ ئەی بۆ بە هەموو پارێزگاکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە قەدەر تەنیا شارێکی ناوەندی ئێران کارخانە و کارگەی تێدا نییە کە خەڵکی کوردستان ناچار نەبن بۆ پەیدا کردنی تیکە نانێک بۆ ماڵ و منداڵیان ئاوارەی شارە گەورەکانی ئێران بن؟ بۆیە هەمووان دەزانن لە هەموو ماوەی دەسەڵاتدارەتیی ڕێژیمدا هیچ پرۆژە و گەڵاڵەیەک لە کوردستان بۆ خزمەت خەڵک نەبووە و بگرە زۆربەی هەرەزۆری سەفەر و هاتوچۆیان بۆ کوردستان مەبەستێکی دیکەی لەپشتە.

وەک باس کرا سەفەری دووبارەی ڕەئیسی بۆ سنە بۆ نیشان دانی ئاسایی بوونی دۆخەکە بوو، و بۆ ئەو مەبەستەش سەرەڕای هەموو هەوڵێکیان بەڵام خەڵکی کوردستان نەچوونە پێشوازی. بۆیە ڕێژیم کە پێشتر ئەوەی لێکدابۆوە، بە مینی بووس و ئۆتوبووس پاسدار و بەسیجی و کەسانی بەکرێگیراوی خۆی لە پارێزگاکانی دەروبەرەوە هێنابووە سنە. ئەم هەڵوێستەی خەڵکی سنە جارێکی دیکە و بەتایبەت لەپاش ڕاپەڕینە مەزن و بەنێوەرۆکەکەی شۆڕشی ژینا بە کۆماری ئیسلامیی گوتەوە کە ئەوان جینایەتەکانی ڕژیم دەرحەق بە خۆیان بیر ناچێتەوە و لە خوێنی ڕۆڵەکانیان خۆش نابن. هەموو ئەمانەش لە حاڵێکدایە کە هیشتا دەسبەسەرکردن و زیندان و تیرۆر و کوشتوبڕەکان بە دەستی مرۆڤکوژانی کۆماری ئیسلامی لە کوردستان هەر بەردەوامە. هەروەها دەریخستوە کە پتر لە ڕابردوو هیچ متمانەیەک لە نێوان ڕێژیمی تاران و خەڵکی کوردستاندا نییە و خەڵک چاوەڕێی دەرفەتێکی لەبارن تا جارێک و بۆ هەمیشە ئەم ڕێژیمە لە کۆڵ خۆیان و مرۆڤایەتی بکەنەوە.

لەگەڵ ئەوەشدا بەرپرسانی کۆماری ئیسلامی زۆر جار لە سەفەر و دانیشتنەکانیاندا وەکوو نەریتی دیکتاتۆرانی مێژوو هەندێ کەسی نەفس‌نزم بە ناوی جۆربەجۆرەوە لە دەوری خۆیان کۆ دەکەنەوە کە ئاکامەکەی بۆ ڕێژیم هەر سەرشۆڕی و بۆ ئەو جۆرە کەسانەش جگە لە نیشاندانی ڕوخساری ڕاستەقینەی خۆیان و ئابڕووچوونیان لەنێو خەڵکدا هیچی دیکەی لێ ناکەوێتەوە. لەم سەفەرەشدا چەند کەسێکیان لە دەور برایمی ڕەئیسی بە ناوی ڕۆژنامەنووس و هونەرمەند و... کۆ کردەوە کە وەک یەکێک لە پەراوێزەکانی ئەم سەفەرە کاردانەوەی خەڵکی لە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکاندا بەدوای خۆیدا هێنا. پێدانی تابلۆیەکی نەقاشی لەلایەن کەسێکەوە (فەردین سادق ئەیووبی) و گۆرانی گوتن لەلایەن کەسێکی دیکە و چەند شتی دی بابەتی ئەو دانیشتنەی ڕەئیسی لە گەڵ ئەو چەند کەسە بوو کە شانۆ گاڵتەجاڕەکەی ڕێژیمیان پێ ڕێکخرا.

"مرۆڤ هەڵوێستە و هەڵوێستیش شەرەفە"، ئەمە وتەی نووسەرێکی ناوداری میسرییە و ئەگەر یەک لە پێوەرەکانی مرۆڤبوون قسەی ئەم نووسەرە میسرییە بێ، ئەوا مرۆڤی خاوەن شەرەف قەت ناچێتە سەر خوانی جینایەتکارێک کە دەستی بە خوێنی سەدان ڕۆڵەی نیشتمانەکەی سوورە و دەیان بنەماڵە هەر لە هاوشارییەکانی خۆیان هێشتا هەر تازیەباری خوێنی بەناحەق ڕژاوی ڕۆڵەکانیانن.

لە کۆتاییدا: ئەوەی ڕێژیم لە کوردستان بە مەبەستی ئاسایی‌نیشاندانی دۆخەکە دەیکا، تەنیا ئاسنی سارد کوتانە و ئەوانەش بۆ ئەو مەبەستە یارمەتیدەری ئەون دەبێ بزانن کە ئەم ڕێژیمە مرۆڤکوژە لە دواساڵەکانی تەمەنی خۆیدایە و خۆشخزمەتیەکانی ئەم کەسانە لە بیری خەڵکدا دەمێنتەوە و دەبێ لە بەرانبەر ڕای گشتیدا وڵامدەر بن.

مافی نەتەوایەتیی گەلانی ئێران لە چوارچێوەی یاسای بنەڕەتیدا

(سەڵتەنەتی ڕەزاشا و یەک وڵات-یەک نەتەوە)

مستەفا مەولوودی

پراکتیزەبوون و موتوربەکردنی ناسیۆنالیزمی ئێرانی بە چوونە سەر تەختی پاشایەتیی ڕەزاخان دەستی پێ کرد(١٩٢٥ز). ناسیۆنالیزمێک کە تا ئەوکاتە لە چوارچێوەی تیۆریدا مابۆوە، ڕەزاشا بەکردەوە هەوڵی دەدا بۆ وەدیهێنانی ئەو ئامانجەی ڕووناکبیرانی ناسیۆنالیزم تیۆریزەیان کردبوو. ناسیۆنالیزم وەکوو میراتێکی ڕۆژئاوایی زۆر لەوە پێش گەیشتبووە ئێران و خودی ڕەزاخانیش کەوتبووە ژێر کاریگەریی ئەو ئەتمۆسفێرە و وەکوو چین و توێژەکانی کۆمەڵگەی ناسیۆنالیستیی ئەوکاتی ئێران خاوەنی مەیلی ناسیۆنالیزمی توند بوو. هەربۆیەش کاتێک لە ساڵی ١٩٢١ی زایینی بە کودەتا دەسەڵاتی بەدەستەوە گرت، زۆرێک لە لاوانی چالاکای بواری سیاسی و ژمارەیەک لە شاعیران و وتارنووسانی ڕۆژنامەکان کە لایەنگری ناسیۆنالیزمی ئێرانی بوون بە گەرموگوڕیی زۆرەوە پێشوازییان لێ کرد.

ئامانجی ڕەزاشا دامەزراندنی دەوڵەتێکی مۆدێرن و یەکگرتووی ناوەندی بوو، و بۆ گەیشتن بەو ئامانجەش ڕێگەچارەی لەسەر بنەمای دروستبوونی یەک نەتەوە و یەک زماندا دۆزییەوە. ئەمەش واتە «نەتەوەسازی و یەکڕەنگکردنی کولتووری» کە تەنیا لە ڕێگەی تواندنەوە و ئاسیمیلەکردنی نەتەوەکانی غەیرە فارس لە نەتەوەی فارسدا وەدی دەهات. ڕێبازێک کە بە بەکارهێنانی ئامراز و ئەهرۆمەکانی دەسەڵاتی خۆی، واتە سوپا و بۆرۆکراسییەکی لە حاڵی پەرەسەندندا بەڕێوە دەچوو.(١) لە گرنگترین ڕیفۆرم و هەنگاوەکانی ڕەزاشا بۆ گەیشتن بەم ستراتیژییە دەتوانین ئاماژە بەو تەوەرانە بکەین:

ڕەزاشا بەمەبەستی سێنترالیزەکردنی دەسەڵات، ئاڵوگۆڕێکی زۆری کرد لە دابەشکردنی ئیدارەی وڵاتدا. هەر بۆیە دابەشکردنەکانی پێشووی ئیدارەی وڵاتی بەگشتی هەڵوەشاندەوە و لە شوێن ئەیالەتەکانی پێشوو «ئۆستان» پێک هات کە لە بابەت پێوەر و سنووری دەسەڵاتەوە لەگەڵ ئەیالەتەکانی پێشوو جیاوازییان هەبوو.

بەپێی یاسای نوێی دابەشکردنەکان، وڵاتی ئێران بە ١٠ پارێزگا و ٤٩ شارستان و ٢٩٠ بەخش دابەش دەبوو. هەر بەخشێک لە چەندین دەهێستان پێکدەهات. ئۆستاندار و فەرماندار ڕاستەوخۆ لەلایەن پادشاوە دیاری دەکران و کەسایەتییەکانی خۆجێیی لە وەرگرتنی ئەو پۆستانە بێبەش دەکران. ئەو دەیویست بەم جۆرە وا بنوێنێ کە ئەو یەکە نوێیانە بە ناوی نوێ دامەزراون، بەڵام مەبەستی لەنێوبردنی یەکجاری هەستی کەسایەتیی خێڵەکی، گرووپی و ناوچەیی بوو. لەو دابەشکردنە ئیدارییەدا، سنووری هێندێک ئۆستان تەواو لەسەر بنەمای ئامانجی ستراتیژیکی دەوڵەت دیاری کرابوون. بۆ وێنە بەشێک لە کوردستان وەسەر ئۆستانی ئازەربایجانی ڕۆژئاوا خرا(٢). لەنێوبردنی پێگەی حەیاتی هەر چەشنە جووڵانەوەیەکی نەتەوەیی، بە سیاسەتی ئابووریی ڕەزاشا وەدی دەهات. ئەو تارانی کرد بە ناوەندی بازرگانی و ئابووریی ئێران. دەوڵەتی ناوەندی کۆنترۆڵی بازرگانی دەرەکی، مۆنۆپۆلی بازرگانیی قەند، شەکر، توتن و تەنباکۆ و تلیاکی لەئەستۆ گرت. کڕینی پێداویستییەکانی دەوڵەتی لە تاران ئەنجام دەدرا و پێداویستیی شارەکان لە تارانەوە ڕەوانە دەکرا.

دەسەڵاتی دەوڵەتی ناوەندی بەسەر ناوچە هۆزنشینەکان و ملکەچکردنیان بۆ شا، گرینگیی تایبەتی هەبوو و لە ڕیزی پێشەوەدا بوو. عەشیرەتەکان سەرکوت و چەک کران و ناوچەکانیان کەوتنە ژێر دەسەڵاتی سوپا. بێجگە لەمە عەشیرەتەکان کۆچ پێ دران تا لە مەترسییان بۆ داهاتوو کەم بکرێتەوە. ئەو سەرۆک عەشیرەتانەی لە بەرانبەر ڕەزاشادا بەربەرەکانییان دەکرد، چارەنووسیان لەسێدارەدان، زیندان و دوورخرانەوە بوو. کۆچپێکردنی دەیان هەزار کەس لە حەشیمەتی ئێل و عەشیرەت و بەزۆر نیشتەجێکردنیان لە شوێنێکی دایمیتر، زۆر کارەساتی لێ کەوتەوە، بۆ نموونە لە کوردستان جەلالییەکانی لە باکوور دوور خستەوە، گەلباخییەکانی لە کرماشانەوە بۆ ئیسفەهان و هەمەدان و یەزد ڕاگواست و خەڵکی تورکزمانیان لە شوێنی ئەوان نیشتەجێ کرد. «توورەج ئەتابەکی» بە گێڕانەوە لە «لەمبتۆن « (LAMBTON) دەڵێ: لە دۆخێکی بێبەزییانەدا دەیان هەزار کورد لە مازەندەران و خوراسان (باکووری ئێران) و ئیسفەهان و یەزد (ناوەندی ئێران) نیشتەجێ کران. ئازەربایجانییەکانیان بۆ کوردستان پاڵ پێوەنا، لە کاتێکدا کە لوڕ و بەختیارییەکان بەزۆری لە ناوچەکانی ناوەند و باشووری ئێران نیشتەجێ کران.(٣)

دەوڵەتی مۆدێرنی ڕەزاشا تەنیا بە ملکەچپێکردنی ئێل و عەشایرەکان ڕازی نەدەبوو، بەڵکوو جەختی لەسەر «یەکگرتوویی نەتەوەییش» دەکردەوە. «یەرواند ئابراهامیان» دەڵێ: سیاسەتەکانی ڕەزاشا سەبارەت بە هۆز و عەشیرەکان لەگەڵ ئاواتی گۆڕینەوەی ئیمپراتۆریای چەند قەومی بۆ دەوڵەتێکی یەکە و خەڵکێکی یەکدەست و یەک قەوم، یەک زمان، یەک کولتوور و یەک دەسەڵاتی سیاسی، بە تەواوی پێوەندیی هەبوو.»

ڕەزاخان هەر لە ساڵی ١٩٢٠ی زایینییەوە کە لە ڕێگای کودەتاوە بوو بە فەرماندەی هێزە چەکدارەکانی ئێران و دوایی وەزیری شەڕ و دواتر سەرۆکوەزیران و تەنانەت ئەوکاتەی کە بوو بە شای ئێرانیش ساتێک لە هەوڵ و تێکۆشان بۆ سەرکوتکردنی دەسەڵاتە ناوچەییەکان و سێنترالیزەکردنی دەسەڵات ڕانەوەستا. دەکرێ ئاماژە بە هەندێک کاری ڕەزاخان لەو پێوەندییەدا بکەین:

١-کۆلۆنێل محەممەد تەقیخان/ لە ساڵی ١٣٠٠ی هەتاوی (١٩٢١)ی زایینیدا کۆلۆنێل محەممەد تەقیخان بە وەڕێخستنی شۆڕشێک لە خۆراسان و گرتنی شاری مەشهەد ئیدارەی ئەو هەرێمەی بەدەستەوە گرت. ئەو هەوڵی دا بە چاپی دراوی تازە لە خۆراسان و تەیارکردن و ڕێکخستنی سوپایەکی ٤٠٠٠ کەسی بە هاوکاریی میرزا کوچکخان هێرش بکاتە سەر تاران. بەڵام بە پیلانی ڕەزا خان ئیل و هۆزە خۆجێییەکانی وەک «بیرجەندییەکان، باخزرییەکان، ئەفغانییەکانی بەربەری و تەیموورییەکان»(٤) یەکدەست کران و لەگەڵ کوردەکانی قوچان سوپای کۆلۆنێل محەممەد تەقی خانیان لەو ناوچەیەدا تێک شکاند و بۆخۆشیان کوشت.

٢- میرزا کوچەکخان/ پاش شەڕی یەکەمی جیهانی و هەبوونی هێزەکانی یەکیەتیی سۆڤیەت لە باکووری ئێران هەلومەرجێکی وا ڕەخسابوو کە میرزا کوچەکخانی جەنگەڵی بتوانێ لەو ناوچەیە هێزێکی گونجاو و تەیار کۆ بکاتەوە و ببێت بە حاکمی ئەو مەڵبەندە. بەڵام ڕەزاخان بە یارمەتیی سوپای قەزاق هێرشی کردە سەر هێزەکانی کوچکخان. زیاتر لە ٦٠٠ کەسی لێ کوشتن و لە ماوەیەکدا تەفروتوونای کردن و مەڵبەندەکەی خستە ژێر کۆنترۆڵ و ڕکێفی هێزەکانی ئێرانەوە کە خۆی فەرماندەیان بوو. میرزا کوچەکخان بەناچاری پەنای بۆ دارستان برد و لە ڕۆژی ١٥ی سەرماوەزی ١٣٠٠ی هەتاوی (١٩٢١) ی زایینی لە سەرمان ڕەق هەڵات.

٣- سمکۆی شکاک/ ڕەزاخان پاش تێکشکانی کۆلۆنێل محەممەدتەقیخان و میرزا کوچەکخان چەند جار هێرشی کردە سەر سمکۆخان (سمایل ئاغای شکاک)، بەڵام نەیتوانیبوو سمکۆخان بەچۆک دابێنێ، چونکی سمکۆخان هەلومەرجێکی بۆ ڕەخسابوو تا خۆی بەهێزتر بکات و هەژماری چەکدارەکانی زیاتر بکاتەوە.

ڕەزاخان بۆ لەنێوبردنی سمکۆخان پێویستی بە کاتی زۆرتر و هێزی کارامە و پۆشتەوپەرداختر هەبوو. بۆیە زۆر بەپەلە کەوتە کار و لە ماوەی سێ مانگدا توانی سوپایەکی ٥٠٠٠ کەسی ئامادە بکا. مانگی گەلاوێژی ١٣٠١ی هەتاوی (١٩٢٢ی زایینی) هێزەکانی ڕەزا خان هێرشیان کردە سەر سمکۆخان و توانییان پاش شەڕێکی قورس سمکۆی شکاک ناچار بە پاشەکشە بۆ خاکی عوسمانییەکان بکەن و ئەمەش بۆ ڕەزاخان سەرکەوتنێکی یەکجار گەورە بوو. بەڵام ئەو سەرکەوتنەی ڕەزاخان بەسەر سمایلئاغای شکاکدا زۆری نەکێشا و سمکۆ توانی بگەڕێتەوە و هەموو ناوچەکانی باکووری کوردستانی ئێران بخاتەوە ژێر دەسەڵاتی خۆی و سەربەخۆیی ڕابگەیەنێ و بەرنامەیەکی گشتی کە داخوازەکانی جووڵانەوەی گەلی کوردی تێدا فۆرمۆلە کرابوو لە ورمێدا بڵاو بکاتەوە. سمکۆ بۆ یەکخستنی نەتەوەی کورد ساڵی ١٩٢٣ی زایینی چوو بۆ سلێمانی و چاوی بە شێخ مەحموود کەوت و هەوڵیان دا پێکەوە جووڵانەوەی کورد لە هەر دوو وڵات ڕێک بخەن و ئامانجەکانیان یەکگرتوو بکەن.

«جووڵانەوەی سمکۆ لە ساڵی ١٩٢٠ی زایینییەوە هەتا ساڵی ١٩٣٠ی زایینی درێژەی هەبوو و ببوو بە کۆسپێک لەسەر ڕێگای ڕەزاخان کە دەیهەویست دەسەڵاتێکی بەهێزی مەرکەزی لە ئێراندا پێک بێنێ. بۆیە پاش دانانی پیلانێک لە ڕۆژی ٣١ی جۆزەردانی ١٣٠٩ی هەتاوی (١٩٣٠ زایینیدا) سمکۆ لەلایەن سەرهەنگێکی لەشکری ئێرانەوە بۆ وتووێژ بانگ کرایە شاری شنۆ و ناجوانمێرانە کوژرا.»(٥)

٤- شێخ خەزعەل/ ڕەزاخان پاش سەرکوتی خانەکانی باکوور و پاشەکشە پێکردن بە سمکۆی شکاک بۆ خاکی تورکیەی ئەمڕۆ، کەوتە پیلان دارشتن بۆ سەرکوتی قەشقاییەکان لە فارس و بەختیارییەکان لە ناوەند و باکوور و ڕۆژئاوا و عەشایری عەرەب لە خووزستان. بەڵام ملکەچپێکردنی شێخ خزعەل حوکمڕانی بە مانای ڕاستەقینەی خوزستان زۆر ئاسان نەبوو، چونکە بریتانییەکان دۆستی زۆر نزیکی شێخ خزعەل بوون و شێخیش پارێزەری بەرژەوەندییەکانی بریتانیا بوو لەو مەڵبەندە. بە واتایەکی دی هۆکاری بەهێز بوونی شێخ و حوکمڕانییەکەی لەو ناوچەیە دەگەڕایەوە بۆ سیاسەتی قازانجخوازانەی بریتانیا لە ئێران. ئەوە بوو کە شێخ لە ساڵی ١٢٩٢ی هەتاوییەوە (١٩١٣ زایینیی) لە دانی ماڵیات بە حکوومەتی ناوەندی خۆی پاراستبوو بەو بیانوویە کە بۆ پارێزگاریکردن لە باشوور خەرجی کردوە. ڕەزاخان بە دایم لە دەرفەت دەگەڕا بۆ ئەوەی هێز بنێرێ بۆ باشووری ئێران و مەسەلەی بەختیارییەکان و شێخ خزعەل چارەسەر بکا. بەڵام بریتانیا ئیزنی بە ڕەزاخان نەدەدا بەدژی شێخ هیچ دژ کردەوەیەک ئەنجام بدات.

ساڵی ١٩٣٣ی زایینی ڕەزاخان لە ڕێگای لۆرین (نوێنەری نیزامی بریتانیا) و هاوارد (ڕاوێژکاری کاروباری ڕۆژهەڵات لە باڵوێزخانەی بریتانیا) باڵوێزخانەی بریتانیای ئاگادار کردوە کە سوپای ئێران ئیسفەهانی بەجێ هێشتووە و بەرەو باشوور کەوتۆتە ڕێ. بریتانییەکان زۆریان هەوڵ دا بەر بە هاتنی سوپای دەوڵەت بگرن بۆ باشووری ئێران. بەڵام ڕەزا خان جوابی نەدانەوە و پێی ڕاگەیاندن کە ئەو کارە بە ڕەزامەندیی سەرۆک وەزیران کراوە و هەموو ئەندامانی کابینەش لەسەر ئەو لەشکرکێشییە هاودەنگن.

نزیک بە دە ڕۆژ پاش ئەو هەوڵە و دیداری قەوام، سەرۆکوەزیرانی ئێران و ڕەزاخان، وەزیری شەڕ لەگەڵ هاوارد، هێزەکانی ئێران لە کۆهگیلوویە لە کێوی مرواریدە لە نزیک «شلیل» لەلایەن لوڕەکانەوە هێرشیان کرایە سەر و نزیک بە ٤٠ سەربازیان لێ کوژرا و زیاتر لە ٢٠ کەسیان لێ بریندار کرا و چەک و تفاقێکی زۆری جەنگییش کەوتە دەست لوڕەکان. لە قشوونی ئێران ئەوەی بە سلامەت دەرچووبوو، گەڕایەوە ئیسفەهان. ڕەزاخان دڵنیا بوو کە بەختیارییەکان ئەو کەمینەیان لە نزیک شلیل بۆ هێزەکانی ئێران داناوەتەوە. بریتانییەکانیش دەیانزانی ئەو کردەوەیە شوێنەواری قورس و گرینگی بەدواوە دەبێ. هیچ گومانێک نەبوو کە ڕەزا خان کۆڵ نادات و هێز دەنێرێ بۆ ناوچە نەوتییەکانی باشوور و هێزی خۆی دەسەپێنێ و کۆتایی بە فەرمانڕەوایی شێخ خزعەل دێنێت و کاری ئەویش تەواو دەکا و درەنگ یان زوو تۆڵە لە بەختیارییەکان دەکاتەوە.

سیاسەتمەدارانی بریتانیا دەیانزانی زاڵ بوون بەسەر باشوور و باشووری ڕۆژاوای ئێران لەڕاستیدا بە مانای کۆنترۆڵکردنی شێخنشینەکان و بەگشتی مێزۆتامیایە. هەربۆیە دڵنیابوون کە ڕەزاخان لە دوای پاشەکشێپێکردن بە سمایل ئاغای شکاک (سمکۆ) بۆ وڵاتی تورکیە ئەیەوێ هەموو خاکی وڵات بخاتە ژێر ڕکێف و هێزی ڕاستەوخۆی سوپاکەی و ئەوەشیان دەزانی تووشی شەڕ لەگەڵ عەشایری باشوور بەتایبەت بەختیارییەکان دەبێ و لەڕاستیدا ئەوەی لەو شەڕەدا سەردەکەوێ ڕەزاخان و سوپای ئێرانە؛ بۆیە پێویستە بریتانیا چاو بە پێوەندییەکانی خۆی لەگەڵ عەشیرە و هۆزەکانی ناوچەکەدا بخشێنێتەوە.

لە ڕاپۆرتێکدا لۆرین، ڕاوێژکاری نیزامیی بریتانیا کە بۆ کاربەدەستە پایەبەرزەکانی ئەو وڵاتە بەرزی کردبۆوە، کورت و ساکار جەخت لەسەر دوو ڕوانگەی سیاسی دەکاتەوە: «ئێرانی بەهێز و سەقامگیر، سێنتراڵ (متمرکز) هیچ کات بۆ بەرژەوەندیی بریتانیا مەترسیی نابێت، بەڵام ئێرانی لاواز و بێهێز و ئاڵۆز لەژێر نفووزی مۆسکۆدا دەتوانێ جێگای نیگەرانی بێت».(٦)

لۆرێن دوای ماوەیەک لەو شکانەی هێزەکانی ئێران لە نزیک شلیل، لەگەڵ ڕەزاخان پەیوەندیی گرتەوە و دەیهەویست کارێک بکات کە ڕەزاخان تۆڵەی ئەو شکستە لە بەختیارییەکان نەکاتەوە. ڕەزاخان لۆرینی دڵنیا کرد کە هیچ دوژمنایەتییەکی تایبەتیی لەگەڵ شێخ خزعەل نییە و هەتا ئاکامی لێکۆڵینەوەش لەسەر شەڕی شلیل ڕوون نەبێتەوە، هیچ دژکردەوەیەک بەدژی بەختیارییەکان ئەنجام نادات.

شەش مانگ دواتر ڕەزاخان لۆرینی ئاگادار کردەوە کە لێکۆڵینەوەکان تەواو بووە و بەڵگەی نووسراوی لە دەستدایە کە بەختیارییەکان دەستیان لە ڕووداوی شلیلدا هەبووە. بۆ قەرەبووکردنەوەی خەسار و زیانەکانی ئەو ڕووداوە ٤٨٠٠٠ تمەن لە بەختیارییەکان داوا دەکا و ئەگەر وەڵامی نەدەنەوە هێرش دەکاتە سەر بەختیارییەکان.

لە دانیشتنێکدا کە لە ساڵی ١٣٠١ی هەتاوی (١٩٢٣ی زایینی) کە لە نێوان ڕەزاخان و لۆرین کرا، ڕاوێژکاری نیزامی بریتانیا قەناعەت بەوە دێنێ کە ڕەزا خان بەختیارییەکان تەمبێ بکات. بەڵام بریتانیا ڕازی نابێت دەسەڵاتدارەتی و قەڵەمڕەوی فەرمانڕەوایی شێخ خەزعەل هێرشی بکرێتە سەر و بەرژەوەندیەکانی بریتانیا لەو مەڵبەندە بکەوێتە مەترسییەوە. ڕەزاخان جارێکیتر لۆرین دڵنیا دەکاتەوە کە بەرژەوەندییەکانی بریتانییەکان لەو ناوچەیە دەپارێزێ و لە پەیوەندی لەگەڵ مەسەلەی شێخ خزعەلیش سەبر دەکا بەڵکوو بتوانێ بەبێ ناردنی هێز چارەسەری کێشەکە بکات..

هەتا ساڵێکی دیکەش ناکۆکیی بیروڕا لەسەر مەسەلەی شێخ خزعەل لەنێوان بریتانیا و ئێران و بەتایبەت خودی ڕەزاخاندا درێژەی کێشا تا لە خەرمانانی ساڵی ١٣٠٢ی هەتاوی (١٩٢٣ی زایینی) هۆزەکانی قەشقایی تەقەیان لە فەرمانبەرانی کۆمپانیای نەوتی ئەیالەتی فارس کرد. ئەمە پێگەی بریتانیای تا ڕادەیەک خستە مەترسییەوە. لەبەر ئەوە کە کۆمپانیای نەوتی فارس دەستبەجێ داوای هێزی بۆ تەمبێکردنی قەشقاییەکان لەو ناوچەیە کرد. هەروەها ئارنۆڵد ویڵسن، سەرۆکی گشتی پاڵاوگەی ئابادان داوای لە دەوڵەتی ئێران کرد بەرپرسایەتیی ئەو ڕووداوە بگرێتە ئەستۆ و قەرەبووی زیانی ماڵیی ئەو کۆمپانیایە بکاتەوە. لە کۆتاییدا ڕەزاخان بە هەر شێوەیەک بوو شێخ خەزعەلی بە بیانووی شکایەتی وەزارەتی دارایی ڕاکێشی تاران کرد و لە ماڵی تایبەتی دەستبەسەری کرد هەتا بە مەرگی سروشتیی خۆی مرد و بەمەش سەرئێشەی شێخ خەزعەل لەکۆڵ ڕەزاخان بۆوە.

***

سەرچاوەکان:

١) ئیسماعیل بازیار، کورد و کودەتایەک، گۆڤاری «تیشک»، ژمارە ١٢، ساڵی ٢٠٠٢.

٢) یرواند آبراهامیان، ایران بین دو انقلاب، ترجمە محمدی و محمد ابراهیم فتاحی ولیایی، نشر نی، چاپ نهم، تهران ١٣٧٧، لاپەڕەی ١٧٨

٣) پیتر اوری، تاریخ معاصر ایران از تاسیس سلسله پهلوی تا کودتای ٢٨ مرداد ١٣٣٢، ترجمه محمدرفیع مهرآبادی، جلد دوم، چاپ سوم، تهران ١٣٦٧

٤) سیروس غنی ، «ایران، برآمدن رضاخان، برافتادن قاجار و نقش انگلیسها»، ترجمه حسن کامشاد، تهران، نیلوفر ١٣٧٧، ص٢٦٢

٥) د. عەبدولڕەحمان قاسملوو، «چل ساڵ خەبات لە پێناوی ئازادیدا»، لە بڵاوکراوەی کۆمیسیۆنی چاپەمەنیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران

٦) ایران، برآمدن رضاخان، برافتادن قاجار و نقش انگلیسها. نوشتەی سیروس غنی، ترجمەی حسن کامشاد.

کوردستان
● ژمارە ٨٥٩
٣٠ی خەزەڵوەری ١٤٠٢ _ ٢١ی نۆڤامبری ٢٠٢٣

درێژەی سەروتار

بەردەوامیی تێرۆرەکانی ڕێژیم....

... لە بنکەی دەفتەری سیاسیی حیزب (لە شەوزستانی ١٣٩٥دا)، تێرۆری چەند کادر و پێشمەرگەی حیزب (قادر قادری، سەباح ڕەحمانی و مووسا باباخانی) لە ماوەی شەش ساڵی ڕابردوودا، مووشەکبارانی بنکە و بارەگاکانی حیزب (لە هاوینی ١٣٩٧ و پاییزی ١٤٠١) و تێرۆر و ئێعدامی کۆمەڵێک تێکۆشەری دیکەی حیزبی دێموکرات لە نێوخۆی وڵات چەند نموونەیەک بۆ بەردەوامیی سیاسەتی نەگۆڕی کۆماری ئیسلامی و کردەوەی تێرۆریستیی ئەم ڕێژیمە دەرحەق بە حیزبی دێموکراتن. هەروەک گوترا کۆماری ئیسلامیی ئێران لە ماوەی ٤٥ ساڵی ڕابردوودا بۆ زەبروەشاندن لە حیزبی دێموکرات و لاوازکردنی جووڵانەوەی سیاسیی کورد بەبەردەوامیی تێرۆری تێکۆشەرانی حیزبی دێموکراتی چ لە نێوخۆی کوردستان، چ لە کوردستانی عێڕاق و چ لە وڵاتانی ئورووپاییش لە بەرنامەی کاری خۆیدا بووە و تەنانەت لە سەرووترین ئاستی ڕێبەریی ڕێژیمدا بڕیاری لەسەر تێرۆری ئاستبەرزترین ڕێبەرانی ئەم حیزبە، واتە د. قاسملوو و د. شەرەفکەندی داوە. بۆیە تێرۆری نیزیک بە ٤٠٠ ئەندامی ئەم حیزبە لە نێوخۆی ئێران و کوردستانی عێڕاق تەنیا بەشێکی بچووک لە کارنامەی تێرۆریستیی کۆماری ئیسلامی دژ بە بزووتنەوەی کورد و حیزبی دێموکراتن.

ڕاستە مێژووی تێرۆر لە سیاسەتدا بۆ سەردەمی کوژرانی ژولیوس سێزار بە دەستی بروتوس و هاودەستەکانی دەگەڕێتەوە و کەم حکوومەتی دیکتاتۆر و نادێموکراتیک هەبووە لەپێناو پاراستنی دەسەڵاتەکەیدا بڕیاری کوشتن و تۆقاندنی دژبەرانی خۆی نەدابێت، بەڵام حەز و تامەزرۆیی کوشتن و خوێنڕشتن یەک لە تایبەتمەندییە سادیستییەکانی کۆماری ئیسلامیی ئێرانە. تەنانەت ئەگەر لە زۆر حکوومەتی دیکتاتۆری و یاساشکێنی دنیای ئەمڕۆشدا تێرۆر دوایەمین هەڵبژاردەی دەسەڵاتە، بەڵام لە کۆماری ئیسلامیدا بەردەستترین بڕیارە کە دەمودەست دەدرێ و پیلانی جێبەجێکردنەوەی بە دەزگای تێرۆر دەسپێردرێ. هەر ئەوەش وایکردوە کە شەقامی هیچ شارێک و پەرێزی هیچ وڵاتێک لەم دنیایە بۆ دژبەرانی کۆماری ئیسلامی ئەمن نەبێت.

مەسەلە ئەوەیە کۆماری ئیسلامیی ئێران لە تەواوەتیی خۆیدا و بەپێی ئایدۆلۆژیی سیاسی و ئایینیی خۆی تێرۆر بە چەکێکی پێویست و کاریگەر پاکتاوکردنی دژبەرانی خۆی دەزانێ، هەروەها باوەڕیان وایە کە تەنیا بە توندوتیژی و سەرکوتی خوێناوی دەتوانن دەسەڵاتەکەیان ڕابگرن. بەڵام جێی داخ ئەوەیە لەکاتێکدا تێرۆر لەلایەن کۆمەڵگەی جیهانییەوە بە دژەبایەخ و کردەوەیەکی قیزەوەن دادەنرێ، کەچی ساتوسەودا و سیاسەتی سازان و هەڵکردنی کۆمەڵگەی جیهانی لەگەڵ ئێران بەبەردەوامی یارمەتیدەری پێداگری و بەردەوامیی ڕێژیم لە کردەوە تێرۆریستییەکانی بووە؛ لەو سۆنگەیەشەوە "تێرۆر" و "باجئەستێنی" و بەکارهێنانی ئەو دووانەیە وەک چەکێک لە هاوکێشەی بەرژەوەندییەکانی وڵاتاندا هەتا ئێستاش بۆ کۆماری ئیسلامی پڕدەسکەوت بووە. ئەوجۆرە مامەڵە و هەڵسوکەوتە لەگەڵ کۆماری ئیسلامیی ئێران تا ئەو ئاستە چۆتە پێشێ کە ڕێژیم لە چەند ساڵی ڕابردوودا لەگەڵ بەردەوامیی لە کردەوە تێرۆریستییەکانی لەدژی حیزبی دێموکرات و هەڕەشە و هێرشە مووشەکییەکانی بۆ سەر ئەم حیزبە، تەنانەت بیهەوێ بەئاشکرا بەرپرسایەتیی کردەوەکانیشی وەئەستۆ بگرێ.

تێرۆی سۆهراب ڕەحمەتی جارێکی دیکەش پێداگری لەسەر دوو ئاکامگیریی سەلمێندراو دەکەن:

یەکەم: ڕێژیم لە دەستەوەستانی لاوازیی شەرعییەت و گوتاری سیاسی و حوکمڕانیی خۆیەوەیەتی پەنا بۆ تێرۆر دەبا. ئەم ڕێژیمە ئامادە نییە دەسەڵات بۆ نوێنەرانی ڕاستەقینەی خەڵک جێ بێڵێ و لەپێناو مانەوەی زیاتردا وەک پێشەی هەمیشەیی خۆی لە سەرکوتی نارەزایەتییەکان، گرتن و کوشتنی ڕێبەران و چالاکانی سیاسی و ڕێکخەرانی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی و مافویستیی کۆمەڵانی خەڵک بەردەوام دەبێت.

دووهەم: هەتا ئەو ڕێژیمە لە دەسەڵاتدا بمێنێ؛ تێرۆر، کوشتن، دەستێوەردان و سنووربەزاندن و بێڕێزی بە یاسا و ڕێسای نێوخۆیی وڵاتان لەلایەن ڕێژیمەوە بەردەوام دەبێ. هەروەها هەڕەشە و هێرش و جینایەتەکانی ئەو ڕێژیمە تەنیا کاتێک لە کەمی دەدەن کە تێچووەکانی بۆ کۆماری ئیسلامی زیاتر لە قازانجەکانی بن، ئەوەش تەنیا بە گۆڕینی بڕیار و ئیرادەی کۆمەڵگەی جیهانی و بە کۆتاییهێنان بە سیاسەتی سازان و موماشاتیان لەگەڵ کۆماری ئیسلامی و گرتنەبەری ڕێوشوێنێکی توند و بەرپرسیار و وەلامدەرکردنی ڕێژیم لەهەمبەر جینایەتەکانی وەدی دێت.

بەربڵاوترکردنی دەزگای سانسۆڕ و سەرکوت لە کۆماری ئیسلامیدا

کانوونی نووسەرانی ئێران لە بەیاننامەیەکدا کاردانەوەی خۆی بە مەیدانیکردنی گەڵاڵەی «نەخشەڕێی چاودێریی خەڵکی بەسەر بڵاوکراوەکان» ڕاگەیاند کە نوێترین گەڵاڵەی وەزارەتی فەرهەنگ و ئیرشادی ئیسلامی بۆ بەربڵاوتر کردنی دەزگای سانسۆڕ و سەرکوت لە وڵاتە.

کانوونی نووسەرانی ئێران دەڵێ ئەگەرچی ئامانجە سەرەکییەکانی وەزارەتی ئیرشاد لەو گەڵاڵەیەدا لەژێر دەستەواژەکانی وەک «بردنەسەرێی ئاستبەرزی»، «ڕۆڵبینینی پتری بەردەنگەکان»، «دەوڵەمەندترکردنی پتری نێوەرۆک» و «گەشە و پەرەپێدان» شاردراوەتەوە، بەڵام ڕوون و ئاشکرایە کە شمشێریان لەدژی کتێب و خوێنەران لە ڕوو بەستوە. ئەو ناوەندە ئەدەبییە دەڵێ باشە مەگەر پتر لە ٤٠ ساڵ نییە توندترین سانسۆڕتان نەخستۆتە سەر دنیای داخراوی کتێب و خوێندنەوە لە وڵاتدا؟ مەگەر هەر ئەو سیاسەتەی ئێوە هۆکار نەبووە بۆ ئەوەی تیراژی کتێب بۆ خوار ٣٠٠ نوسخە لە کۆمەڵگەی ٨٠ میلیۆن کەسیی ئێراندا دابەزێ؟ ئەدی لەشکەرکێشیی نوێتان لەسەر چی؟ بۆ مەگەر هەناسەیەک بۆ ئازادی و کتێب لەو وڵاتەدا ماوە؟

ژەنڕاڵ جۆزەف ڤۆتەڵ:

کێشەی غەززە ڕەنگبێ تەشەنە بکات، چونکە ئێران کۆنترۆڵی تەواوی بەسەر میلیشیا بەکرێگیراوەکانیەوە نییە

پادکەستی ئەلمانیتۆر–عەمبرین زەمان و جارێد زووبا

و لە ئینگلیزییەوە: کەماڵ حەسەنپوور

عەمبەرین: لەگەڵ درێژەکێشانی ناکۆکی و شەڕی نێوان ئیسڕائیل و حەماس نیگەرانییەکان لەمەر ئەگەری تەشەنەکردنی زیاتری لە ئارادایە کە ڕەنگبێ ببێتە هۆی دەستێوەردانی پتری لایەنە ناوچەییەکان، بە تایبەتی لەلایەن حیزبوڵڵا و ئێرانەوە. ڕێژەیەکی بەرچاو قوربانیی مەدەنی لەنێو فەلەستینییەکانی غەززە –لە نێویاندا زیاتر لە ٤٦٠٠ منداڵ، بەگوێرەی وەزارەتی تەندروستیی غەززە– بۆتە هۆی مەحکوومکردنی نێونەتەوەیی و کاڵتربوونەی هێرشە مرۆڤکوژییەکەی حەماس بۆ سەر ئیسڕائیل کە بووە هۆی کوژرانی زیاتر لە ١٢٠٠ ئیسڕائیلی و هۆی شەڕی ئەو جارە.

بۆ باس لەسەر ئەو کێشەیە و کاریگەرییە بەربڵاوترەکانی، فەرماندەی پێشووی ناوەندی فەرماندەیی وڵاتە یەکگرتووەکان، ژەنڕاڵ جۆزێف ڤۆتەل، کە سەرپەرشتی شەڕ دژی داعش بوو و زانیاریی قووڵی لەسەر ناوچەکە هەیە، لەگەڵمانە. هەواڵنێری پێنتاگۆنمان، جارێد زووبا، کە ڕاپۆرتی شەڕی داعشی دەناردن، ئەویش هاوبەشی گفتگۆکانی ئەمڕۆمانە.

عەمبەرین: گەلێک سوپاس ژەنڕاڵ ڤۆتەل کە ئەمڕۆ لەگەڵمانی.

ژەنڕاڵ جۆزێف ڤۆتەل: گەلێک سوپاس عەمبەرین، خۆشحاڵم کە لەگەڵتانم و سوپاس بۆ باگهێشتکردنەکەتان.

ع: ئێستا دەورانێکی سەرشێتانەیە لە خۆرهەڵاتی نێوەڕاست و کاتێکی جێگای نیگەرانییە. نێردەی پێنتاگۆنی ئێمە، جارێد زووبا لەگەڵمانە ئەمڕۆ و ئەو یەکەم پرسیار ئاراستە دەکات.

جارێد: دیسان سوپاس ژەنڕاڵ بۆ بەشداریتان. دەمهەوێ لە بارەی شەڕی ئیسڕائیل و حەماس پرسیار بکەم. لە ڕوانگەی مەیدانییەوە لە کام بڕگەی شەڕداین؟ بە لەبەرچاو گرتنی ئەو زانیارییەی لە بەردەستدایە، هەنگاوی داهاتوو چییە؟ پێتوایە هێزی بەرگریی ئیسڕائیل ڕێنوێنییەکانی کاربەدەستانی ئەمریکای لەبارەی ئاست و چۆنیەتیی شەڕەکە لەبەر چاو گرتووە؟

ژ. ڤ: سوپاس و خۆشحاڵم لەگەڵ هەردووکتانم. پێموایە ئێمە هێشتا لە سەرەتای ئەو هەڵمەتەداین. شتی زۆر قەوماوە، بێگومان هێرشێکی زۆر لەلایەن ئیسڕائیلەوە کراون و ئێستا جووڵەی هێزێکی بەرچاو لە غەززەدا دەبینین، لە شاری غەززە و دەوروبەری. تاقمێک شەڕ و پێکدادان لە باکووری ئەو وڵاتە دەبینرێن. بەڵام لێکدانەوەی من ئەوەیە کە هێشتا کارێکی زۆر ماوە بکرێ و لە هەمووی گرینگتر لەنێو شاری غەززە، کە هەڵبەت شەڕێکی گەلێک دژوارە و پێموایە هەموو ئەوانە ماون. بەڵام تەنانەت دوای ئەوانەش، دژوارترین بەشی ئەوە هەوڵ بۆ گواستنەوەی ئەو عەمەلیاتە سەربازییە بۆ ڕێگاچارەیەکی سیاسییە. بە بۆچوونی من لە کۆتاییدا ئەوە دژوارترین بەشە. بەڵام هەر وەکوو ئەو بەیانییە باسمان کرد ئێمە لەوبارەوە شتی زۆرتر دەبینین. بەڵام من پێموایە ئێمە ئێستا لە قۆناخێک داین کە چاوەڕوانیم دەکرد و هێشتا زۆر شت ماوە بکرێ و شەڕی زۆر دژوارمان لە پێشە. لەبارەی ئەوەی ئیسڕائیل چۆن ئەو کارە دەکات پێموایە پەیامی بەهێز لە لایەن دەوڵەتی ئەمریکا و ئەوانەی هەوڵیان داوە ڕاوێژکاری ئیسڕائیلییەکان بن، ئەوە بووە کە چۆنیەتی جێبەجێ کردنی ئەو کارە بەقەد کردنی کارەکە گرینگە و ئەوە مومکین نییە بێتوو لایەنە مرۆییەکەی لەبەرچاو نەگیرێت. پێموایە بەشێک لە ئامۆژگاریی دەوڵەتی ئەمریکا ئەوە بووە کە ئێمە دوای هێرشی یازدەی سێپتەمبەر هێندێک هەڵەمان کردن، لە یەکەم ساڵەکانی دوای کێشەکەدا. بێتوو دەرفەتمان هەبا ئەو کارە دووپات بکەینەوە، بە شێوەیەکی دیکە هەنگاومان دەنا. من پێموایە ئیسڕائیل بەشێک لەو ئامۆژگارییانە لەبەر چاو دەگرێ، ڕێککەوتنی لەبەرچاوگرتنی پشوو لە شەڕدا، نموونەی ئەو ڕێنوێنییانەن. پێموابێ ئیسڕائیل دەبێ ڕێز لەوە بگرێ کە بەشێک لە بردنەوەی ئەو شەڕە، هەرچۆنێک بردنەوەکە پێناسە بکەن، دەبێ ناوبانگەکەیان لە گۆڕەپانی نێونەتەوەیی و بێگومان لە ناوچەدا بگرێتەوە، بۆیە دەبێ هەموو ئەو نیگەرانییە مرۆییانە لەبەر چاو بگرێ، وەک بەشێک لە هەڵسوکەوتی درێژخایەنیان لەگەڵ ئەو کێشەیە. من پێموایە ئەوان دەستیان کردوە بە هێندێک کاری دروست لەو بارەوە، نازانم ئەوە بەسە یان نا. ئێستا دۆخێکی گەلێک دژوارە، پێموایە ئەوان هەوڵ دەدەن بەگوێرەی یاسای کێشەی چەکدارانە بجووڵێنەوە، بەڵام دۆخەکە لە ڕادەبەدەر دژوارە.

ع: هاوکات ئێمە ڕاپۆرتی پشتڕاست نەکراوە دەبیستین کە ئیسڕائیل ڕەنگبێ دژی حیزبوڵڵا هەنگاو بنێ و بە شێوەیەک چاوەڕوان دەکرێ وڵاتە یەکگرتووەکان لەو بەرەیەدا بەشداری بێ، هەڵبەت بێگومان ئەوە بەو مانایەشە کە ئێران بە شێوەیەک دەبێتە بەشێک لەو کێشەیە. ئێوە چەندە نیگەرانن ئەو شەڕە ببێتە کێشەیەکی هەرێمی کە لایەنی دیکەش بگرێتەوە، وەکوو ڕووسیە، ئێران و حیزبوڵڵا.

ژ. ڤ: هەڵبەت لە سەرەتاوە تەشەنەکردنی کێشەکە هۆی نیگەرانیی زۆر بووە. پێموایە هەموو چاوەڕوان بوون کە لە ئاکامی ئەوەی لە ٧ی ئۆکتۆبردا ڕووی دا، کاردانەوەیەک دەبێ ڕاستەوخۆ دژی حەماس دەبێ، بەڵام بەئاشکرا لە بەرژەوەندیی هیچ کەسدا نییە، لەبەرژەوەندیی ئیسڕائیل نییە، لە بەرژەوەندیی ناوچەکەدا نییە، لە بەرژەوەندیی ئەمریکادا نییە کە کێشەیەکی گەلێک بەربڵاوتر لە سەرانسەری شام یان ناوچەی خۆرهەڵاتی نێوەڕاست بێتە ئاراوە. من بەردەوام بڕوام بەوەیە، یەکەم حەوتووەکانی کێشەکە لە لێکدانەوەی هەڵە یان هەنگاوی هەڵە لە هەر لایەکەوە نیگەران بووم کە ڕەنگبێ کێشەکە بەربڵاوتر بکاتەوە. پێموایە ئێمە تا ڕادەیەکی زۆر خۆمان لەوە بوارد و پێموایە ئەوە باشە. نازانم ئەوە لە بەرژەوەندیی ئیسڕائیلدایە کە هێرش بکاتە سەر حیزبوڵڵا لە ئێستادا، پێموایە یەکجار زۆرتر دەخوازێ کە ئیسڕائیل هۆشی لە ئەرکە دژوارەکەی لە غەززە بەرەو ئاقارێکی دیکە ڕانەکێشرێ، بۆیە پێموانییە ئەوە لە بەرژەوەندیی ئەواندا بێ. بەڵام ئەوە ڕوونە کە نیگەرانییەکان لە سەرانسەری ناوچەکە ئاماژەیان پێ بکرێ، وەک ئاکامی هەموو ئەوانە، چونکە ئەو شتانە کۆتاییان نایە. هەڕەشەی حیزبوڵڵا بۆ سەر ئیسڕائیل کۆتایی نایە، هەروەها ئێران لە کۆتایی ئەو دۆخەدا هەر لەوێ دەبێ. ئەوان درێژە بە هەوڵدان بۆ ئامانجەکانیان دەدەن، بۆیە دەبێ ڕێگایەک بۆ هەڵسوکەوت لەگەڵ ئەوانە هەبێ. بەڵام تا ئەو جێیەی دەگەڕێتەوە سەر کێشەی بەربڵاوی ناوچەیی. ئەمن پێشتر نیگەرانی لێکدانەوەی هەڵە بووم، ئێستا من کەمتر نیگەرانی ئەوەم. لە کاتێکدا هێشتا پێموایە ئەگەری هەیە، بەڵام پێموایە ڕۆژ لە دوای ڕۆژ کەمتر دەبێتەوە، ئێستا ئەگەری کەمتر هەیە کێشەیەکی هەرێمی پەیوەندیدار بەو دۆخەی ئێستا بێتە ئاراوە.

ع: ئەوە بۆ هەموومان کە بەدواداچوون بۆ هەواڵەکانی ناوچەکە دەکەن، ئاشکرایە کە ئێران بە هیچ شێوەیەک نایهەوێ کێشەکە قووڵتر بکاتەوە، ئەگەرچی خەڵکی وەکوو نەسروڵڵا، ڕێبەری حیزبووڵڵا، لێدوانی شەڕخوازانە بڵاو دەکاتەوە و دەڵێ ئێمە بۆتان دێین، بێتوو درێژە بەو هێرشە بدەن. بەڵام دانبەخۆداگرتن و خۆبواردن لە وەڵامدانەوە بە میلیشیا شیعەکانی کە ئێران لە پشتیانە و لە سووریە و عێراق چالاکن، تا کەنگێ درێژەی دەبێ؟

ژ. ڤ: بەڵێ تۆ باسی خاڵێکی گرینگ دەکەی. من پێموایە نیگەرانی هەیە لەبارەی کۆنترۆڵ بەسەر میلیشیا شیعەکان کە گەلێک بچووکترن و شتێکی زۆر کەمتریان بۆ لەکیسدان هەیە و ڕەنگبێ بیانهەوێ کەڵک لەو دەرفەتە وەرگرن تا بەو کارانە خۆیان قوت بکەنەوە و پێگەیەکی بەرچاوتر لە دنیای شیعەدا بۆخۆیان دەستەبەر بکەن و ئەوان دەتوانن کەڵک لە دۆخەکە وەرگرن. ئێمە جووڵانەوەی وەهامان دیتوون، یان بەشێک لەو جووڵانەوە وەکوو عەسائیب ئەهل ئەلحەق کە بۆ بەشی ڕۆژاوای سووریە چوون و ڕێکخراوی وەکوو کەتائیب حیزبوڵڵامان دیتوە کە وێدەچێ لەپشت ئەو هێرشە وەڕەزکارانە بن کە دەکرێنە سەر دامەزراوە و بنکە سەربازییەکانی ئەمریکا لە عێراق و سووریە و بێگومان حوسییەکانیش کە هاژەک بەدرێژایی دەریای سووردا دەهاوێن، جێگای نیگەرانین و بێگومان دەسەڵاتی زۆریان بەسەر شوێنی سەرەکی باب ئەلمەندەبەوە هەیە و پێموایە دەبێ گەلێک لەو بارەوە نیگەران بین. شتێکی کە زۆر من نیگەران دەکا ئەوەیە چۆن ئەو ڕێکخراوە بچووکانە کۆنترۆڵ بکرێن و بە شێوەی سەربەخۆ هەڵسوکەوتیان لەگەڵدا بکەین. من پێموایە ئێران تا ڕادەیەک جڵەوی ئەوانی بەدەستەوە بەڵام من دڵنیا نیم ئەو کۆنترۆڵە هێندە مسۆگەر بێ کە ئێمە چاوەڕوانین و من نیگەرانی ئەو ڕێکخراوانەم کە دەتوانن ببنە هۆی گیر و گرفتی زیاتر، بەو ڕادەیە نا کە ڕەنگدانەوەی لەسەر کێشەی ئێستا هەبێ، بەڵام ئەوان بێگومان دەبنە هۆی زەرەری زیاتر کە بەرپەرچدانەو بخوازێ.

ج: سوپاس ژەنڕاڵ. پێم خۆشە بگەڕێمەوە سەر بنکەی فەرماندەیی سوپای قودس و بەکرێگیراوانی سوپای پاسداران دواتر، ئەگەر کاتمان هەبێ. بەڵام ئێستا پێم خۆشە بۆمان باسی لە تواناییەکانی وڵاتە یەکگرتووەکان لە ناوچەکەدا بکەی کە ئەوان چەندە ئامادەن لە ئەگەری دەستێوەردان. ئەوان ئیزنی کام کاریان هەیە و ئەوە چۆن لە چوارچێوەی ستراتێژیی بەربڵاوتری بەرگریی نیشتمانیدا جێ دەگرێ، لە ڕوانگەی کەڵک لێ وەرگرتن و بەڕۆژکردنەوەیان. لەو پەیوەندییەدا ئێمە دەبێ چاوەڕوانی دیتنی چ شتێک بین؟

ژ. ڤ: ئەمن زۆر شتم دیتوون کە ئێوەش بینیوتانن. لەو دۆخەدا بڕیارەکانی وڵاتە یەکگرتووەکان لە ئاستی سەرەوە دێن و زۆربەی بڕیارەکانی کەڵکوەرگرتن لە هێز لە واشینگتۆنەوە دەدرێن، بە دڵنیاییەوە لە پێنتاگۆن و لەوێڕا دەنێردرێن بۆ سەنتکام و فەرماندەکانی ئۆپەراسیۆنەکان. لە دۆخێکی وەک ئێستادا ئەوە نابێتە هۆی سەرسوڕمانی من. ئەوە شتێکی ئاڵۆزە و ئەوان هەوڵ دەدەن سەرپەرشتیی دۆخەکە بکەن، نەتەنیا پشتگیریی ئیسڕائیل بکەن بەڵکو بە پەیوەندییەکان لە سەرانسەری ناوچەکەشدا ڕابگەن و هەروەها چەندین هەڕەشە کە لێرە باسمان کردن. لە ڕوانگەی فەرماندەیی و کۆنترۆڵەوە پێموایە ئێمە ئێستا لەو دۆخەداین. پێموایە دەکرێ لەوبارەوە باس بکرێ کە ئاخۆ ئەوە هەڵوێستێکی دروستە یان نا؟ بەڵام ئێمە فەرماندەی گەلێک لێهاتوومان هەن کە دەتوانن دۆخەکە کۆنترۆڵ بکەن. ئەوە بەو شێوەیە کە سەرۆککۆمار و ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوەیی دەیانهەوێ ئەرکەکان دابەش بکەن و من پێم باشە. تا ئەوکاتەی ئەوان یارمەتیدەری بڕیاردانن. لە پەیوەندی لەگەڵ ئەوە کە وڵاتە یەکگرتووەکان چی لێرە جێگیر کردوە، زۆر کەس

دەزانن ئێمە دوو پاپۆڕی فڕۆکە هەڵگرمان بۆ ناوچەکە گواستنەوە. ئەوە یەکەم جارە کە دوای ماوەیەکی دوورودرێژ دوو تاقمی هێرشبەرمان گەڕاندۆتەوە ناوچە، ئەگەرچی زۆربەی کاتی فەرماندەیی من بەسەر سەنتکامەوە ئەوپەڕی پاپۆڕێکی لەو جۆرە لە ناوچەدا هەبوو، بەڵام ماوەیەکی زۆری کاتی فەرماندەیی من ئێمە هیچ پاپۆڕێکی ئەو جۆرەمان لێرە نەبوو. کەوابوو ئەوانە توانایی سەرەکیی بەرپەرچدانەوەمانن، ئەو فڕۆکە هەڵگرانە هەرکامیان ٨٠ بۆ ٩٠ فڕۆکەیان لەسەر نیشتوون کە دەتوانن توانابییەکی جەنگیی لە ڕادەبەدەر دروست بکەن، دەتوانن ڕووبەرێکی بەربڵاو داپۆشن و ئەو کارە زۆر خێرا ڕاپەڕێنن. کەوابوو ئەوە هێزی سەرەکیی چاوترسێنکردنی ئێمەن لێرە. وەک بیستووتانە ئێمە چەند ژێر دەریاییشمان هێناون بۆ ناوچە کە ئەوە تواناییەکان زیاتر دەکەن. ئەوە کۆی تواناییەکانمانن کە یارمەتیدەرمانن بزانن چ ڕوو دەدا. من پێموایە ئامانجی هەموو ئەو سامانانە ئەوەیە ئامادەیی ئێمە نیشان بدەن و بە ئێران و هەموو لایەنێکی دیکە بڵێن چاو لێ کەن ئێمە لێرەین و ئامادەین و توانیومانە ئەو ئامادەییە کۆ بکەینە تا پشتیوانی ڕوانگەی خۆمان بین. ئێمە ئامادەی کەڵک لێوەرگرتن لەو تواناییانەین و چەند جار لە ماوەی یەک دوو حەوتووی ڕابردوودا هێرشمان کردۆتە سەر میلیشیای سەر بە ئێران کە هێرشیان کردبووە سەر دامەزراوەکانی ئەمریکایی. کەوابوو ئێمە ویستی خۆمان لەگەڵ تواناییەکانمان ڕێک دەخەین و ئەوە لایەنێکی گرینگە. بەڵام هەر وەکوو ئاماژەم پێ کرد بێگومان ئەوە پەیامێکە بۆ بەرهەڵستکارانمان، پەیامێکە بۆ ئیسرائیل کە ئێمە لێرەین و پەیامێکە بۆ ناوچە بە شێوەیەکی گشتیتر کە وڵاتە یەکگرتووەکان لێرەیە و چالاکانە هەنگاو دەنێ تا پێش بە کێشەیەکی گەلێک بەربڵاوتر بگرێ کە ئاسەواری ماڵوێرانکەری بۆ ناوچەکە دەبێ، نە تەنیا بۆ ئێمە و هەموو کەسێکی دیکە بەڵکوو بۆ سەرجەم ناوچە کە زۆر شت لەنێو دەبا. کەوابوو ئەوە ئەو شتەیە کە ئێمە دەیکەین و ئەوش زیاد بکەم کە زۆر جار گوێگرانمان پێیان وایە ئێمە تەنیا کەرەستەی سەربازیی نیشان دەدەین، بەڵام ئێمە کارێکی باشیشمان لە ڕوانگەی نیشاندانی ئامادەیی سیاسیش کردوە و پێموایە ئەوەش گەلێک گرینگە. وەزیری کاروباری دەرەوە لانی کەم سێ جار هاتۆتە ناوچەکە، فەرماندەی سەنتکام دوو جار هاتوە، وەزیری بەرگری و سەرۆککۆمار حەوتووی یەکەم هاتن. ئەگەر ئەوانە جەختکردنەوەی گەلێک ئاشکرای وڵاتە یەکگرتووەکان و ویستی کۆنتڕۆڵکردنی دۆخەکە نیشان نەدەن، نازانم چ شتێک دەتوانێ ئەو کارە بکات. کەوابوو من پێموایە ئێمە لە چەند حەوتووی ڕابردوودا کارێکی باشمان بۆ ئامادەیی سەربازیی و سیاسی کردووە و درێژە بەو کارە دەدەین.

ع: تەنانەت پێش ٧ی ئۆکتۆبر ئێوە گیرۆدەی هێرشی میلیشیای سەر بە ئێران و هەروەها هی تورکیەش بوون. ژەنڕاڵ مەزلووم لە سلێمانی تووشی ڕووبەڕووبوونەوەیەکی نزیک ببوو، کاتێک فڕۆکەیەکی بێفڕۆکەوانی تورکیە هێرشی کردبوو بۆ سەر کاروانی ئۆتومبێلەکانی و دیتوومانە ئەو جۆرە هێرشانە چەند جار دووپات بوونەوە و زەرەر و زیانێکی زۆریان بە ژێرخانی مەدەنی لەوێ گەیاندوە. ئێوە چەندە نیگەرانن کە کێشەکە لە لایەن تورکیەشەوە قووڵتر بکرێتەوە و لە کۆتاییدا بە لەبەرچاوگرتنی ئەو هێرشانە لە چەند لاوە، بوونی وڵاتە یەکگرتووەکان لە سووریە چەندە بەردەوام دەبێ، بێگومان زەختێکی قورسی سیاسی و دیپلۆماتیکیش کە تورکیە لەوێ دەیهێنێ و دەڵێ من هاوپەیمانی ناتۆم و "ئێوە هاوکاریی تێرۆریستان دەکەن"، بۆچوونتان لەو بارەوە چییە؟

ژ. ڤ: بۆچوونی من لەو بارەوە ئەوەیە کە مانەوەی ئێمە بەردەوام دەبێ بەڵام پێموایە دەبێ نادڵنیایی لە دۆخەکە بسڕینەوە. من پێموانییە کە ئێمە بتوانین ڕێگا بدەین هێرشەکان بۆ سەر هێزەکانمان لێرە لە سووریە و لە عێراق بێوەڵام بمێننەوە و پێموایە دەبێ خەڵک بەرپرسیار بکەین، بۆیە گەلێک دڵخۆشم کە هێرشەکانی دوێنێشەو و ئەو دوایانە دژی ڕێبەرایەتی و مۆڵگەی ئەمنییەتی بوون. من پێموایە وەڵامدانەوە بەوانە تەمی نادڵنیایی پەیوەندیدار بە دۆخەکە دەڕەوێنێتەوە و بەرهەڵستکاران وریا دەکاتەوە کە دەبێ تێچووەکە بدەن، بێتوو ئێوە ئەو کارە بکەن ئێمە ئەوە تەحەممول ناکەین، پێموابێ ئێمە دەتوانین ئەو کارە بکەین و بوونمان پشتڕاست بکەینەوە و دەتوانین بوونمان بە شێوەیەکی بەردەوامتر لە سووریە و عێراق بسەپێنین. هەڵبەت ئاشکرایە لە عێراق ئێمە دەبێ لە نزیکەوە هاوکاریی دەوڵەتی عێراق بکەین. ئێمە لەسەر داوای ئەوان لەوێین، کەوابوو ئەوان دەبێ هێندێک بەرپرسیاریی بۆ سەرکوتی ئەو هەڕەشانە بۆ سەر هێزەکانمان قبووڵ بکەن. ئەوە لە بەرژەوەندیی ئەوان و ئێمەشدایە.

دۆخەکە لە تورکیە بەڕاستی ئاڵۆزە و من ماوەیەکی دوور و درێژە نائومێد و تووڕەم و دڵنیا نین کە قەت بتوانین ئەوە لە ڕێگای سەربازییەوە چارەسەر بکەین. ئێمە هەوڵمان دا تاقمێک هەنگاوی متمانەبەخش لەگەڵ تورکەکان بگرینە بەر، بەتایبەتی لە کاتی هەڵمەتەکان لە عێراق، بەڵام ئێستا پێموایە ئەوانە کەمتر بوونەوە. لە کۆتاییدا پێموایە پێویست بە ڕێگاچارەی دیپلۆماتیک و سیاسی دەکات کە لە دەرەوەی دەسەڵاتی ئێمەدایە. چوار و نیو ساڵ لە هەڵمەتە سەربازییەکە تێپەڕ بووە و ئێمە نەمانتوانیوە ڕێگاچارەیەکی سیاسی بدۆزینەوە کە مافە سیاسییەکان و دانپێدانان بە کوردان لە سووریە مسۆگەر بکات و پارێزگاریی دیپلۆماتیک و سیاسییان پێ ببەخشێ کە ئەوان دەیخوازن.

ع: کەوابوو ئێوە دەڵێن بەڕێوەبەرایەتیی بایدن بەگوێرەی پێویست کاری بۆ کوردان نەکردووە؟

ژ. ڤ: ئەوە تەنیا بەڕێوەبەرایەتیی بایدن نەبووە، بەڵکو هەموو ئەوانی دیکەش. ئەوە کێشەیەکی نێونەتەوەییە، شێوەی هەڵسوکەوتی نەتەوە یەکگرتووەکان لەو بوارەوە شکستی هێناوە و نەیتوانیوە کارێکی ئەوتۆ بکات. لایەنەکانی دیکە وەکوو ڕووسیە، تورکیە و ڕێژیمی سووریە نایەنە سەر مێز بۆ هەرجۆرە وتووێژی سیاسی. من نامهەوێ هەموو تاوانەکە بخەمە ئەستۆی وڵاتە یەکگرتووەکان، ئێمە زۆر کارمان بۆ پشتیوانی لە کوردان کردوە و لەو بڕوایەدام ئەوە لە بەرژەوەندیی ئێمەدایە و بێگومان من کاتێکی زۆرم بۆ تەرخان کردوە بەڵام لایەنێکی گەلێک زیاتر پێویستە سەرنج بدەنە ئەو پرسە.

ج: ئێستا ئێمە باسی هەموو ناوچەکە دەکەین، لایەنی ئەمنییەتی و ڕێککەوتنی سیاسی، کاتێک ئێوە فەرماندەی سەنتکام بوون، کارتان لەسەر هێندێک وتووێژ لەگەڵ وڵاتانی کەنداو لە بارەی بەرگریی دژی هاژەکیی یەکگرتوو کرد، بەڕێوەبەرایەتی بایدن هەوڵی داوە بۆ بەربەرینتر کردنەوەی ڕێککەوتنی ئیبراهیم، هاوکاریی بەرگریی و ئەمنییەتی نێوان عەرەب و ئیسرائیل. هەڵوێستی هاوبەشان لەبارەی ئەگەری کێشەیەکی ناوچەیی، ئاخۆ بەشەکانی پێویست بۆ ئەمریکا و هاوبەشان بوونیان هەیە تا بتوانن هەڵسوکەوت لەگەڵ هێرشی هاژەکی درێژمەودا لەلایەن بەکرێگیراوانی ئێران بکەن؟ ئێوە باسی هێرشەکانی حوسییەکانتان لە یەمەنەوە کرد. ئێمە دەتوانین چ چاوەڕوانییەکمان لەو بارەوە هەبێ؟

ژ. ڤ: من پێموایە ئێمە خەریکە دەگەینە ئەو ئاستە کە بتوانین هەڵسوکەتی لەگەڵدا بکەین. بیرۆکەی بەرگریی ئاسمانیی یەکگرتوو شتێکی نوێ نییە و ئەوە بیرۆکەی من نییە، هەموو لایەک لەهەوڵی ڕێژەیەک لە هاوکاریی ناوچەیی بۆ ماوەیەکی دوور و درێژ دابوون. لە ئاکامی ئامانجی جۆراجۆری سیاسی، جیاوازیی کولتووری، مەسەلەی متمانە پێکردن لەنێو هاوبەشانی ناوچە، تا ئەوڕۆ هەوڵەکان بەردەوام بوون. من پێموایە ڕێککەوتنی ئیبراهیم پلاتفۆرمێکی باشە کە دەکرێ لەسەر ئەو متمانە و پەیوەندیی باش دروست بکرێن. مەبەستم ئەوەیە ئێمە ساڵێک لەوە پێش ڕاهێنانی سەربازیی هاوبەشمان لە نێوان ئیسرائیل و بەشێک لە هاوبەشانی کەنداو و ئەمریکا وەک جۆرێک ڕێکخەری ئەو کارە دەدیتن کە لە ئاسمان و دەریا بەڕێوە دەچوون. من پێموایە ئەوانە گرینگن و پەیوەندیی باشی بازرگانی لە نێوان ئەو وڵاتانەدا هەیە، ئەوانە لایەنی گرینگن، بەڵام من ئێستا بە لەبەر چاو گرتنی ئەوەی لە غەززە دەقەومێ نیگەرانم ئەوانە بە لاڕێدا بچن. پێویستە ئەوانە بێینەوە سەر ڕێچکەی خۆیان، بەڵام من پێموایە ئەوە پلاتفۆرمێکە و ئێمە دەتوانین کەڵکی لێ وەرگرین و لە کۆتاییدا ئەوە پرسی متمانە لە نێوان هەموو هاوبەشەکانی کەنداوە و ئەوە شتێکە کە هەمیشە کەمایەسییەک بووە کە بۆتە سەر نەگرتنی سیستەمێکی بەرگریی ئاسمانیی یەکگرتووتر و شتی بچووکتر لێرە، کەوابوو کاتێکی زۆر دەگرێ ئەو کارە بکرێ بەڵام ڕێککەوتنی ئیبراهیم پلاتفۆرمێکی گونجاومان بۆ جێبەجێ کردنی ئەو کارە دەداتێ، لەگەڵ ئەوەدا پێموایە ئێمە لە ئێستادا کەمێک ماومانە بەو ئامانجە بگەین.

ج: ئاخۆ ئێوە قازانجێک لە بەشداریی وڵاتە یەکگرتوەکان لەو کێشەیەدا دەبینن، هەڵبەت بەشداریی ڕاستەوخۆ نا بەڵکو پشتگیریی لە هەڵمەتی ئیسرائیل و هەوڵ بۆ پێشگرتن بە کێشەیەکی بەربەرینتر. پێتان وایە بگەنە خاڵێک کە ببێتە بەربەستێک بۆ هەوڵەکانی واشینگتۆن بۆ ئاسایشی ناوچەیی.

ژ. ڤ: بەڵێ، من پێموایە. ئێستا ئێمە دوو پاپۆڕی فڕۆکە هەڵگرمان لە خۆرهەڵاتی نێوەڕاست هەیە و پێموانییە بتوانین ئەو دۆخە تا ماوەیەکی نادیار درێژە پێ بدەین. ئێمە ئەرکی دیکەمان لە ناوچەی ئۆقیانووسی هیند و ئارام هەن. ئێمە پێویستە جێگۆڕکێ بەو شتانە بکەین و من لەو بڕوایە دام کە ئێمە دەبێ ئاستێکی بەردەوام لە بوونی هێزەکانمان لە ناوچەدا بدۆزینەوە کە هێندە بەرچاو بێ کە بتوانین هاوبەشەکانمان دڵنیا بکەینەوە و بەرگریی لە بەرژەوەندییەکانمان بکەین. ئەوە شتێکە کە ئێمە خەریکی خەبات بۆ دەستنیشان کردنین. ئێمە هەموو کایەکەمان دیتووە، لە بوونی سەدان هەزار هێزی سەربازیی لە ناوچەدا تا ئەوەی پێش ئەو دواییانە کە نزیکەی ٢٠ تا ٣٠ هەزار کەسی لێبوون. ئێمە دەبێ ئاستی ڕێژەی بەردەوامی هێزەکانمان و توانایی سەربازیی پێویست لە ناوچەکەدا دیاری بکەین. من پێموایە ئەو بەرژەوندییەی لێرە هەمانە ئەرکداریی سامانی سەربازیی ئێمە دەخوازێ و مەبەستم ئەوەیە ئێمە هێشتا نیگەرانی ناسەقامگیریی لە ناوچەین. ناسەقامگیریی ئێرە، لێرە نامێنێتەوە و کاریگەریی لەسەر بەرژەوەندییەکانمان لە شوێنی دیکە دەبێ. ئێمە نیگەرانی تێرۆریزمین، ئێمە لەو دواییانەدا نموویەکی باشمان دیت. ئێمە نیگەرانی بەردەوامبوونی بازرگانیی و هەناردەکردنی سامانەکانی ناوچەین. ئەوە بەشێکی ژینەکی بەرژەوەندیی وڵاتە یەکگرتووەکانە. ئێمە نیگەرانی ئامانجە بەدخوازانەکانی ئێرانین، بە تایبەتی لە پەیوەندی لەگەڵ بڵاوبوونەوەی چەکی ناوکی و شتی ئەوتۆ. ئەوە شتێکە کە ئێمە دەمانهەوێ پێشی پێ بگرین. من پێموایە کاریگەرییەکی ئەرێنی لە لایەن وڵاتە یەکگرتووەکانەوە لە ناوچەدا لە بەرژەوەندیی ئێمەدایە. من لەو باوەڕە دام ئێمە هاوکات کە سەرنجی پێویست دەدەینە ناوچەی دیکە، دەتوانین ئەو کارە بکەین، وەکوو ناوچەی ئۆقیانوسی هیند و ئارام. پێموابێ ئێمە هێندە دەوڵەمەندین کە بتوانین ئەو کارە بکەین. دەبێ ئەو کارە بکەین و بەرگریی لە بەرژەوەندییەکانمان بکەین، ئێمە دەبێ بیر لە درێژ مەودا بکەینەوە و بزانین کە ئەوەی لە خۆرهەڵاتی نێوەڕاست دەگوزەرێ، لەوێ نامێنێتەوە. ئەوە دەبێ بەشێک لە ستراتێژیی ئاسایشی نەتەوەیی بەربڵاوتر بێ کە نیگەرانییەکانمان لە شوێنی دیکەش دەگرێتەوە. لە زۆر بوارەوە ئەوانە تا ڕادەیەکی زۆر پێکەوە گرێدراون، بە هۆی نیگەرانییەکان لە بارەی کێبڕکێی زلهێزەکانەوە.

ع: دوایین پرسیار ژەنڕاڵ، لە سەرەتاکانی کێشەکە بیرۆکەیەک هەبوو کە حەماس و داعش یەکن. ئەوە لە لایەن دەوڵەتی ئیسرائیل بڵاو دەبۆوە. ئەوان یەکن؟

ژ. ڤ: من پێموانییە ئەوان دەقاودەق یەک بن. بەشێک لە شێوازەکان و دڕندەییەکان و بەشێک لە تاکتیکەکان وەک یەک دەچن، هەر دوو بەسەر خاکەکەدا زاڵن و دانیشتووان کۆنترۆڵ و ناچار دەکەن، لەوانەدا هاوبەشن. هەردوو لا هاندەریان ئایدیۆلۆژییەکی ڤایرۆسییە کە لە سروشتدا گەلێک وێرانکەرە. پێموابێ لەو شتانەدا هاوبەشن. جیاوازییەکە بە بۆچوونی من لەوە دایە کە حەماس، بە باش یان خراپ، ڕەنگبێ زۆرتر بە خراپ وەک دەسەڵاتی غەززە بۆ ماوەی چەند ساڵ دانی پێدا نرابوو. کەوابوو ئەوان ویستێکی گەلێک بەرچاوتریان هەبوو کە خۆیان لەناو دانیشتووان و خاکەکەدا حەشار بدەن. ئەوە جیاوازییەکی فیزیکییە لە بەراورد لەگەڵ داعش. داعش دەستی بەسەر ڕووبەرێکی بەربەریندا گرت و خۆی لەناو خەڵک دا حەشار دا، بەڵام ئەوان ئەو کارەیان وەکوو حەماس بۆ ماوەیەکی دوورودرێژ نەکرد. لایەنێکی دووهەم ئەوەیە کە ئەو حەشیمەتەی حەماس دەسەڵاتی بەسەرەیانەوە بووە لە ئەو حەشیمەتەی داعش هەیبوو جیاوازە. حەشیمەتی ژێر دەسەڵاتی داعش بە زۆر ملکەچ کرابوون، ئەوان داعشیان بۆ هیچ جۆرە شێوازێکی ڕەوای دەسەڵاتداریی هەڵنەبژاردبوو. پێموابێ ئەوە جیاوازییەکەیە لە بەراورد لەگەڵ فەلەستینییان. هێندێک ئاژانسی مەدەنی لەنێو حەماسدا هەبوون، ئەوان هێندێک خزمەتگوزارییان پێشکەش دەکرد و لایەنەکانی دەوڵەتیان تێدا بەدی دەکرا، ئەوە کەمێک جیاواز بوو، ئەوان دانپێدانانی جەماوەرییان هەبوو بەڵام لە ناو داعش ئەوە نەبوو. کەوابوو من هێندێک وێکچوون و جیاوازیی دەبینم بەڵام پێموایە جیاوازیی ڕاستەقینە لە ئۆپەراسیۆنە سەربازییەکانیاندایە. ئەو دۆخەی ئێستا ئیسرائیلییەکان بەرەوڕووی بوونەوە گەلێک ئاڵۆزترە. لایەنە ئاڵۆزەکان زیاترن، ڕێژەیەکی زۆر بارمتە گیراون، لایەنێکی زەبەلاحی مرۆیی هەیە و ژینگەی زانیاریی کە ئێستا گەلێک چالاکە و زۆر شتی دیکەش هەن کە دۆخەکە ئاڵۆزتر دەکەن. بۆیە پێموایە دۆخێکی گەلێک جیاوازە.

ع: حەماس لەو شوێنە سەری هەڵداوە.

ژ. ڤ: بەڵێ، دەقاودەق وایە. داعش تا ڕادەیەکی زۆر خەڵکی بیانی بوون کە لە شوێنی دیکەڕا هاتبوون و تێکەڵی ئەو ڕەوتە بوون. هێندێک خەڵکی ناوچە لەگەڵ بوون بەڵام زۆرینەی بەڕێوەبەرییەکەی و شەڕکەرەکانی بیانی بوون. ئەوان گیانی خۆیان دانا و کاری دیکەیان کردن. زۆر سەیرە ئەوان چۆن هەوڵیان دەدا خۆیان بەسەر ئەو کۆمەڵگایانەدا بسەپێنن.

ع: هەڵبەت لە ڕوانگەی لایەنی دادوەریی دوای شەڕ ئێوە هاوبەشێکتان بە ناوی هێزەکانی سووریەی دێموکڕات هەبوو.

ژ. ڤ: ڕاست دەکەی. ئەوەش جیاوازییەکی بەرچاوە. مەبەستم ئەوەیە. شێوەی شەڕی وڵاتە یەکگرتووەکان لەگەڵ داعش، بەو شێوە بوو کە ئێمە ڕاوێژکار و یارمەتیدەری هەڵمەتەکە بووین. هێزەکانی ئاسایشی عێراقی لە عێراق و هێزەکانی سووریەی دێموکڕات لە سووریە، ئەو هێزانە بوون کە زۆربەی شەڕەکە و گیانبەختکردنەکەیان کرد و ئێمە ڕێبەریی، توانایی تاقانە، زانیاریی هەواڵگریی و چەکوچۆڵ و هەموو شتی دیکەی پێویست بۆ ئەو کارەمان دابین دەکرد و من پێموایە کارێکی باشیان کرد. ئەوە هەڵمەتێکی جیاواز بوو بۆ ئێمە. ئیسرائیل لەوەدا بەتەنیایە. ئەوان شەڕی خۆیان دەکەن و لە مەیداندا هیچ هاوبەشێکیان نییە کە ئامانجەکانیان بۆ جێبەجێ بکەن، بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانیان ناچارن بۆخۆیان ئەو کارە بکەن.

ع: گەلێک سوپاس بۆ بەشداریتان.

درەوشانەوەی
بنەماڵەی شەهیدانی شۆڕشی ژینا

سمایل شەرەفی

"ساڵڕۆژی شەهیدبوونی ڕۆڵەکانمانە لە شۆڕشی ژینادا. شەهیدبوونیان پیرۆز بێت، ڕێگایان بەردەوامە. ئێمە دایکانی شۆڕش بە هیچ جۆرێک لە خوێنی ڕۆڵەکانمان ناگوزەرێین. تا دوا هەناسەمان دادخواهی خوێنی بەناحەقڕژاوی ڕۆڵەکانمانین بە دەستی ڕێژیمی جمهووریی ئیسلامی ئێرانەوە. ڕێگای شەهیدەکانمان پڕ ڕێبوار بێت. ناسرەوین، نابەزین، سەردەکەوین".

ئەمە قسەی دایکی یەکێک لە شەهیدەکانی شۆڕشی ژینایە کە لە ساڵڕۆژی شەهیدبوونی کوڕەکەی و کۆمەڵێک لە شەهیدەکانی دیکەدا و لە کۆڕێکی دایکانی شەهیدانی شۆڕشی ژینادا کردنی. بنەماڵەی سەربەرزی شەهیدان و کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان بەگشتی لەگەڵ ئەوەی یاد و بیرەوەریی شەهیدانی ڕێی ئازادی و سەربەستی لەبیر ناکەن، بە باوەڕەوە شانازی بە خۆیان و ئەو ڕێگایەوە دەکەن لە ئەوان گیانیان لەپێناویدا بەخت کردوە. ئەوان لەبیری ناکەن کە ڕێژیمێکی سەرکوتکەری دژبە ماف و ئازادییەکانی خەڵکی ئێران و کوردستان، "بەناحەق" خوێنی ڕۆڵەکانی ئەوانیان ڕشت و هەروا بەئاسانیش نەتەنیا لە خوێنی ڕۆڵەکانیان چاوپۆشی ناکەن، بەڵکوو لێپرسینەوە و بەدواداچوون دەکەن و کۆماری ئیسلامی ئێران بە بکوژی ڕۆڵەکانیان دەزانن. بنەماڵەی شەهیدان و خەڵکی کوردستان کە دەرکیان بە ماهییەتی دژیگەلیبوونی ئەم ڕێژیمە و وڵامدەرنەبوونی بەرانبەر بە ویست و داخوازی و "دادخواهی" کردوە، نەسرەوتن و نەبەزینیان وەک تەنیا ڕێگای سەرکەوتن هەڵبژاردوە و بە دەنگێکی بەرز دەڵێنەوە "ناسرەوین، نابەزین، تا سەردەکەوین".

مانگی خەزەڵوەری ساڵی ١٤٠١ هەتاوی (ساڵی پار) بۆ کوردستان لوتکەی ڕاپەڕینێکی مافخوازانەی جەماوەریی پڕ لە گیانفیدایی بوو، لەم مانگەدا گشت شەقامی شارەکانی کوردستان جمەی دەهات لە ئیرادەیەکی یەکگرتووانەی جەماوەری. خەڵکی کوردستان لە درێژەی ڕەوتی شۆڕشی ژینادا و لە مانگی خەزەڵوەردا شەقامەکانیان کردبوو بە سەنگەرێکی جەماوەری دژ بە سیاسەتی سەرکوت و دیکتاتۆری. شەقامەکانی کوردستان هیوا و هومێدێکی دیکەی بە شۆڕشەکە بەخشیبوو. شار و ناوچەکانی دیکەی ئێران بە چاوی هومێدەوە لە کوردستانیان دەڕوانی و کوردستان بۆ تاران و شارەکانی دیکەی وڵات ببوو بە "چاو و چرا". هەر لە تاران و شارەکانی دیکەوە ئاواتیان بە ئیرادەی بەرز و یەکگرتووانەی کوردستان دەخواست و لەو باوەڕەدابوون کە "ئەگەر شوێنی نیشتەجێبوونی ئەوانیش وەک کوردستان بێت، ئێران دەبێتە گوڵستان". کوردستان ببووە وێردی سەر زاران و ئاواتی شاران.

کۆماری ئیسلامیی ئێران کە نەتەنیا قەت چاوی بینینی کورد و کوردستانی نەبووە و بە پێی سیاسەتی دژیگەلیانەی هەمیشە هەوڵی ناشیرین نیشاندانی ئەم خاک و نەتەوە هوشیار و مافخوازەی داوە، بە ئاشکرا دەیدیت کە کورد و کوردستان بۆتە کلاسی شۆڕش و نموونەیەک بۆ دەربازبوونی هەمیشەیی لەژێر سێبەری ڕەشی ئەودا. بۆیە ڕێژیم لە نیوەی هەمان مانگی خەزەڵوەردا ماشێنی سەرکوت و کوشتاری خۆی خستەکار و بە وەڕێخستنی دەیان هەزار هێزی سەرکوتکەر لە شوێنەکانی دیکەوە هێرشیان هێنایە سەر شۆڕشگێڕانی سەر شەقامەکانی کوردستان و لە ماوەی دوو حەوتوودا بە سەدان کەسیان لە لاوانی بەهەست و دڵ پڕلە هیوا و هومێدی ئەم نیشتمانە لە شارە جیاجیاکانی کوردستاندا شەهید و بریندار کرد.

لە ساڵڕۆژی شەهیدبوونی ئەم شەهیدانەی شۆڕشی ژینادا، دامودەزگا ئەمنییەتییەکانی ڕێژیم ئیزنیان نەدا بنەماڵەکانیان و خەڵک بە ئامادەبوونیان لەسەر گڵکۆی شەهیدەکان، ڕێوڕەسمی یادکردنەوەیان بۆ بگرن. بەڵام بنەماڵە ئازا و چاونەترسەکانیان بە کۆبوونەوە لە دەوری یەکتر، بەپۆشینی جلوبەرگی تایبەت و سیمبولیک و بە کەڵکوەرگرتن لە هێما نەتەوەیی و تایبەتییەکانی وەک ئاڵای کوردستان، جامانە و هەوری، یاد و بیرەوەریی شەهیدەکانیان بەرز ڕاگرت.

ناوەندە ئەمنییەتییەکانی ڕێژیم لە ماوەی یەکساڵی ڕابردوودا بە دەیان جار بە زمانی هەڕەشە و گوڕەشەوە هەوڵیان داوە، بنەماڵەی شەهیدانی شۆڕشی ژینا بێدەنگ بکەن؛ پێیان گوتوون مافی ئەوەیان نیە لەسەر گڵکۆی شەهیدەکان کۆڕوکۆبوونەوە بکەن، پێیان وتوون ئەگەر فیلم و ویدیۆی ڕێوڕەسمەکانیان بۆ میدیاکان بنێرن و بڵاویان بکەنەوە لێپرسینەوەی توندیان لەگەڵ دەکەن، هەڕەشەیان لێ کراوە کە نابێ وەک بنەماڵەی شەهیدان لە دەوری یەک کۆببنەوە و وتار بدەن و سروود و گۆرانی بڵێن، تەنانەت هێندێکیان بانگ کردوون و تەماحی ماددی و ئیمتیازی جۆراوجۆری وەبەر ناون کە شەهیدبوونی شەهیدەکانیان بۆ جۆرێکی دیکە و پێچەوانەی ئەوەی بووە باس بکەن و بگێڕنەوە. بەڵام ئەوەی لە ماوەی یەک ساڵ و چەند مانگی ڕابردوودا لە کەس و کار و بنەماڵەی شەهیدانی شۆڕشی ژینا بینراوە و بیستراوە، درەوشانەوەیەکی پڕ لە شانازی و شکۆیە.

ڕەفتار و هەڵوێستی بنەماڵەی شەهیدانی شۆڕشی ژینا لە شۆڕشی نوێی گەلەکەماندا جێگە و پێگەی تایبەتی خۆی هەیە. لە ڕەوتی شۆڕشی ژینادا و بەتایبەت لەو قۆناغەدا کە کپی و ڕاوەستانێک بە شۆڕشەکەوە دەبیندرا و بەرەی "ئۆپۆزیسیۆنی فرسەتەڵەبی ئێرانی" لە فازی بێهیواکردنی خەڵکدا بوو، ئەوە بنەماڵەی سەربەرزی شەهیدان بوون کە بە پێکهێنانی کۆڕ و کۆبوونەوە و ڕاوەستان بەرانبەر بە هەڵوێست و سیاسەتەکانی ڕێژیم، لە هەوڵی زیندووڕاگرتنی شۆڕش و دردان بە کەشی ناهومێدیدا بوون.

لەم پێوەندییەدا جێی خۆیەتی تایبەتی ئافەرین بنێرین بۆ ئەو دایک و خوشک و ژنانەی وەک کەس و کاری شەهیدان لە ڕیزی پێشەوەی ئەم هەڵوێستانەدا بوون و بە ڕەفتار و دەرکەوتنی ژیرانە و تەژی لە پەیامی تایبەتیان بۆ دۆست و دوژمن، لە شۆڕشی "ژن، ژیان، ئازادی" دا وەک شایانی خۆیانە درەوشانەوە.

کوردستان
● ژمارە ٨٥٩
٣٠ی خەزەڵوەری ١٤٠٢ _ ٢١ی نۆڤامبری ٢٠٢٣

هەکبەی شاخ و شۆڕش

کاتێ پەنجەکانی دەست یەکتری دەشکێنن

شەهید ئەحمەد خزری

برایم چووکەڵی

مێژووی مرۆڤ مێژووی خەبات و تێکۆشانێکی سەخت و دژوارە بۆ هەرچی زیاتر ئینسانیکردنی ژیان. بەدرێژایی مێژوو مرۆڤ لەگەڵ سرووشت بەربەرەکانیی کردوە و بۆ باشترکردنی ژیانی لەدژی شەوپەرستان و ئەو هێزانەی ڕێگای پێشکەوتنی ئینسان و ژیانیان گرتوە تێکۆشاوە و ململانێی کردوە و لەو زۆران بازییەدا ئارەق و فرمێسک و خوێنیان ڕشتوە. لەنێو مرۆڤەکاندا ئەو کەسانە لە هەموو کەس جێگای ڕێزترن کە لەپێناو چێکردنی ژیان و بۆ تێکڕووخانی کۆشکی ستەم و زۆرداری دەبنە پێشڕەو و دێنە مەیدان و بانگی ئازادی دەدەن و "مەژی بۆ مردن، بمرە بۆ ژیان" دەکەن بە ڕێبازی ژیان.

لە ڕەوتی خەباتی نەتەوایەتیی گەلەکەماندا نەخشی ئەو ڕۆڵە قارەمانانە گرینگ و بنەڕەتییە و ئەوانن بە بەرزکردنەوەی ئاڵای خەبات و خۆڕاگری و نەبەزین و فیداکاری و لەخۆبوردوویی ڕۆژبەڕۆژ تەکانیان بە بزووتنەوە داوە تا بەرەو پێشەوە بڕوا و لە لووتکەی سەرکەوتن نزیکتر بێتەوە. لە درێژەی ئەو خەبات و بەربەرەکانییەدا کەم نین ئەو بنەماڵانەی باشترین ڕۆڵەکانی خۆیان بەختی ئازادی و بەختەوەریی گەل کرد و زۆر بنەماڵەی ئەم نیشتمانە هەیە چەند کوڕیان گیانیان لەو خەبات و تێکۆشانەدا بەخت کردوە. یەکێک لەو بنەماڵە بەڕێزانە کە ٣ ڕۆڵەیان، سێ قارەمان، سێ برای خۆڕاگر و شۆڕشگێڕ کە تا دوا کاتەکانی ژیانیان دژی کۆنەپەرستان خەباتیان کرد، بنەماڵەی "خزری" و کوڕەکانی دایە "کابان"ی گردی قەبرانن لە بۆکان کە لە "هەگبەی شاخ و شۆڕش"ی ئەمجارەدا ئاوڕ لە ژیان و خەباتی شەهید ئەحمەد خزری، سێهەمین شەهیدی ئەو بنەماڵەیە دەدەینەوە.

شەهید ئەحمەد خزری ساڵی ١٣٤٢ی هەتاوی لە ئامێزی بنەماڵەیەکی زەحمەتکێش لە ئاوایی گردی قەبرانی ناوچەی بۆکاندا چاوی بە دنیا هەڵێنا. تەمەنی منداڵیی لەگەڵ باوکی زەحمەتکێش و برا و خوشکەکانیدا دوور لە هەموو خۆشییەکانی ژیان تێپەڕ کرد. سەرەڕای دەستکورتیی بنەماڵەکەی قۆناغی سەرەتایی خوێندنی تەواو کرد و دواتر نەداری و هەژاری ڕێگای نەدا لە خوێندن بەردەوام بێت. ئەحمەد تازە لە سەردەمی تازەلاویدا بابە دەستقەڵشیو و زەحمەتکێشەکەشی لەدەست دا و ئەمجار بەناچار هەموان بە بنەماڵەوە ڕوویان کردە کوورەخانەکان و بە خشتبڕین و ئارەقەڕشتن لەبەر سوورەتاوی هاوین بەڵام بە سەربەرزییەوە بژێوی خۆیان دابین دەکرد.

ئەحمەدیش وەک قادر و تاهیری برای بۆی دەرکەوتبوو چەوسانەوە چیە و سەرچاوەی ئەم زوڵموزۆرییە دەچێتەوە کوێ؟ بۆیە بۆ ڕزگاری لەم دۆخە و لە کاتێکدا خۆپێشاندانەکانی ساڵی ١٣٥٧ لە بۆکان دەستیان پێ کردبوو، بەکردەوە هاتە مەیدان.

دوای سەرکەوتنی شۆڕش و پاش ئەوەی ڕێژیمی خومەینی پەلاماری کوردستانی دا، ئەحمەد کە چاوی بەرایی دیتنی ئەو جینایەتانەی نەدەدا کە ڕێژیم لە کوردستان دەرهەق بە گەلەکەی دەکردن، بڕیاری شۆڕشگێڕانەی هاتنە نێو خەباتی دا. ئەگەرچی تاهیری برای زووتر چەکی پێشمەرگایەتیی کردبووە شان، بەڵام جینایەتەکانی کۆماری ئیسلامی لە کوردستان، ئەویان هێنابووە سەر ئەو بڕوایە دەبێ بۆخۆیشی بۆ بەرەنگاربوونەوەی ڕێژیم قۆڵی هیممەت هەڵماڵێ. بەمجۆرە ساڵی ١٣٦١ هاتە ڕیزی پێشمەرگەکانی هێزی بەیان و شان بە شانی تاهیری برای و هاوسەنگەرانی دیکەی لە سەنگەری خەبات و تێکۆشاندا بەرەنگاری داگیرکەرانی کوردستان بۆوە. ئەحمەد لە بنەماڵەیەکی سیاسیی شۆڕشگێڕدا پەروەردە ببوو. برایەکی (قادر خزری) لە شاری ئامول لە ڕیزی ئیتحادییەی کۆمۆنیستەکان (سەربەداران)دا کاتێک هێرشیان کردە سەر ئەو شارە شەهید ببوو و برایەکی دیکەشی بەناوی عوسمان لە زینداندا ئێعدام کرابوو.

ئەحمەد هەر زوو نیشانی دا پێشمەرگەیەکی ئازا و بە بیروباوەڕە و لە پێناو ئامانجەکانی حیزب و گەلەکەیدا ئامادیە گیانی ببەخشێ. ئەو لە چەندین عەمەلیات دژی هێزەکانی ڕێژیمی ئاخوندیدا ورە و ئازایەتیی خۆی نواند، بەڵام لە مانگی ڕێبەندانی ساڵی ١٣٦٢ و لە کاتێکدا لەگەڵ ٥ کەس لە هاوسەنگەرانی بۆ گوندی قاجر دەچوون، کەوتنە کەمینی دژی گەلییەکان و پاش شەڕێکی کورت بە دیل گیران.

ئەحمەدی خۆڕاگر، ئەشکەنجە و ئازار نەیتوانی بە چۆکی دابێنێ، ئیرادەی پۆلایینی پێشمەرگەی لە خۆیدا هێشتەوە و، لێوی هەڵنەپچڕی و دوژمنی زەبوون و دەستەوەستان کرد. سەرەنجام پاش دوو ساڵ مانەوە لە سیاچاڵەکانی ڕێژیم و بەرگەگرتن لە هەمبەر ئەشکەنجە و ئازارێکی زۆر لە هەلێکدا کە بۆی هەڵکەوتبوو لە بەندیخانە ڕای کرد و خۆی گەیاندەوە پێشمەرگەکانی هێزی بەیان. زیندان نەک نەیتوانیبوو ئیرادەی پۆلایینی ئەحمەد تێک بشکێنێ، بەڵکوو لە جاران بەهێزتر هاتبۆوە مەیدان. ورەی هەروا بەرز و لە شکاننەهاتوو بوو و لە شەڕەکاندا بەشداریی چالاکانەی دەکرد. ئازایەتی و ژیری لە هەڵسوکەوت و فەرماندەییدا بوو بەهۆی ئەوە سەرەتا لە پاییزی ساڵی ١٣٦٤دا وەک سەرپەل و دواتر لە کۆتایی زستانی هەر ئەو ساڵەدا بە فەرماندەری لک دیاری بکرێ. ئەو بەوپەڕی ئەرکوەخۆگری و هەست بە بەرپرسایەتی لە تێکۆشانی سیاسی و پێشمەرگانەی بەردەوام بوو و سەلماندی کە توانای بەڕێوەبردنی بەرپرسایەتیی گەورەتریشی هەیە. زۆر عەمەلیاتی قارەمانانە لە ناوچەی بۆکان بە فەرماندەیی ئەو بەڕێوە چوون لە شەرە بەناوبانگەکانی کانیزێرینە، باغی ئەحمەدی، کوێستانەکانی گەورکی سەقز و مەهاباد، پشتی حوسێناباد و چەندین حەماسەی دیکەی ناوچەی بۆکان ئازایەتیی خۆی سەلماندەوە. ئەحمەد وەک تاهیری برای بە هەموو وجوودیەوە حیزبی خۆش دەویست و باوەڕی بە ئامانجەکانی حیزبەکەی بوو. ئیمان بە ڕێبازەکەی وای لێکردبوو چاوی لە گوللە نەترسێ و هەمیشە لە سەنگەری پێشەوەی خۆڕاگریدا بێت.

مخابن ڕۆژی ٢٣ی خەرمانانی ١٣٦٥ لە پشتی ئاوایی حاشیاباد ئەحمەد لە شەڕی نێوخۆیی لەگەڵ کۆمەڵەدا لەگەڵ سێ هاوسەنگەری دیکەی بە ناوەکانی محەممەد پوورهیمت، جەعفەر نۆمسلمان و کەماڵ ئوستادئیبراهیمی شەهید بوون و بەردەوامیی ڕێگەی خەباتیان بە هاوسەنگەرانیان سپارد.

پڕوپاگەندە و کۆماری ئیسلامی

ڕەزا دانشجوو

چەند ساڵ لەمەوبەر و پاش کوشتنی تێرۆریست قاسم سولەیمانی بە دەستی هێزە ئەمریکییەکان، خامنەیی، ڕێبەری ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی لە کاردانەوە بەم زەبرەی لە ئۆتوریتە و حەیسییەتی ڕێژیم کەوتبوو، باسی لە "تۆڵەی سەخت" کرد.

دوای ئەم قسانە، دەزگای پڕوپاگەندەی ڕێژیم بۆ پاساوهێنانەوە بۆ شکستەکەیان و دڵنەوایی لایەنگرانی ڕێژیم، دەستی کرد بە گەورەکردنەوە و تەبلیغی قسەکانی خامنەیی. ماوەیەک دواتر ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی هێرشی کردە سەر بنکەی "عین الاسد"ی سەر بە سوپای ئەمریکا لە عێراق. هێرشێک بە دونیایەک پڕوپاگەندە! هێرشێک کە هەرگیز ڕووبەڕووی کاردانەوەی لایەنی بەرامبەر نەبۆوە! هەرگیز زانیاریی دروست لەسەر ژمارەی کوژراو و بریندارەکانی ئەم ڕووداوە بڵاونەکرایەوە. لە کاتێکدا کۆماری ئیسلامی باسی دەیان کوژراو و برینداری لەم ڕووداوەدا کرد، تاکە وێنەی بڵاوکراوی ئەم ڕووداوە هەندێک باڵەخانە و بینا بوون کە وێران ببوون. ئێستا دوای چەند ساڵێک لەم ڕووداوە، سەرۆکی پێشووی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا، دۆناڵد ترامپ، لە وتارێکدا باسێکی تەواو جیاواز لەم ڕووداوە دەکات. ترامپ دەڵێت: ئەمریکییەکان پێشوەختە لەم هێرشەی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی ئاگادار کرابوونەوە! لە ڕاستیدا ئەوەی وەک هەمیشە ڕووی دا، نمایشێکی میدیایی بوو بۆ نیشاندانی دەسەڵاتی خەیاڵیی دیکتاتۆر و فریودانی ڕای گشتی، بەشێک لە ئامێری پڕوپاگەندەی چڵ و چەند ساڵەی ڕژێمی وەلایەتی فەقیها!

هاندانی سۆزداری بە یەکێک لە گرنگترین تەکنیکەکانی شەڕی دەروونیی کۆماری ئیسلامی دادەنرێ. ڕێژیم هەمیشە لە کاتێ کەڵەکەبوونی قەیرانەکاندا هەوڵی داوە بە دروستکردنی سیناریۆیەکی ساختە و وروژاندن وهەڵخڕاندنی هەستی سۆزداریی خەڵک لانیکەم بۆ ماوەیەکی کورت بەشێک لە کۆمەڵگە لە خۆی نزیک بکاتەوە و لەم ڕێگەوە بۆ ماوەیەک پرسی سەرەکی پەراوێزی بخات. وەک تازەترین نموونەی ئەم شێوەیەی پرۆپاگەندەیە دەتوانرێت ئاماژە بە هێرشی کوێرانەی ڕێژیم بۆ شاچرای شیراز لە سەروبەندی ساڵیادی شۆڕشی ژینادا بکرێت، کە ڕێژیم هەوڵی دا لە ڕێگەی بەکوشتدانی خەڵکی بێتاوان و وروژاندنی سۆزداریی جەماوەری سەرنجی ڕای گشتی لەسەر تاوانەکانی ڕێژیم لە شۆڕشی ژینادا دوور بخاتەوە. هاندانی خەڵکی بێتاوانی غەززە بۆ نێو شەڕێکی ماڵوێرانکەر بە هاوبەشی حەماس بەشێکی تری سیناریۆی هاندانی سۆزدارییە

پڕوپاگەندە ڕۆڵێکی گرنگی هەبووە لە ژیانی سیاسیی هەموو دیکتاتۆرەکاندا، بەبێ گوێدان بەوەی هەڵگری کام بیروباوەڕ بوون و ئامانجە ئایدیۆلۆژییەکانیان چی بووە. نموونەی مێژوویی زۆرن کە گرنگی ئەم بابەتە بۆ دیکتاتۆرەکان نیشان دەدەن. ئەوەی مائۆییستە کان لە چین، یان لێنینیستەکانی یەکیەتیی سۆڤیەتی پێشوو بە خەڵکیان دەگوت، هەرچەندە هەڵوێستێکی جیاواز بوو لە بیرکردنەوەکانی مارکس، بەڵام بە هەمان شێوە وێنەیەکی ناڕاستەقینە و خەوناویی واقیعەکانی کۆمەڵگەش بوو. ئاڵمانی نازی وەک یەکێک لە داهێنەرانی بواری ڕیکلام و پڕوپاگەندەدا پێناسە دەکرێت؛ کۆبوونەوەی چەند دەیان هەزار کەسی بە جلوبەرگی یەکپۆش، دەزگای دوورودرێژی پڕوپاگەندە و درۆ ناڕاستی ئەکتەرە گرنگەکانی ئەم گۆڕەپانە بوون.

هیتلێر پڕوپاگەندەی بەنهێنی سەرکەوتنی خۆی دەزانی. ناوبراو لە کۆبوونەوەی ساڵانەی پارتی نازی لە شاری نورنبێرگ لە ساڵی ١٩٣٦ دەڵێت: "پڕوپاگەندە ئێمەی گەیاندە دەسەڵات، دواتر توانیمان لە دەسەڵاتدا بمێنینەوە، هەروەها ئامرازەکانی داگیرکردنی جیهانمان پێ دەبەخشێت." وتەی بەناوبانگی گۆبلز، وەزیری پڕوپاگەندەی هیتلێر دوای چەندین ساڵ هێشتا یەکێکە لە وتە گرنگەکانی جیهانی پڕوپاگەندە. "هەرچەندە درۆکە گەورەتر بێت، باوەڕکردنەکەی ئاسانترە."

دەگوترێ لە سەردەمی دەسەڵاتی دیکتاتۆری ئەلبانی "ئەنوەر خۆجە"، ڕادیۆ تیرانا ساڵیانی ساڵ سەرقاڵی وەسفکردنی بەهەشتی خەیاڵیی کۆمۆنیستەکان بوو بۆ گوێگران بە چەند زمانی جیاواز! دوای مردن و نەمانی " خۆجە" کاتێک خەڵکی وڵاتانی دیکەی ئورووپا ئەم دەرفەتیان پێ درا کە ئەم بەهەشتە خەیاڵییە ببینن، بێجگە لە هەزاران سەنگەری لە بێتۆن سازکراو بۆ شەڕی خەیاڵی لەگەڵ ئیمپریالیزم! و هەژاری و ماڵوێرانی هیچی تریان نەدۆزیەوە.

پڕوپاگەندە یەکەمجار لەلایەن پاپ گریگۆری شازدەهەم، سەرکردەی ئەم کاتەی کاتۆلیکەکانی جیهانەوە بەکارهێنرا. پاپ بۆ بانگەشەی ئایینی مەسیحی خەڵکانێکی بۆ چەندین شوێنی جیاواز نارد. بە تێپەڕبوونی کات وشەی پڕوپاگەندە مانا و چەمکێکی تەواو پێچەوانەی پەیداکرد. لە سەدەی نۆزدەهەمدا ئەم وشەیە خۆی لە دونیای مەسیحی دورخستەوە و لەگەڵ بڵاوبوونەوەی دێموکراسی بۆ یەکەمجار هاتە ناو مەیدانی کێبڕکێی سیاسییەوە. جەنگی جیهانیی یەکەم و دووەم خاڵگۆڕانی وەرچەرخانن لە ڕەوتی مێژوویی وشەی پڕوپاگەندەدا. ئێستا پڕوپاگەندە مانایەکی تەواو جیاواز لە ئامانجی درووستبوونی دۆزیوەتەوە.

کیمیال یۆنگ بەم شێوەیە پێناسەی پڕوپاگەندە دەکات: "بەکارهێنانی کەم تا زۆر بەئەنقەست و ڕێکوپێک و دارێژراوی نیشانەکان، کە بەئەنقەست لە ڕێگەی تەڵقین و تەکنیکی ناوەندی دەروونناسی گونجاوەوە ئەنجام دەدرێت، بە ئامانجی گۆڕین و کۆنترۆڵکردنی بیروڕاکان، بۆچوونەکان، بەهاکان و لە کۆتاییدا لە ڕێگەی گۆڕینی ڕەفتاری ئاشکرای خەڵک بەرەو ئاراستەیەکی دیاریکراو.

بۆ ئەوەی پڕوپاگەندە کاریگەر بێت، دەبێت مەرجەکان دروست بن. دوای جەنگی جیهانی یەکەم، دۆخی ئابوری ئاڵمانییەکان زۆرخراپ بوو، شکست لە شەڕی جیهانیدا و ئەو مەرجانەی کە دوای شەڕ بەسەریاندا سەپێندرابوو، هەستی زەلیل بوونی پێدابوون. ئەمە هۆکار بوو تا دەنگێکی زۆر هەبێت کە بانگەشە بۆ هاتنەسەرکاری "سەرکردەیەکی بەهێز" وەک ڕزگاریدەرێک بکات.

بۆ پڕوپاگەندە باس لە زۆر تەکنیکی جۆراوجۆر دەکرێن کە گرنگترینیان بریتین لە تەڵقینی ناڕاستەوخۆ، فریودان و درۆ، هاندانی سۆزداری، دروستکردنی ترس و دڵەڕاوکێ، دووبارەکردنەوە، ڕازاندنەوە و پێداهەڵگوتن، ناولێنان و ناوزڕاندن، هەڵخەڵەتاندن و ئیستدلالکردنی خراپ.

ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی وەک هەموو دیکتاتۆرەکان لە ماوەی ژیانی شەرمەزارانەی خۆیدا، لەدژی دوژمنان و نەیارانیدا، پڕوپاگەندەی وەک ئامرازێکی بەهێزی بەکارهێناوە. بە چاوخشاندنێکی کورت لە ڕووداوەکانی دوای دامەزراندنی کۆماری ئیسلامی، دەیان و سەدان بەڵگە و نموونە بۆ ئەم پرسە دەدۆزرێتەوە. ڕەنگە بتوانرێت هاندانی سۆزداری بە یەکێک لە گرنگترین تەکنیکەکانی شەڕی دەروونیی کۆماری ئیسلامی دابندرێت. ڕێژیمی ویلایەتی فەقیهـ هەمیشە لە کاتێ کەڵەکەبوونی قەیرانەکاندا هەوڵی داوە بە دروستکردنی سیناریۆیەکی ساختە و وروژاندن وهەڵخڕاندنی هەستی سۆزداریی خەڵک لانیکەم بۆ ماوەیەکی کورت بەشێک لە کۆمەڵگە لە خۆی نزیک بکاتەوە و لەم ڕێگەوە بۆ ماوەیەک پرسی سەرەکی پەراوێزی بخات. وەک تازەترین نموونەی ئەم شێوەیەی پرۆپاگەندەیە دەتوانرێت ئاماژە بە هێرشی کوێرانەی ڕێژیم بۆ شاچرای شیراز لە سەروبەندی ساڵیادی شۆڕشی ژینادا بکرێت، کە ڕێژیم هەوڵی دا لە ڕێگەی بەکوشتدانی خەڵکی بێتاوان و وروژاندنی سۆزداریی جەماوەری سەرنجی ڕای گشتی لەسەر تاوانەکانی ڕێژیم لە شۆڕشی ژینادا دوور بخاتەوە. هاندانی خەڵکی بێتاوانی غەززە بۆ نێو شەڕێکی ماڵوێرانکەر بە هاوبەشی حەماس بەشێکی تری سیناریۆی هاندانی سۆزدارییە.

دروستکردنی ترس و تۆقاندن یەکێکی دیکە لە تەکنیکەکانی تری شەڕی دەروونییە. پڕۆپاگەندەی نازییەکان هەمیشە تێکەڵی تۆقاندن و دڵەڕاوکێ بوو. تەنانەت پێش ئەوەی لە ساڵی ١٩٣٣ بەپێی دەنگی خەڵک بێنە نێو دەسەڵات، هێزەکانی میلیشیای نازی (stormtroopers) زۆربەی کات بۆ ترساندن و تۆقاندنی نەیارانیان لە شەقامەکاندا حازر بوون.

ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی و تۆقاندن وسازدانی دڵەڕاوکێ هاوڕێی دەیان ساڵەن! لەسێدارەدانی کەسانی سەر بە ڕێژیمی پێشوو دوای دادگاییکردنی تەنها چەند خولەکی، لەسێدارەدانی بەکۆمەڵی زیندانیانی سیاسی و نەیارانی کۆماری ئیسلامی، بەشێکن لەم پرۆژەی تۆقاندن و ترساندن. لەسێدارەدانی دەیان کەس لە سەردەمی شۆڕشی ژینادا، دانپێدانانی زۆرەملێ بە تاقمێک شۆڕشگێڕان، دانی هەزاران حوکمی ناڕەوا زیندان و دوورخستەوە, دواییترین هەوڵی کۆماری ئیسلامی لەم بوارەدایە. داگیرکردنی شەقامەکان و سازکردنی کەشێکی ناهێمنایەتیی بۆ خەڵک لەلایەن بەکرێگیراوانی ڕێژیم بەناو بەسیج و جاش بۆ ترساندن و تۆقاندنیان یان شکاندنی شکۆی خەڵک بەتایبەت ژنان و تازەلاوان لە ژێرناوی ئەمر بە چاکە و نەهیی لە خراپە بەشێکی تاڵیی ئەم چیرۆکەن.

ناولێنان و ناوزڕاندن یەکێکی تر لە ئامرازەکانی دیکتاتۆرەکان لە شەڕی دەروونی دژی ئۆپۆزسیۆن و نەیارانە. ساڵانێکی زۆرە کۆماری ئیسلامی بە ناوی جوداخوازی هێرش دەکاتە سەر نەیارانی نەتەوە جیاوازەکانی ئێرانی، تاکتیکێک کە بەداخەوە بەشێک لە ئۆپۆزسیۆنی شۆڤێنیستی کۆماری ئیسلامی هاوشێوە لەدژی نەتەوەکانی ئێران بەکاری دەهێنن. "مفسد فی الارض" و " محارب" ، نازناوێکە کە ساڵیانە ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی بۆ پەراوێزخستنی و زیندان و کوشتنی بەشێک لە نەیارانی ناڕازی یان هەندێک کەمایەتی ئایینی بەکاری دەهێنێت.

گەورەکردن و پێداهەڵگوتن لە ماوەی ساڵانی ڕابردوودا لایەنێکی دیکەی پڕوپاگەندەی کۆماری ئیسلامی بووە و هەیە. پێشکەشکردنی وێنەیەکی تەواو ناڕاست لە بەناو دەستکەوتەکان و نیشاندانی گەورەیی خەیاڵیی دیکتاتۆر. ڕێژیم کە توانای کاریگەریدانی لەسەر ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست نییە، هەوڵ دەدات لە ڕێگەی میلیشیا بەکرێگیراوەکانی و پشتبەستن بە ئامێری تێرۆر و کوشتن، دەسەڵاتی خەیاڵیی خۆی نیشان بدات. ئەوەی لە سەرەتای ئەم وتارەشدا هات –هێرشکردنە سەر بنکەی ئەمریکی لە عەین ئەسەد بۆ تۆڵەسەندنەوە لە کوشتنی قاسم سولەیمانی– بەشێکە لە تاکتیکی گەورەکردنەوە و پێداهەڵگوتن. لە کاتێکدا بە وتەی سەرۆک کۆماری ئەو کاتی ئەمریکا ئەوەی بە مووشەکی کۆماری ئیسلامیدا خاپوور کرا، تەنیا چەند بینایەک بوو، بەڵام بۆ چەندین ڕۆژ ئامێری تەبلیغیی ڕێژیم خەریکی وەسفکردنی ڕەهەندەکانی ئەم هێرشە بوو!

کۆماری ئیسلامی درۆیەکی گەورە بوو کە بۆ ماوەیەک بە هۆی هەژاریی فەرهەنگیی خەڵک دەرئەنجامی سیاسەتی هەڵەی پەهلەوی و بێگومان هاوڕێیی هەندێ ڕوناکبیری ئایینی چەپ و میللی–مەزهەبی هاتە ئاراوە و بۆ ماوەیەک جێی باوەڕ دەرکەوت! پڕوپاگەندە بەشێکی دانەبڕاو بوو لەی دەزگای درۆ و فێڵبازیی کۆماری ئیسلامی. حکوومەتێک کە بڕیار بوو هەم دونیا و هەم قیامەتی خەڵکەکەی مسۆگەر بکات، جگە لە هەژاری و ماڵوێرانی هیچی تری نەهێنا. هەرچەندە بە تێپەڕبوونی کات خەڵک ئاگاداری ڕووی ڕاستەقینەی کۆماری ئیسلامی بوون بەڵام تاکتیکی ڕژیم بۆ مانەوەی نەگۆڕدا، لە ڕاستیدا تەنیا درۆکان گەورەتر بوون و دەمامکەکان تاریکتر بوون!

ئێستا کۆماری ئیسلامی کە لە دەیەی پێنجەمی تەمەنیدایە، ئیتر هیچ ڕوویەکی شاراوەی بۆ خەڵک نەماوە و لای خەڵک جێی هیچ باوەڕ و متمانەیەک نییە. ئەمڕۆ کۆماری ئیسلامی ڕێک ڕۆڵی شوانە درۆزنەکەی هەیە و ئەمجارە ئەگەر بەڕاستیش گورگ هێرش بکاتە سەر مەڕەکان، کەس باوەڕ بە هاواری ناکات!

***

"بوون بە دانمارک" (getting to Denmark)

ئەلبورز ڕووبین‌تەن

(getting to Denmark) یەکێک لە پرسەکانی مێژووی ویگەکان ئەوەیە کە مێژووی ئینگلستان بۆ گەیشتن بە دێموکراسیی دەستووریی بە پارادایم وەرگرت. بەڵام دەکرا هەندێک وڵاتی دیکەی ئوروپایی بە نموونە بێنینەوە کە بە ڕێڕەوی دیکەشدا بە هەمان شوێن گەیشتن. هەر وەکوو ئێمە کە لە سەرەتایی ئەو ڕیسالە درێژەدا سەبارەت بە پەرەپێدانی سیاسی پرسیمان چۆن دانمارک توانێ ببێ بە دانمارکێکی خاوەن سەروەریی یاسا، دێموکراتیک و خۆشگوزەران کە بەباشی بەڕێوە دەبردرێ و خاوەنی کەمترین گەندەڵیی سیاسییە لە جیهان. پێویستە شرۆڤەی بکەین کە چۆن ئەوە بەدی هاتووە.

ساڵی ١٥٠٠ دیار نەبوو کە دانمارک (یا هەر وڵاتێکی دیکەی ئیسکاندیناوی) ڕێڕەوێکی جیاواز لە کۆمەڵگەکانی دیکەی ئورووپای چاخی نێوەڕاست دەگرێتە بەر. بەشێک لە چاودێران هەوڵیان داوە تا ڕیشەی دانمارکی ئێستا بگەڕیننەوە بۆ سەرەتای نیشتەجێبوونی وایکینگەکان لە ئیسکاندیناوی. بەڵام جیاوازیدانان لە نێوان ئەو عەشیرەتە مرقکوژە و بەربەرەکانی دیکەی ژێرمەن کە لە دوای کۆتایی ئیمپراتۆریی ڕۆما لە ئورووپا نیشتەجێ بوون ئەستەمە، تەنیا لەوەدا نەبێ کە وایکینگەکان لەجیاتی سواری هەسپەکان بەلەمی درێژیان بەکار دەهێنا.

پاشایەتیی دانمارک کە لە ڕەچەڵەکێکی کەونارەوە دەهات، لە سەدەی سێزدەیەمەوە لاواز بوو، چونکە بۆ دەرکردنی بڕیارنامەیەک پێویستی بە ڕاوێژ لەگەڵ پارڵمانی ئیلیتەکان هەبوو، هەروەها دەبوا هەندێک ئیمتیازی تایبەتی بە کلیسا دابا. ئابووریی دانمارک وەکوو شوێنەکانی دیکەی ئورووپا لەسەر بنەمای بیناسازی دانرابوو، هەر چەند هەڵکەوتەی دانمارک لە دەروازەی دەریای بالتیک و نزیکبوونی لە شارەکانی یەکیەتیی هانسیاتیک (Hanseatic League) وایکردبوو کە بازرگانیی نێونەتەوەیی ڕۆڵێکی گرینگی لە پێشڤەچوونی ئابووریی دانمارکدا هەبێت.

داوای شکستی یەکیەتیی کالمار کە بۆ ماوەیەکی کورت لە نێوەڕاستەکانی سەدەی پانزدە ئەسکاندیڤیاکانی یەک خستبوو، دانمارک وەک هێزێکی گرینگی فرەنەتەوە کۆنتڕۆڵی بە سەر نوروێژ، ئایسلەند، ناوچەکانی ئەڵمانی‌زمانی شلێسویگ (Shleswig) و هۆلستاین (Holstein) هەروەها ناوچەی ساوند (Sound) کە ئێستا دەکەوێتە ڕۆژئاوای سویددا هەبوو. ئەگەر تەنیا یەک هۆکار هەبێ کە وای لە دانمارک کردبێ کە ڕێڕەوێکی جیاواز لە وڵاتانی دیکەی ئسکاندینیڤیا بگرێتە بەر ئەویش ڕەوتی چاکسازیخوانەی پرۆتێستان بوو. هەر وەکوو بەشەکانی دیکەی ئورووپا مارتین لوتر ناسەقامگیرییەکی زۆری دروست کرد بووە هۆی نارەزایەتییەکانی درێژمەودای جەماوەری بەرانبەر بە کلێسای کاتولیک.

لە دانمارک بە هەندێک شەڕی نێوخۆیی ڕەوتی پرۆتێستانتی سەرکەوتنی بەدەست هێنا و کلێسای نەتەوەیی دانمارکی لوتریان لە ساڵی ١٥٣٦دا دامەزراند. ئەو سەرکەوتنە زیاتر لە دەرئەنجامی هۆکارە ئەخلاقیەکان بە هۆی هۆکارە مادییەکان بوون، چونکە پاشای دانمارک بەو شێوەیە دەرفەتێکی باشی بەدەست هێنا ببێتە خاوەنی ئەو داراییە بەرچاوەی کلیسا کە بە ٣٠ لە سەدی زەوییەکانی دانمارک بەراورد دەکرا. بەڵام کاریگەریی سیاسیی ڕەوتی پرۆتستانیسم لە دانمارک خۆی لە هاندانی جوتیاران بۆ خوێندندا دەرخست. لوترانیسم باوەڕی قوڵی بەوە هەبوو کە خەڵکی ئاسایی توانای خوێندنەوەی کتێبی پیرۆز و کەموکوڕییەکان یا ڕێنماییەکانی بچووکی لوتر لە سەر مەسیحیەتیان هەبێ، بۆ ئەوەی ڕاستەوخۆ دەستیان بە خوا بگا. لە سەرەتاکانی سەدەی شانزدەی کلێسای لوترانیسم لە هەموو گوندێکی دانمارک قوتابخانەی کردوە و قەشەکان خەڵکیان فێرە خوێندن و نووسینی سەرەتایی دەکرد. ئاکامی ئەو کارە ئەوە بوو لە سەدەی هەژدە جووتیارانی دانمارک و بەشێک لە ئیسکاندیناڤی بە ڕێژەیەکی بەرچاو خوێندەواریی باشیان هەبوو و دەیانتوانی خۆیان لە چوارچێوەی چینی کۆمەڵایەتیی باشدا ڕێک بخەن.

جووڵانەوە کۆمەڵایەتییەکان لە کۆمەڵگەکانی ئەو سەردەمە زۆربەیان لە ئاکامی پێشکەوتنی ئابووری دروست دەبوون. ئەو ڕەوتە لە ئینگلستانی چاخەکانی نێوەڕاستیش کاتێک مافی خاوەنداریێتی لەژێر کاریگەریی یاسای عورفی پەرەی پێ درا، بووە هۆی ئەوەی چینی جوتیارە بچووکەکان وەک توێژی چالاکی سیاسی دەربکەون. ئەوە لە کاتێکدا بوو کە بەر لە سەدەی شانزدە ئەوە ئایین بوو کە دەبووە هۆی ڕەوتە کۆمەڵایەتییەکان. خوێندەواریی جوتیارەکان وێڕای ئەوەی بووە هۆی بەرەوپێشبردنی دۆخی ئابووریی خۆیان، بووە هۆی ئەوەی بتوانن

ئاماژە: زۆربەمان ناوی فرانسیس فۆکایاما لە تێزە بەناوبانگەکەیمان لەسەر کۆتایی مێژوو بیستوە، بەڵام فۆکۆیاما چەندین لێکۆڵینەوە و کتێبی دیکەی بە تایبەت لەسەر سیاسەت هەن کە گرینگیەکی تایبەتیان هەیە. یەکێک لەو کتێبانە "سەرچاوەی نەزمی سیاسی (The Origins of Political Order)"یە. لەو لێکۆڵینەوە وێڕای لێکدانەوەی بنج و بنەوانی حکوومەت هەروەها چونیەتیی گەیشتن بە حکومەتی بەهێز و سەروەری یاسا؛ حکوومەتی وەڵامدەر لە شارستانیە جیاوازەکان شی کراوەتەوە. یەکێک لە بەشەکان باسی وڵاتی دانمارکی کردوە کە چۆن وڵاتی دانمارک بە هەبوونی دێموکراسییەکی پێشکەوتوو هەروەها دەوڵەتی خۆشبژێوی و یاساسەروەر دروست بووە کە لە زۆر بواردا نمونەیە و خاوەنی کەمترین ڕێژەی گەندەڵیی سیاسییە. چونکە بەردەوام ئەو باباتە لەژێر ناوی "چۆن بوون بە دانمارک" لە ژێر لێکۆڵینەوەی لێکۆڵەراندا بووە. هەروەها بۆ زۆربەشمان ئەو پرسیارە دێتە پێش چۆن دانمارکێکی وا دروست دەبێ؟ فرانسیس فۆکۆیاما لە لێکۆڵینەوەکەیدا بەو شێوەی خوارەوە باس لە چونیەتیی دروستبوونی دانمارکێکی وا نمونە دەکا کە شایانی خوێندن و لێ فێر بوونە.

پەیوەندی لەنێو خۆیاندا دروست بکەن و بەرنامەی سیاسی ڕێکبخەن.

ئەستەمە خەیاڵکردنی ئەو جیاوازییە زۆرەی نێوان گوندنیشینەکانی ئیسکاندیناڤی و ڕووسیە لە سەرەتای سەدەی نۆزدە، سەڕەرای ئەوەی کە لە ڕووی جوغرافییەوە لێک نزیکن.

بەپێچەوانەی ئەوەی لە ئینگلیس ڕووی دا، دێموکراسی نوێنەرایەتی بۆ پاراستنی دامەزراوەی فیودالی (پەڕلەمان) کە باش خۆی ڕێکخستبوو بۆ ئەوەی لەبەرانبەر دەوڵەتی ناوەندگەرادا ڕابوەستێ سەری هەڵنەدا. لە دانمارک دەوڵەتێکی خاوەن دەسەڵاتی ڕەها بە بورۆکراسییەکی ئاڵۆز لە ساڵی ١٦٦٠ بە مەبەستی بەرگری‌کردن لە هێرشەکانی سوید دامەزرا. حکوومەتی دانمارک هەڵوەشایەوە و ئێتر هیچ پێکهاتەیەکی سیاسی نەبوو هەتا پاشایەتی بۆ بەرزکردنەوەی ڕێژەی باج ڕوخسەتی لێ‌وەرگرێت.

بەمجۆرە شۆڕشی گرینگی نێوان ساڵەکانی ١٧٦٠ تا ١٧٩٢ ڕووی دا، کاتێک پاشایەتیی ڕۆشنگەری دانمارکی قوناغ بە قوناغ یاسای کوێلایەتیی کە بە ستێڤنسباند (Stavnsbånd) دەناسرا سەرەتا لەو شوێنانەی لە دەسەڵاتی پاشایەتیدا هەبوو و دواتر بۆ هەموو خاوەن‌زەوییەکانی قەدەغە کرد، هەروەها ڕێی لە خاوەن‌زەوییەکان گرت لە سزادانی جوتیاران بە مەبەستی سوکایەتی پێکردن وەک سزای شەلاقلێدانی جوتیاران لەسەر ئەسپی دار. جوتیاران مافی دەنگدانیان نەبوو، بەڵام دەیانتوانی ببنە خاوەنی زەوی و هەروەها بازرگانی لەسەر بنەمایەکی یەکسان بکەن.

پاشایەتیی دانمارک دیتی کە ئازادیی جوتیارەکان دەرفەتێکە بۆ لاوازکردنی خاوەن زەوەییە گەورەکان کە بەتوندی دژی چاکسازییەکان بوون. ئازادکردنی جوتیاران وای دەکرد ئەوان ڕاستەوخۆ بخاتە خزمەتی سوپایەکی نەتەوەیی. ئایدیاکانیش گرینگ بوون. سەرمایەی نەتەوەکانی ئادام سمیتس لە ساڵی ١٧٧٦ بڵاو بۆوە کە دەیسەلماند جوتیارە خاوەن‌زەوییەکان دەتوانن بەرهەمی زیاتر و باشتر لە ئەو کوێلانەی کە ئازاد نین بەرهەم بهێنن. بەڵام ئەو ڕاستییە گرینگ بوو کە جوتیارەکان خویان بە چونەسەری پەروەردە و ڕێکخستنەکان ئامادە بوون کەڵک لە دەرفەتی ئازادیی ئابوری وەربگرن بۆ ئەوەی بەرەو پڕۆژەی بەرزکردنەوەی نرخی بەرهەمهێنان وەک پەرەپێدان خۆراک بڕۆن.

هۆکاری دووهەم کە ڕۆڵێکی گرینگی هەبوو لەوەی دێموکراسیی مۆدێڕنی دانمارک بێتە دی لایەنی دەرەکی بوو. دانمارک لە کۆتایی سەدەی هەژدە بە زلهێزێکی فرە نەتەوەی مامناوەند هەژمار دەکرا.دانمارک لە ئاکامی شەڕی ناپیلۆن (ساڵی ١٨١٤) نوروێژی لەدەست دا. بڵاوبوونەوەی ئایدیاکانی پەیوەندیدیدار بە شۆڕشی فرانسە لە سەرەتای دەیەکانی سەدەی نۆزدە ئاڵۆزی سیاسیی لێ‌کەوتەوە و، لە لایەک بووە هۆی وروژاندنی ویستەکان ل سەر بنەمای چینایەتی چینی جووتیار و بورژوازی بۆ بەشداریی سیاسی، لەلایەکی دیکە بووە هۆی وروژاندنی ویستی دانان بە ویستیە نەتەوەییەکان لەنێو کەمینەی ئەڵمانی‌زمانی دانمارک.

پڕۆسییەکان ئەو پرسەیان بە ستاندنەوەی ناوچەی ئەلمانی‌زمانی شلسویگ (Schleswig) و هولستاین (Holstein) لە ئاکامی شەڕیکی کەم‌ماوە بەڵام چارەنوسساز لە ساڵی ١٨٦٤ لە دانمارک چارەسەر کرد. بە شەوێک دانمارک بووە وڵاتێکی بچووک، وەک یەک (یەک نەتەوە) کە بە زۆری بە زمانی دانمارکی دەدوا و دەرکەوت کە دەبێ لە سنووری وڵاتێکی بچووک لەگەڵ یەک بژین.

ئەوە بەستەری چونیەتیی هاتنە ئارای دێموکراسی لە کۆتایی سەدەی نۆزدە و هەروەها سۆسیال دێموکراسی لە سەرەتاکانی سەدەی بیستەم دروست کرد. جووڵانەوەیەکی سیاسی کە لەسەر بنەمای جوتیاران کە ئیلهامی لە هزری قەشە و زانای بواری پەروەردە وەک نیکۆلای فردریک سڤرین گروندتویگ (N.F.S. Grundtvig) وەرگرتبوو دروست بوو، کە سەرەتا وەک جووڵانەوەیەکی چاکسازیی ئایینی جودابوونەوەی خۆی لە کلێسای لوتر ڕاگەیاند و دواتر لە سەرانسەری وڵات قوتابخانەی دامەزراند.

دوای ئەوەی پاشایەتیی دەستوری لە ساڵی ١٨٤٨ بە دەسەڵات گەیشت جووڵانەوەی جوتیاری و لیبراڵە نەتەوەییەکان نوێنەرایەتیی ڕاستەوخۆی بۆرژوازیان بۆ بەشداریی سیاسی دەکرد، کە بووە هۆی ئەوەی لە ساڵانی دواتردا مافی دەنگدان بە دەست بێنن.

دەرکەوتنی دەوڵەتی خۆشبژێوی دانمارک لە سەدەی بیستەم سەرووتر لە باسی ئەو بڕگەیە، بەڵام سەرەئەنجام کاتێک بەوە گەیشتن، کە جووڵانەوەکەیان تەنیا لەسەر بنەمای چینی کرێکار نەبوو، بەڵکوو لەسەر بنەمای خەباتی چینی جووتیاریش بوو. ئەو پێشکەوتنە کۆمەڵایەتییەش کە هاتبووە ئاراوە لە ئاکامی پەرەپێدانی ئابووری نەبوو، بەڵکوو بە هۆی چاکسازی ئایینیەوە بوو.

پێشکەوتنی دێموکراسی و ئابووریی مودێڕن لەسەر بنەمای بازاڕ بە توندوتیژی و ململانێیەکی زۆر کەمتری لەوەی ئینگلستان هەبوو هاتە ئاراوە کە لەگەڵ ئەوەی لەگەڵ فەڕانسە و ئیسپانیا و ئەڵمانیا هەر بەراورد ناکرێت. لە ڕاستیدا بۆ ئەوەی دانمارکی مودێڕن دروست بێت، دانمارکییەکان چەند شەڕیان لەگەڵ درواسێکانیان لەوانە سوید و پڕۆس کرد، هەروەها چەند توندتیژی و شەڕی نێوخۆیی لە سەدەی هەڤدە و نۆزدەدا دروست بوون، بەڵام هیچ جورە شەڕی نێوخۆی درێژ ماوە، دەست بەسەرداگرتنی زەوییەکان، ستەمگەرییەکی ڕەها، یا هەژارییەکی زۆر کە لە ئاکامی شۆڕشی پیشەسازیدا درووست ببێت ڕووی نەدا و هەروەها میراتی شەڕی چینایەتیشی نەبوو.

ئایدیاکان لە چونیەتیی بوون بە دانمارک گرینگ بوون، نەتەنیا لە چوارچێوەی ئایدۆلۆژیی لوتری و گروندتویگی بەڵکوو بیرۆکەی ڕۆشنگەری لە بارەی مافەکان و دەستوری‌بووونی وڵات لەلایەن بەشێکی بەرچاوی پاشاکانی دانمارک لە سەدەی هەژدە و نۆزدە پەسند دەکران. سەرهەڵدانی دێموکراسی لە وڵاتی دانمارک پڕە لە ڕوودا و ئەگەری مێژوویی و دۆخی تایبەت کە ناتوانرێ لە شوێنێکی دیکە کۆپی بکرێت. دانمارکییەکان بە ڕێگایەکی زۆر جیاوازتر لە ئینگلستان بۆ گەیشتن بە لیبراڵ دێمۆکراسیی مودێرن ڕۆیشتن، بەڵام هەردوکیان بە شوێنێکی وا گەیشتن کە زۆر لێک دەچێت. لە هەر دووک وڵات لە بارەی هەبووی دەوڵەتێکی بەهێز، سەروەریی یاسا، و وەڵامدەربوونی حکومەت پێشکەوتنی جیدیان بە دەست هێناوە. ئەوەی ئاشکرایە ڕێگای زۆر جیاواز هەن بۆ "بوون بە دانمارک"

***

* ئەو بەشە لە لایەن ئامادەکاری ئەو بابەتە لە ئینگلیسەوە بۆ سەر کوردی وەرگێڕدراوە

وێستگە

خەزەڵوەر تا خەزەڵوەر هەر برینە!

ئاسۆ مینبەری

خەزەڵوەر بۆ خەڵکانی ئێران مانگێکی خوێناوییە. لە ٢٤ی خەزەڵوەری ١٣٩٨دا بوو کە گرانبوونی کتوپڕی نرخی بێنزین، خەڵکی وەزاڵەهاتووی هێنایە سەر شەقامەکان و ڕاپەڕینێکی سەرتاسەری دژی ڕێژیم دەستی پێ کرد. لە خۆپیشاندانەکانی خەزەڵوەردا کە بەداخەوە وەک هەمیشە کوردستان پشکی سەرەکیی لە سەرکوتکارییەکانی ڕێژیم پێ بڕا، ژمارەیەکی زۆر لە خەڵک گیانیان لەدەست دا و بریندار بوون، ژمارەیەکی زۆر لە دەسبەسەرکرانیش لە چاڵەڕەشەکانی ڕێژیمدا کەوتنە بەر لێدان و ئەشکەنجە و سزای قورسیان بەسەردا سەپا.

لە خەزەڵوەری ٩٨دا و پاش دەسپێکی نارەزایەتییەکان، حەسەن ڕۆحانی، سەرۆکۆماری ئەوکاتی ڕێژیم بە ڕوهەڵماڵراوییەوە هاتە دەنگ و گوتی منیش وەکوو ئێوە، سەرلەبەیانیی ڕۆژی هەینی لە خەو هەستام و زانیم نرخی بێنزین گران بووە! ئەمە لەحاڵێکدا بوو کە دڕندەیی ناوەندە سەرکوتکەرەکانی دەوڵەتەکەی ڕەئیسی، لە گرینگترین ڕۆژنامە و میدیاکانی جیهانیدا باسی لێ دەکرا و هەموو دنیا بینەری دڕندەییەکانی ئەم ڕێژیمە بەرانبەر بە خەڵکی خۆپیشاندەر بوون.

لە خۆپیشاندانەکانی خەزەڵوەری ٩٨دا، بەپێی ئامارە بڵاوکراوەکان، ١٥٠٠ کەس بەدەستی هێزەکانی ڕێژیم کوژران. هەواڵدەریی ڕویتێرز، لە ٢ی بەفرانباری هەمان ساڵدا بە پشتبەستن بە ئامارە دزەپێکراوەکان، کوژرانی ٤٠٠ ژن و ١٧ مێرمنداڵی لەم خۆپیشاندانانەدا پشتڕاست کردەوە. وتەبێژی کۆمیسیۆنی ئەمنییەتی مەجلیسی ڕێژیمیش، لە ڕۆژی ٤ی سەرماوەزی هەمان ساڵدا ڕایگەیاند کە ٧ هەزار کەس لە ڕەوتی خۆپیشاندانەکاندا دەسبەسەر کراون. هەروەها لە ڕۆژی ١٢ی خەرمانانی ٩٩دا، لێبوردنی نێونەتەوەیی بە بڵاوکردنەوەی ڕاپۆرتێک باسی لە ئەشکەنجە، لێدانی قامچی، شۆکی ئێلێکتریکی، لەسێدارەدانی ساختە، توندوتیژیی سێکسی و بێبەریکردن لە پێڕاگەیشتنی پزیشکی لە زیندانەکانی ئێراندا کرد.

خاڵی سەرنجڕاکێش لە خۆپیشاندانەکانی خەزەڵوەری ٩٨دا ئەمە بوو کە ڕاپەڕینەکە سەرتاسەری بوو، خۆپیشاندانەکە ئەگەرچی پاش گرانبوونی نرخی بێنزین هاتە ئاراوە بەڵام ئاراستەکەی ڕێبەریی ڕێژیم و تەواوییەتی دەسەڵاتەکەی کردە ئامانج، بەڵام سەرەڕای ئەمەش، سەرکوتکارییەکان لە کوردستان و بەتایبەتیش لە شاری مەریوان زیاتر بوو، چونکە لە بنەڕەتدا خواستی کورد جیاوازە.

پاش شەهیدبوونی ژینا ئەمینی و دەسپێکی ڕاپەڕینی سەرتاسەریی گەلانی ئێران لەژێر ناوی شۆڕشی ژینا و بە دروشمی سەرەکیی ژن، ژیان، ئازادی، جارێکی دیکە مانگی خەزەڵوەر بوو بە یەکێک لەو مانگانەی ساڵ کە زیاترین ڕێژەی سەرکوتکارییەکانی تێدا بەڕێوەچوو. بەپێی ئامارەکانی ڕێکخراوی کوردپا، تەنیا لە مانگی خەزەڵوەردا، ٦٦ کەس لە شارەکانی کوردستاندا بەدەستی هێزە سەرکوتکەرەکانی ڕێژیم شەهید کران.

پشکی ژنان لە خۆپیشاندانەکانی خەزەڵوەری ١٤٠١دا بەرچاو بوو، بەپێی هەواڵ و ڕاپۆرتە بڵاوکراوەکان لە ناوەندە مافی مرۆییەکان، ژنان بەشێکی بەرچاو لە خۆپیشاندەران بوون کە دژی تەواوییەتی ڕێژیم ڕاوەستان و لەم پێناوەشدا قوربانییان دا.

بەشداریی ژنان لە شۆڕشی ژینادا، بابەتێکی گرینگە کە پێویستە هەم زۆر و بەبایەخ و هەم لە لایەنگەلی جیاوازەوە باسی لێ بکرێ، بۆیە ئەوەی کە لێرەدا ئاماژەی پێ دەکرێ، تەنیا ئاماژەیەکی کورتە.

لە خۆپیشاندەکانی خەزەڵوەری ٩٨دا هەروەک ئاماژەی پێ کرا، ٤٠٠ ژن بە دەستی هیزەکانی ڕێژیم کوژران و، لە یەک ساڵەی شۆشی ژیناشدا ژمارەیەکی بەرچاو لە ژنان لە سەرتاسەری ئێراندا کوژران و بریندار کران. زۆربەی ئەو ژنانەی بە فیشەکی ساچمەیی هێزە سەرکوتکەرەکانی ڕێژیم بریندار کرابوون، ئێستاش بەنهێنی دەژین و لە ترسی دەسبەسەرکران و سەپاندنی سزای قورس، ناوێرن ناو و شوناسی خۆیان ئاشکرا بکەن. بەڵام خاڵی جێگای سەرنج خۆڕاگری و پێداگریی ئەو ژنانەیە کە لە ڕەوتی شۆڕشەکەدا ئازیزانی خۆیان لەدەست دا.

کوردستان هەمیشە گۆڕەپانی ململانێ لەگەڵ داگیرکەر بووە، هەر بۆیە خۆڕاگری وەکوو میراتێک نەسڵ لە دوای نەسڵ لە کوردستانییاندا دەبینرێت. لە ڕۆژانی ڕابردوودا و لە ساڵوەگەڕی شەهیدانی خەزەڵوەردا، سەرەڕای گوشارەکانی ڕێژیم و دەسبەسەرکردنی بنەماڵەی ئەم شەهیدانە و وەکوو دوایین نموونەشی خوشکی شەهید شەهریار محەممەدی لە بۆکان، ژنانی نیشتمانپەروەری ئەم خاکە، بە یادکردنەوەی ڕۆڵەکانیان جارێکی دیکە، نیشانیان دا کە هیچ هێزێک ناتوانێ بە چۆکیان دابێنێ. لە بیرمانە ساڵی ڕابردوو دایکی شەهید میلاد مەعرووفی لە کاتی ناشتنی تەرمی کوڕەکەیدا گوتی کوڕی من شەهیدە و پێشکەشی ئەکەم بە نیشتمان، کچی نیشتمان نەبم ئەگەر تۆڵەی نەستێنم. هەر ئەو دایکە ئەمساڵ پاش ڕێگریکردنی هێزەکانی ڕێژیم لە بەڕێوەبردنی ڕێوڕەسمی ساڵوەگەڕ لەسەر مەزاری کوڕە شەهیدەکەی، لەگەڵ دایکی شەهیدانی دیکەی ئەم شارە کۆ بۆوە و گوتی ئێمە دایکانی شۆڕش لە خوێنی کوڕەکانمان خۆش نابین و تا دوایین هەناسەمان دادخوازی خوێنی بەناحەقڕژاوی کوڕەکانمان بەدەست ڕێژیمی کۆماری ئیسلامین.

لە خەزەڵوەر تا خەزەڵوەر بۆ ئێمە وەکوو نەتەوەی کورد هەر برین بووە، لە هەر خۆپیشاندان و نارەزایەتییەکدا ئەوە ئێمەی کوردین کە پشکی شێرمان بەر دەکەوێ گوشار و سەرکوتکارییەکان بۆ ئێمەش زیاترە.

سەرەڕای هەموو گوشارەکان، ژنانی ئەم نیشتمانە، نە چۆکیان داداوە و نە فێری نەوەی داهاتوویان کردوە کە چۆک دابدەن، دایکان، خوشکان، هاوسەران و کچی شەهیدان، بوونەتە هێمای خۆڕاگری و لەم شۆڕشەدا فێریان کردین کە ئەگەر خەزەڵوەر تا خەزەڵوەر برینمان بەر کەوتوە، خۆڕاگرتر لە جاران لەسەر داوا ڕەواکانمان سوورین و ناهێڵین ئەم کاروانە ڕاوەستێ!

ڕێگەی ڕزگاری لە یەکسانیی ڕەگەزییەوە تێدەپەڕێت

د. مەجید حەقی

لەم ساڵانەی کۆتاییدا سێ دیاردە بوونەتە هۆی باسکردن لە ڕۆڵی ژنان لە کۆمەڵگەدا: قەیرانەئابوورییەکانی جیهان، قەیرانی کار و پێویستیی بە هێزی کاری پسپۆڕ لە هەموو جیهاندا و هەروەها لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا بەشداریی پڕڕەنگی ژنانی کوردستان لە خەباتی ڕزگاریخوازانەی نەتەوایەتی و بەتایبەت ڕۆڵی ژنان لە شۆڕشی ژینادا و خەبات و ویستی ژنانی ئێران بۆ هەڵگرتنی حیجابی زۆرەملی و مافە مرۆڤییەکانیان، خەباتی بەرچاوی ژنانی ئێرانی دژی توندوتیژیی ڕەگەزی لە ئێراندا کە بەشێوەیەکی سیستماتیک و قەوارەیی بەڕێوە دەچێت. ئەم سێ دیاردەیە مژاری سەرەکیی بەشێکی زۆر لە ڕاگەیەنە گشتییەکان، تۆرە کۆمەڵایەتییەکان، سمینار و کۆنفڕانسی جۆراوجۆر لەلایەن چالاکانی کورد، ئێرانی و نێونەتەوەیی بووە. ئێستا ئێمە بینەری دیاردەیەکین لەسەر ئاستی گشتی کە باس لە کاریگەری و پەیوەندیی گەشەسەندنی یەکسانیی ڕەگەزی دەکات لە سەقامگیری و ئارامی و پێشکەوتنی کۆمەڵگە و خۆشبژێویی کۆمەڵایەتیدا.

کۆمەڵگەی ماندوو، پرتووکاو و شەڕخوازی پیاوسالار چی دیکە ناتوانێت گەشە بە جیهان بدات و داهاتوویەکی گەش بۆ مرۆڤایەتی بەرهەم بێنێت. پیاوسالاری بووەتە هۆی شەڕ و وێرانکاری و لەدەستدانی هیواکان و سەدان ساڵە میلیۆنان مرۆڤی لە جیهاندا کردۆتە قوربانی. جیهانی ئەمڕۆ پێویستی بە پەرەپێدانی قوتابخانەیەکی نوێ هەیە. قوتابخانەیەک کە ئامانجی پەرەپێدانی خۆشگوزەرانیی کۆمەڵایەتی، پەرەپێدانی دادپەروەریی کۆمەڵایەتی و ئابووری و یەکسانی لە نێوان هەموو ئەندامانی کۆمەڵگە بێت.

بۆ ئازادیخوازان و خەباتکارانی مافی دیاریکردنی چارەنووس، دەبێ جێی پرسیار بێت کە بۆچی ئاستی ژیان و خۆشبژێوی لەو کۆمەڵگەیانەدا کە یەکسانیی ڕەگەزی، دادپەروەریی کۆمەڵایەتی و ئابووری چەسپاوە، بەرزە؟ توێژینەوەکان لە وڵاتانی پێشکەوتوو لەوانە وڵاتانی سکاندیناڤی و ژاپۆن، دەریدەخەن لەو کۆمەڵگەیانەی سیاسەتی ئابووری و کۆمەڵایەتی و بڕیاری سیاسی لەسەر بنەمای یەکسانی جێندەرییە، مرۆڤ دڵخۆشترە، تەندروستیی گشتی باشترە، سەقامگیریی کۆمەڵایەتی زیاترە و متمانەی کۆمەڵایەتی لە هەموو ئاستەکاندا پترە. لەو وڵاتانەدا ویستی گشتی و هاوبەش هەیە بۆ بەرەوڕووبوونەوە لەگەڵ هەموو جۆرە لێگەر و تەنگژەیەکی کۆمەڵایەتی. لە توێژینەوەکانی پێوەندیدار بە پەیوەندیی نێوان یەکسانی ڕەگەزی و تەندروستی و باشتربوونی دۆخی کۆمەڵایەتیدا، تێبینی دەکرێت تا ئاستی یەکسانیی ڕەگەزی بەرزتر بێت، ئاستی تەندروستیی کۆمەڵایەتی و تاکەکەسیی ئەندامانی کۆمەڵ بەرزتر دەبێتەوە. بۆ نەتەوەیەک کە لەپێناو ڕزگاری نیشتمانیدا خەبات دەکات، پەرەپێدانی یەکسانی و تەندروستیی کۆمەڵایەتی بە واتای بەهێزکردنی هێزە خەباتکارەکان و زیادکردنی هێزی بەرگەگرتن لەدژی دیکتاتۆرییە.

لە کۆمەڵگەی ئێران و کوردستانیدا، چ لە نێوخۆی وڵات و چ لە دیاسپۆرا، زۆر کەس تەندروستی کەسی و کۆمەڵایەتیی خۆیان بە جۆری داهاتەوە دەبەستنەوە. بەڵام لەڕاستیدا ئەم بابەتە پەیوەندییەکی ڕێژەیی لەگەڵ ئاستی داهات و پێگەی کۆمەڵایەتی هەیە. ئەو کۆمەڵگەیانەی لەسەر بنەمای پێوەندی کۆی گشتیی سفر دامەزراون، ناتوانن پێگە و ئاستی کۆمەڵایەتیی خۆیان باشتر بکەن.

پرسی یەکسانی ڕەگەزی تەنها پەیوەست نییە بە ڕێگەدان بە ژنان بۆ بەشداریکردن لە بڕیارە سیاسییەکان بە بەدەستهێنانی چەند کورسییەک لەنێو پیاوان، بەڵکوا ئەم بابەتە پێشمەرجێکە بۆ گەشەپێدانی کۆمەڵایەتی لەسەر هەموو ئاستەکان و پەرەپێدانی کوالیتیی ژیانی سەرجەم ئەندامانی کۆمەڵگە لەگەڵ پیاوان. لە پەنجا ساڵی ڕابردوودا وڵاتانی پێشکەوتوو شاهیدی باشتربوونی ئاستی ژیان و بەختەوەریی کۆمەڵایەتی بوون بەهۆی هەوڵدان بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی یەکسانیی ڕەگەزی. ئەمڕۆ شاهیدی ئەو ڕاستییەین کە تەنانەت کاریگەریی گەرمبوونی گۆی زەوی نەیتوانیوە پێشکەوتنی ئابووری و کۆمەڵایەتی ئەو وڵاتانە بوەستێنێت و ئەم وڵاتانە لێبڕاوانەتر لە پێشوو بۆ بەشداریی ژنان لە هەموو بوارەکانی بەڕێوەبەری و ڕێبەریی کۆمەڵگەدا هەوڵ دەدەن.

هۆکاری سێیەمیش پێوەندی هەیە بە پرسە ئابووری و بازرگانییەکانەوە: کۆمەڵگەیەک کە یەکسانی بەرەوپێش ببات و پەرەی پێ بدات، خولقێنەری دەرفەتی ئابووریی زیاترە. ژمارەی ئەو دۆزینەوە و داهێنانانەی لە کۆمەڵگە پێشکەوتوو و یەکسانەکاندا تۆمارکراون زۆر زیاترە لە کۆمەڵگە ناپێشکەوتوو و نایەکسانەکان. تەنانەت لە ڕوانگەی بەرژەوەندی پیاوانیشەوە پەرەپێدانی یەکسانیی ڕەگەزی لەبەر ئەم سێ هۆکارەی خوارەوە پێویستە:

یەکەم: نایەکسانی دەبێتە هۆی پەرەسەندنی ماتریالیزم و لەدەستدانی بەها ڕۆحی و مرۆڤییەکان. **دووهەم**: کۆمەڵگە یەکسانەکان هەستێکی هاوبەشیان هەیە بەرامبەر بە هەڕەشە دەرەکییەکان. ئەمەش لە بەرامبەردا دەبێتە هۆی ئەوەی کۆمەڵگە خۆبەخشانە چارەسەری کێشە و لێگەرە هاوبەشەکان بکات. **سێهەم**: لێکۆڵینەوەکان دەریدەخەن لەو کۆمەڵگەیانەی ڕێز لە یەکسانیی ڕەگەزی دەگیرێت، سەرکردەکانیان زیاتر گرنگی بە پرسی ژینگە و سەقامگیری کۆمەڵایەتی دەدەن.

لە دەسپێکی شۆڕشی ژیناوە، زۆر باس و بابەت لەبارەی پێویستی گۆڕینی پارادایمی کۆمەڵایەتی لە کوردستاندا دەکرێن. زۆر قسەی جوان و سەرنجڕاکێش لە زمان ڕێبەرانی سیاسییەوە لەبارەی پاڵپشتیکردنیان بۆ یەکسانیی ڕەگەزی گوتراون؛ بەڵام ڕاستییەکەی ئەوەیە کە بەبێ گەشەپێدانی سیستماتیک و پلان بۆ داڕێژراو و ئامانجدار بۆ یەکسانییەکی ڕەگەزی بەواتای تەواوی وشە، گەشەسەندنی خەباتی نەتەوەیی تا هەموو ئاستەکانی کۆمەڵگەدا مسۆگەر نابێت. پەرەپێدانی یەکسانی تەنیا بە ژمارەی ئەندامانی ژنان لە دەستەی ڕێبەریی ڕێکخراوەکان بەدی نایەت، بەڵکو پێویستیی بە ڕاهێنان و بەرەنگاربوونەوە و بەتاوانناساندنی هەر جۆرە توندوتیژییەکی ڕەگەزی لە ڕێکخراوە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکانە. ئێمە زۆر بە دەگمەن دیالۆگێکمان بینیوە سەبارەت بە پەیوەندیی نێوان گەشەپێدان و یەکسانی ڕەگەزی. دانانی بەم پەیوەندییە بەردی بناغەی گۆڕینی پارادایمی نایەکسانیی کۆمەڵایەتی و کردنەوەی دەرگا بۆ بەشداریکردنی هەموو لایەنەکانی ژنان لە خەباتی ڕزگاریخوازانە و خێراکردنی گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتییەکانە.

سوارچاکەکەی کۆسە و کەرێزە

(لە ساڵیادی شەهیدبوونی میلاد مەعرووفیدا)

باوان عەلیزادە

هەرەتی پێگەیشتن و بەهاری دڵدارییەتی، بەڵام لە پاییزی نیشتماندا وڵات غەرقی ئاگر و خوێنە. نازدارحەیران و شۆڕەلاوەکانی خاک و وڵات ڕاساون، دەست لەنێو دەستی یەکتری سروودی ئازادی دەڵێنەوە و بەگژ جەلادەکاندا دەچنەوە. ئامانج ڕوونە، داگرتنی خۆری ئازادی. ڕێگە و ڕێبازیش ڕوونە، خەبات لەپێناو نەتەوە و یەکسانی. ڕێبوارەکان هەموو دیارن، کچ و کوڕانی ئەویندارى خاک و وڵات.

لە پاییزی ئاگر و خوێندا هەموو شتێک حەماسەیە. کوڕانی ئەویندار لە ژوانەکانی سەرشەقامدا بە شێعری ئاورینەوە مستەکانیان دەبنە پۆڵا و کچانی خاکیپۆش، جامانەلەسەر و هەوری لەبەر لەولاوە بەستەی شۆڕشگێڕییان بۆ دەستێننەوە... .

لە پاییزی ئاگر و خوێندا سوارچاکێک لە ڕیزەکانی پێشەوەیە. حەجمین و هەدادانی نییە و شەکەتی ناناسێت. ئەو "میلاد"ی لەدایکبووی خۆشەویستییە و لەنێو شەنگەسوارەکانی دیکەدا دێت و دەچێ. میلاد لە هەگبەکەی، تویشووی ئازایەتی و مەزنایەتی دەردێنێ و بە سەر هەڤاڵان و کوڕوکاڵانی دیکەدا دەیبەشێتەوە.

پشووی لەیلا و جەعفەر سوارە، دڵ سەری خۆی هەڵگرتووە و بە بانی شەقامەوە چاو لە میلاد هەڵناگرێ. "مارتیا" چاوی لە دەرگایە و دەزانێ ئەگەر کاکی بێتەوە، لە دەستێکیدا خۆری ئازادیی پێیە و، لە دەستەکەی تردا مانگ و ئەستێرەکانی کۆ کردوونەوە. دەزانێت کاکەسواری، باوەشێک گوڵی سەربەستیی پێیە و حەیرانێکی پڕ خۆشەویستی لە گەروودا، بۆ شار و شەقام.

میلاد مەعرووفی، نۆبەرەی لەیلا و جەعفەر لە ڕەشەممەی ١٣٧٨ی هەتاویدا کاتێک لەدایک بوو، دنیا بەرەو نەورۆز و بەهار بوو. لەگەڵ لەدایکبوونی، باوکی بانگی کوردایەتیی بەگوێ دادا و دایکی ژەکی نیشتمانپەروەریی لە دەم نا. لەگەڵ پێگرتنیشی ڕێگە هەڵەمووتەکانی ئازادژیانی فێر کرا و لە فێرگەی سەربەستیدا خرایە بەر خوێندنی سوارچاکی لە مەیدانی خەباتی ڕزگاریخوازیی نەتەوەکەیدا. میلاد حەزی لە ئەسپسواری بوو، پێی خۆش بوو بە سواری باڵ بگرێ. کاکۆڵی لەگەڵ یاڵوبژی ئەسپەکەی بە دەم بای شەماڵەوە بشنێنەوە و بفڕێ بۆ لای حەزەکانی و بە دەستی خۆی ئەستێرەی خوزگەکانی لە ئاسمانی خەیاڵ دابگرێ.

"ئەز کوردم"، ئەم دوو وشەیە ڕووگەی ڕووەو ئاسۆی میلاد بوو. ئەو کوڕی خەبات و خوێنی خاک و نەتەوەکەی بوو. لە هاتی و سەرکەوتنەکانی گەلدا سەرچۆپیکێشی گەڕی شایی و، لە نەهاتی و تاڵیادەکاندا، سترانبێژی نەکەوتن، کۆڵنەدان و هەستانەوە. هەگبەی دڵی پڕ بوو لە خۆشەویستیی تەیرەکانی گەرمێن، تەژی لە خەمی ژین و ژینگەی نیشتمان، پڕاوپڕ لە ئازاری داربەڕووە سووتاوەکانی زاگرۆس، هاوڕێی هانکەهانکی کۆڵبەرانی دۆشداماو، یاخی لە برینی فیشەک و پۆستاڵ و تێلدڕووی داگیرکەر، هەڵچوو لە گەرمەژانی ڕۆڵەکانی بەناحەقکوژراو.

میلاد کاتێک گوڵی تەمەنی بە دەستی غەدر و تاوان هەڵوەری، لە زانکۆی ئازادی بۆکان خوێندکار بوو، بەڵام ئەو لە مەکتەبی خەباتگێڕی و شۆڕشدا مامۆستا، پێشەنگ و ڕچەشکێن بوو.

لە کۆڕی یاراندا ڕووی دەکردنێ:

"ئەمن ڕۆڵەی کوردستانم
بەڵێنم داوە بجەنگم
بە دڵ، بە ڕوح
بۆ ئازادیی نیشتمانم"

کاتێکیش سەری دەنایە سەر سینگی دایکی، بە تاسەوە دەیدواند و دەیگوت:

"کاتێک هەواڵیان بۆ هێنای
گوتیان کوڕت شەهید بووە
هەرگیز مەگری
مەڵێ هاوار، کوڕی جوانم
لە دوا منیش دڵشاد دەبی
بە دیداری هاوڕێکانم"

لەخۆڕا نەبوو "لەیلا"ی کوردان لە کاتێکدا گڵکۆی تازەلاوی جوانەمەرگی لەئامێز گرتبوو، و، "کۆستە" نا، "بۆکان" بەتەنێ نا، "مەهاباد و جوانڕۆ و سەقز و سنە"ی دەستەخوشکیش هەر نا؛ لە کاتێکدا هەموو کوردستانی گەرمەبرین هەستابوونە سەر پێ و، زایەڵەی "شەهید نامرێ" و "دایە مەگرە بۆ ڕۆڵە، شەرت بستێنین تۆڵە" ئاسمانی وڵاتی داگرتبوو؛ لەیلا پڕ بە گەرووی هاواری کرد: "میلاد گیان! کچی نیشتمان نەبم، ئەگەر تۆڵەت نەستێنم". ئەمە ڕقی پیرۆزی دایکی نیشتمانە، ئەوە هەوێنی خۆڕاگری و بەرخۆدانە، ئەمە ڕێگای هەرمانی ئازادژیانە... .

شۆڕشی ژینا لە کوردستان لاپەڕە زێڕینەکانی خەباتی نەوەی نوێی نیشتمان دەنووسێتەوە. ڕاسان لەدژی زوڵم و بێدادییە. ڕاپەڕین بۆ هێنانەدەیی خەونی ئازادییە. شەقامەکانی بۆکان و کوردستان پڕاوپڕ لە قوتابییانی پێشەوان. وانەکانی قاسملوو بە کۆرس و تێکرا دەگوترێنەوە. شەهیدانی یەک سەدە خەبات و قوربانی کفنیان دڕیوە و بە ئاسمانی شاردا دەخولێنەوە. دوژمنی هار زەندەقی چووە و بە هەموو چەکێکی سووک و قورس بەربووەتە گیانی خەڵک. ئاخر پیرە کەمتیاری جەماران خوێنی دەوێ و حەزی لە منارەی کاسەسەرە.

خەزەڵوەری بۆکانە. لە ماوەی دوو ڕۆژدا چوار شۆڕەسوار بە تیری چلکنانی دژی ئازادی گلاون. خەمی لەدەستدانی محەممەد حەسەنزادە، سامان قادربەیگی، ئەسعەد ڕەحیمی و سالار موجاویر، وەک تازەترین شەهیدانی سەربەستیی گەل ئۆقرەیان لە میلاد و شۆڕەلاوانی دیکەی بۆکان بڕیوە.

کازیوەی بەیانیی ٢٦ی خەزەڵوەر ئەنگووتووە، بەڵام هێشتا خەو نەچووەتە چاوی "میلاد"ەوە. کۆڕی یاران بڕیاریان ئەوەیە: سەرەتا لە گوندی "ئەختەتەر" تەرمی شەهید سالار ئەسپەردەی خاکی نیشتمان دەکەین، دوایە دەبینەوە بە برووسکە و بڵێسە و گڕ بۆ گیانی ناحەزان و دوژمنانی گەل.

"سالار"ی دڵ، "سالار"ی گەل و سالارەکەی قافڵەی شەهیدانی خەزەڵوەر بە سروودی دوژمن بەزێنی "ئەی ڕەقیب" بەخاک سپێردرا و پاش بەڕێوەچوونی پرسە و سەرەخۆشییەکەی لە مزگەوتی ئاوایی ئەختەتەر؛ شەپۆلی تووڕەی لاوانی تۆڵەئەستێنی نیشتمان و شەهیدان لە میراوای بۆکانەوە وەڕێ کەوت. دیسانەکە نوێکردنەوەی پەیمان و بەڵێن، دیسان چڕینەوەی ئاوازی سەربەستی، هەروەک جاران دەربڕینی ڕق و نەفرەت و بێزاری لە داگیرکەران و کوردکوژان.

لەولاش "لەیلا" حەجمینی نییە. خورپەیەکە و کەوتۆتە دڵی و ئارا و ئۆقرەی لێ هەڵگرتووە. بە جیکەی موبایلەکەی وەخۆ دێتەوە. "میلاد"ە و پەیامێکی کورتی بە دەنگ بۆ داناوە: "دایەگیان لە بەری میراواین. نیگەران مەبە، سلامەتم. بەڵام جاش و پاسدار ڕێگایان لێ گرتووین و تەقەمان لێ دەکەن".

کات دەڕوا و لەگەڵ خۆی ڕوحی لەیلاشی بردووە. نازانێ سەعاتێک دواترە یان دوو یا چەند. دیسان دەنگی تەلەفوون دێت. ئەمجارەیان "جەعفەر"ی مێردێتی کە بە هەنیسک و دڵپڕییەوە پێی دەڵێ: کۆستمان کەوت... میلاد لە نەخۆشخانەیە، فیشەکی بەرکەوتووە...

لە گۆڕستانەکەی کۆستە هەرایە. ئەسپە شێیەکەی میلاد لە دوورەوە دەحیلێنێ و هەتا نێوقەد هەستاوەتە سەر پێ و شۆەسوارەکەی گاز دەکا. ڕێبوارانی شۆڕش قەتار قەتار دەگەنێ. تەرمی "میلاد" لەئامێز دەگیرێ و درووشم و سروود دەبنە کۆتر، دەبنە پەڕەسیلکە و ئاسمانی وڵات دادەگرن.

لەیلا، لەیلای دڵسووتاو و هەڵقرچاو، سەر لە وێنەی لێوبەبزەی میلادی هەڵناگرێ، کە هێدی و ئارام پێی دەڵێ:

"دایەگیان مەگری لە سەر خاکم شەقام پڕ ئاگرە
چاوەکانت ڕوون دایەگیـــــان نیشتمان خۆڕاگرە
وا بڵێسەی ئاگـرم گەیشتۆتە کۆشکی ناحەزان
دایەگیان چەن شیرینە شۆڕشی وەرزی خەزان"

ئیدی ئەوساتە بوو کە مێژوو ڕاوەستا و هەستی ڕاگرت.

بەڵێ. دایکی شەهید سەری لە هەش نەگرتووە و قوڕ ناپێوێ. ئەو کە تەرمی شۆڕەسوارەکەی بە دەستی خۆی شۆردووە، وەک چیا قورس و قایم ڕاوەستاوە و بە سەری بەرزەوە لە ئاپۆرای خەڵک دەڕوانێ. ئەو دەبێتە سروود، دەبێتە حەماسە و وەک سیمبولی شۆڕش و، خەبات و خوێنی خەڵکەکەی پڕ بە گەرووی هاوار دەکا: "کچی نیشتمان نەبم، ئەگەر تۆڵەت نەستێنم".

میلاد هەموو گیانی بۆتە کوڵمەی گوڵووک و پێ دەکەنێ... تەزووی خۆشی هەموو لەشی داگرتووە... ئەو دەزانێ شەهید بووە و شەهید نامرێ... دەزانێ ئەویش بۆتە بەشێک لە خەون و ئەفسانەی گەلەگەی... بۆتە بەشێک لە پیرۆزیی نیشتمانەکەی....

لە خەزەڵوەری شۆڕشی ژیناوە "میلاد" تەقڵەکوت لە یاد و بیرەوەریی خەڵکی کوردستاندا دێت و دەچێ و زرمکوت خەوی لە چاوی نەیاری بەدکار زڕاندووە، لەو ڕۆژەوە کە لە "کۆستە" ئۆقرە و ئارامی گرتووە، لە بانیژەی بەردەزەرەوە چاوی موقبیلی لەسەرە و لە داوێنەکەی ناڵەشکێنەوە "مامەقاڵە" ئێواران لەسەر میلی ڕادیۆکەی دەنگی کوردستان، شەپۆلی کورتی ٧٥ میتر هەوای "ئەی ڕەقیب"ی بە گوێدا دەچرپێنێ و عەلی کەردار بە دەنگە بەسۆزەکەی "سوارۆ"ی بۆ دەڵێ.

سوارێک گلا، بەڵام کاروانێک بەڕێوەیە.... داری چاکێک کەوتە عەرزی، بەڵام دارستانێک بەپێوەیە...

ئەم کاروانە نە وەستان دەناسێ و نە ڕێگەی لێ هەتڵە دەبێ. ئەم کاروانە ڕووەو خۆر هەنگاو دەنێ و بە سەربەستی دەگات، چونکی "میلاد"ەکانی نابڕێنەوە، پێ دەگەن و جێگەی یەکتر دەگرنەوە. چونکی ئەوان بەڵێنیان داوە هەتا گەیشتن بە لوتکەی ئاوات کۆڵ نەدەن. ئازادی و سەربەخۆیی و، ڕزگاری و بەختەوەری شایانی گەلێکە "میلاد"ەکانی بۆ فیدا کردووە. ئەو ڕۆژە نیزیکە هەمووومان لە زیارەتی زامدا، بچینە سەر گڵکۆی شەهیدانمان و مزگێنیی سەربەستیی نیشتمانیان پێ بدەین... ئەو ڕۆژە گەلیک نیزیکە... .

***

شاعیری ڕۆشندڵ، شامیی کرماشانی

سارۆ خوسرەوی

هەڵبەستوانی کورد، شامراد کرماشانی ناسراو بە "شامی کرماشانی" لە ساڵی ١٢٩٦ی هەتاوی لە گەڕەکی چەنانی شاری کرماشان لەدایک بوو. بە هۆی تووشبوونی بە نەخۆشی ئاوڵە، لە تەمەنی چواردە ساڵان هەر دوو چاوی لە دەست دا. لە تەمەنی منالّیدا، باوک و دایکی کۆچی دواییان کرد و ڕەنگبێ هەر لەو سۆنگەیەشەوە لە نیعمەتی خوێندن بێبەش بوو، و بۆ بژیوی ژیانی خۆی ناچار بە کاری دەستگێڕی و "وردەواڵە فرۆشی" بوو، بەڵام ودەستی بۆ هیچ کەسێک پان نەکرد.

شامی لە هەرەتی لاوەتیدا کەوتە ژێر کاریگەریی شێعری شاعیرانی کلاسیکی فارس لەو سەردەمەدا و خولیای شێعرنووسینی لا دروس بوو، بەڵام ئەو بە زمانی دایکیی خۆی شێعری نووسی.

شێعرەکانی شامی سادەن، بەڵام هەڵگری پەیام و نێوەڕۆکی بەرزی ئینسانینن. شاعیر لە شێعرەکانیدا پەنجەی خستووەتە سەر دیاردە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکانی وڵات و بەرگری لە خەڵکی هەژار و چینی بێبەشی کۆمەڵگە کردوە. شامی بۆ هۆنینەوەی شێعرەکانی، زۆر بەجوانی کەڵکی لە وشە، زاراوە و پەندی کوردی وەرگرتوە.

شامی شاعیری شێعری عەرووزییە و لە دەربڕینی شێعریدا زۆر هونەرمەندانە مامەڵەی لە گەڵ فۆرم و پێکهاتەی شێعریدا کردوە.

شێعرەکانی شامی کرماشانی، لە کتێبێکدا لەژێر ناوی "چەپکەگوڵ" لە لایەن ماجد مەردۆخ ڕۆحانییەوە چاپ و بڵاو کرایەوە. مامۆستا هەژار پێشەکیی بۆ دیوانی چەپکەگوڵ نووسیوە و بەم جۆرە باس لە کاریگەریی شێعری شامی دەکات: "کۆمەڵە شێعری شامی، کوردی کرماشانیم خوێندەوە. دەگەڵ هەر شێعرێکیدا بزەم دەهاتە سەر لێوان و کزەم لە جەرگەوە دەهات. زەردەخەنەم دیت، بە سەر گریان هەڵکێشراوە. خەم و مەینەت، بە بێژەنگی گەپ و گاڵتە دابێژراوە. هەناسەی سارد، لە دڵێکی گەرم و بە کوڵ هاتۆتە دەر".

شامی کرماشانی ساڵی ١٣٦٢ی هەتاوی ماڵاوایی لە ژیان کرد.

شامی لە شێعری "وڵم کە" پەرێشانی و نارەزایەتیی خۆی لە ژیانی پڕ لە ڕەنج و نایەکسانی کۆمەڵگە وێنا دەکات. شاعیر لەم هەڵبەستەدا بە دوای دەرمانی دەردەکانیدا دەگەڕێ و دەڵێ:

"پەریشانم پەریشانم، وڵم کە!
دوچار دەرد پەنهانم، وڵم کە!
وەدەردم ئاشنا کردی نەکردی
ستەمگەر فکر دەرمانم، وڵم کە"

شامی، هاوکات قەبوڵیشی دەکات کە چەپگەردی گەردوون تا سەر بە کامی دڵی هیچ کەس نابێت و پێی وایە مرۆڤ بۆ ئەوە خولقاوە لەگەڵ سەختییەکانی ژیان دەستوپەنجە نەرم بکات و دەڵێ:

"وە کام کەس نیەگەردد چەرخ تا سەر
نە دەرویشم نە سوڵتانم، وڵم کە!
وە واوەیلای دڵ هەر شەو ڕەوانە
سرشک غەم وە دامانم، وڵم کە!"

ئەوەی شامی وەک شاعیرێکی ناسک خەیاڵ و ڕۆشندڵ لە گەڵ دەرد و ڕەنج ئاشنا دەکا، ئەو دیاردە سیاسی و کۆمەڵایەتییانەن کە بوونەتە هۆکاری جیاوازیی چینایەتی و چینی بەشمەینەتی کۆمەڵگەیان لە هەموو خۆشییەکانی ژیان بێبەش کردوون. بەتایبەت شامی لە شێعری "وڵم کە"دا باس لە بێبەزیی مرۆڤەکان و مردنی شەرەف و ویژدان لەلای کەسانی باڵادەست، چاوچنۆک و بەرژەوەندیخواز دەکات و دەڵێ:

"وە ئەرواح شەرەف سەوگەند کە دایم
مەلوول مەرگ وجدانم، وڵم کە!
شەرەف کوشیاد و وجدان جوانەمەرگ بی
وە بێ وجدانی حەیرانم، وڵم کە!"

شامی لە شێعری "ڕوین نەواتی"دا ڕەخنە لە حکومەتی پاشایەتیی ئەووەختی ئێران دەگرێت کە لە باتی ئەوەی گرنگی بە بەروبوومی خۆماڵی و خەڵکی جوتیار و هەژار بدا، ڕۆنی ئەمریکایی هاوردەی وڵات دەکرد و بە قیمەتێکی گران بە خەڵکی دەفرۆشت. شامی لە زۆربەی شێعرەکانیدا قسە لەگەڵ خەڵک دەکا و بە وشەی "خەڵک" دەست پێ دەکات و دەیەوێ خەڵکی بەشمەینەت لە نەهامەتی و نایەکسانییەکانی کۆمەڵگە وشیار بکاتەوە.

وەک ئەوەی کە دەڵێ:

"مەردم باینە دیار ئەی بەدبەختیە
ڕون خاترجەم وەی شار نییە
پەتوو فروتم، مەوج نامە گرەو
ئەڕا خەرج و بەرج عەید ساڵ نەو"

شامی لە نێو خەڵک زۆرتر بە شێعری "کرانشینی" ناوبانگی دەرکردوە. وەک چۆن ژیانی دەربەدەری و دوورەوڵاتی بوو بە هەوێنی "ناڵەی جودایی"ی مامۆستا هێمن، ژیانی کرێچیەتیی "شامی"یش لە کاروانسەرای کرماشان، بوو بە هۆی ئەوەی شێعری "کرانشینی"ی ئەم شاعیرە لەدایک بێت و ناوبانگ دەربکات.

شاعیر لە شێعری کرانشینیدا باس لە بێسەرپەنایی خەڵکی هەژار و گرانیی کرێی ماڵ دەکات و زۆر بە جوانی پەردە لە سەر بێدەرەتانیی ژیانی خەڵک هەڵدەداتەوە و دەڵێ:

"بەندە یەی نەفەر کرانشینم
چو عەزیرمردێ دایم غەمینم
نە خارج مەزەب نە جوداس دینم
ئەر دوعات گیراس، بکەر نفرینم
شایەد لەی دونیا دیتر نەمینم
ڕاحەت بووم لە دەس کرانشینی
چە بکەم لە دەس کرانشینی؟
داد وە هەرکەس بەم حەقم نیەسینی؟"

شێعرەکانی شامی بە گشتی ئاوێنەی دەرد و ژانی خەڵک بوون.

ئەو یەکەم شاعیری شێعری تەنز و تەشەر بووە لە کرماشان و زۆرتر بە زمانی تەنز پەردە لە سەر دەرد و ژانی خەڵک هەڵدەداتەوە و دەڵێ:

"بازووم وە غوسە بیەسە باڵ سەگ
ئیقباڵم پەستر وە ئیقباڵ سەگ
هاتم وەی دونیا من وە ساڵ سەگ
هەر شەو نیەخەفم من وە قاڵ سەگ
نسف شەو ئویشم: خوەش وە حاڵ سەگ
نەکراماڵ دەێد، نە پاڵتاو سینی
چە بکەم وە دەس کرانشینی؟
داد وە هەرکەس بەم حەقم نیەسینی"

شامی وەک شاعیرێکی بەشخوراو داوای مافی خۆی و خەڵکانی هاوشێوەی خۆی دەکات، بەڵام بێبەزەیی و چاوچنۆکیی چینی بەرژەوەندیخوازی کۆمەڵگە وا لە شامی دەکات کوڵی دڵی خۆی بە زمانی شێعر هەڵڕێژێ و دیاردە دزێوەکانی نێو کۆمەڵگە دەسنیشان بکات. شاعیر، تەنانەت لەو ڕۆژە دەترسێت، بمرێت و کرێماڵەکەی بەلاوە بمێنی، ئەوکات خاوەنماڵ بێتە سەر مەزارەکەی و داوای کرێماڵی لێ بکات.

وەک ئەوەی کە دەڵێ:

"سەرمانگ وە مانگ بایدە دیارم
وە بیل هەڵکەنی سەنگ مەزارم
بکەی شکەنجە و زەجر و ئازارم
بوشی کرا دەیت یا پاسبان بارم ؟
منیش لە ئەڵحەد سەرم دەرارم
داد بکەم: هاوار، کەفەن کی سینی؟
چە بکەم لە دەس کرانشینی؟
داد وە هەرکەس بەم، حەقم نیەسینی"

شامی، هەروەها لە شێعری "کرانشینی"دا ئاماژە بەوە دەکا کە لە زێد و شاری خۆی ئاوارەیە و بستێک خاک شک نابات لە سەری بە ئاسوودەیی بژیت. زوڵمی خاوەنماڵ و بێدەنگیی خەڵک لە بەرانبەری نایەکسانیی کۆمەڵایەتی وا لە شامی دەکا لە دوایین دێڕەکانی شێعری "کرانشینی"دا بە دەنگی بەرز هاوار بکات و بڵێ:

"چو سەگ وڵگەرد دەروەدەر وەخوەم
شەو تا سوب نەخەف، ڕەنج بێوەر وەخوەم
دڵگیر وە دونیای دونپەروەر وەخوەم
لە دەس ساحیوماڵ خوین جگەر وەخوەم
مشتی خاک نەیرم، خاک وەسەر وەخوەم
لە زیندەی ئایەم بێ خەوەر وەخوەم
نیەزانم "شامی" دی تا کەی مینی؟
چە بکەم لە دەس کرانشینی؟
داد وەهەرکەس بەم، حەقم نیەسینی"

شامی هەر لە شێعری کرانشینیدا ئاماژە بە دەردی هاوبەشی پێکهاتە جیاوازەکانی ناو شاری کرماشان دەکا و بەشمەینەتیی ئەوانیش بە هی خۆی دەزانێ و دەڵێ:

"بیمەسە موونس چەن گروو بەشەر
لوڕ لە لوڕستان کورد لە دینەوەر
سنەیی و پاوەیی، جاف و کەمانگەر
کورد و لوڕ و فارس، تورک قەزوینی
چە بکەم لە دەس کرانشینی؟
داد وە هەرکەس بەم، حەقم نیەسینی"

شامی، هەر بە زمانی تەنز و تەشەر ڕەخنە لە دەسڵاتی سیاسی، مەسەلەی گرانی و بارۆدۆخی ئەو زەمانە دەگرێ و لە شێعرێکدا بە ناوی "داد مللەت" ڕوو بە دوکتور موسەدق، سەرۆک وەزیرانی ئەو کاتی ئێران دەڵێ:

"نیمی لە مللەت دوچار دەردن
لە سوب تا غوروب بێکار مەگەردن
وە گورسنەیی وێنەی زەعفەران زەردن
مەرد موبارز مەیدان نەبەردن
زەڕ ئەڕای ئیوە و شەڕ ئەڕای ئیمەس؟
دوکتۆر موسەدق تەکلیفمان چەس؟"

شامیی کرماشانی، شاعیری چینی هەژار و بەشخوراوی کۆمەڵگە بوو. شێعرەکانی شامی پڕن لە هەڵوێستی بەرزی ئینسانی و هەر ئەو هەڵوێستانەی بوونە هۆی نەمری و هەرمانی ناو و شێعری ئەم شاعیرە ڕۆشندڵەی کورد.

خۆشەویستیی شامی بۆ زمانی دایکیی و نووسینی شێعر بەو زمانە، تا ڕادەیەک بوو بە هەوێنی خەمخۆرانی زمانی کوردی لە کرماشان و ئێستاش زۆرێک لە نووسەران و شاعیرانی باشووری خۆرهەڵاتی کوردستان، بۆ زیندووڕاگرتنی زمان و فەرهەنگی کوردی، ڕچەی "شامی"یان گرتوە و جوانترین بەرهەمی ئەدەبیی خۆیان بە زمانی کوردی پێشکەش بە گەلەکەیان دەکەن.

***

دارسمە

دنووکی لە سمین ئاپارێزێ

جیاوازیی نێوان نوێنەری مەجلیس و گاگێرە و دەمبێن و دەمامک

هەموو بوونەوەرێک سوود و زیانی خۆی هەیە. مرۆڤ و ئاژەڵیش بوونەوەری سەر ئەم زەویەن و سوود و زیانیان لێ‌دەکەوێتەوە. لەنێو ئاژەڵانیشدا مانگا یەکێک لە بەسوودەکانیانانە. مانگا بەزیندوویی سەری پیسترین لیکەوتەی واتە شیاکە و ڕیخەکەی ساڵانی زوو بۆ سووتاندن کەڵکی لێ‌وەردەگیرا. کەمرە و تەپاڵەیان لێ دروست دەکرد و سۆبە و ئاگردانیان پێ دادەگیرساند. چێشتیان لەسەر ئاگردان لێ‌دەنا و نانیان پێ دەکرد و بە سۆبەکەشی ژوور و دیوەخانی ئاغاوەت و سەرۆکعەشیرە و مەجلیسی ڕیش‌سپییانیان گەرم دادەهێنا. ئەم مەجلیسانەش دەبوونە مەکۆی کەسانی شارەزا و تێگەیشتوو و شوێنی تێگەیشتن و پێگەیشتن و تەکبیر و ڕا.

مەجلیس دەگەڵ ئەوەی هێندیک جار بەهەڵە پارلەمانی پێ‌دەڵێن، شتێکی جودایە. وشەی مەجلیس بە مانای شوێنی دانیشتنە. لە شوێنی دانیشتنیش زۆر جار ئەوانەی دادەنیشن تەنیا دانیشتوون و ڕەنگە دەستەڵاتی توورێکی قانگیشیان نەبێت. بەڵام پارلەمان شوێنی دانیشتن و کۆبوونەوەی چەند یان چەندین وردە دەستەڵاتانە و بە ڕێککەوتن و دەنگدان و کۆی قسە و باسانیان تەما گرتن و بڕیار دەدەن. جا بەم هۆیەوە کۆتلە و هەواڵبەندییەکانی نێو پەرلمان دەستەڵاتبەدەستن، بەڵام ئەوانی مەجلیس زیاتر جلوس دەفەرموون و بە بێ‌دەستەڵاتی دادەنیشن و هەندێکجار گلەیی و گازندەیان لە گەرمی و ساردیی ژووری مەجلیس دەدەبڕن و بە شەهامەت و بوێرییەوە داوای کردنەوە یان داخستنەوەی پەنجەرەی باڵەخانەی مەجلیسەکە دەکەن.

لە سەردەمی پێشوودا مانگا کاتێک دەزا، گوێرەکەی دەبوو و گوێرەکەش جوانەگا و مانگای داهاتوو بوون. هەروەها شیر و پەنیر و دۆ و ماست و ماستاویش لە گوانی مانگاوە دەکەونەوە. مانگا دوای مردنیش سوودی زۆری بۆ مرۆڤ هەیە. گوشتەکەی بە "کەباب" و "شۆرباوکفتە" و بە "برژاوی" و "قاورمە سەوزە" و "گوێزێنە" (فسەنجان) نەوسی نەوسنان کوێر دەکاتەوە و سکیان تێر دەکات. تەنانەت پێستی مانگا دوای ئەوەی لە دەباغخانان خۆش دەکرێت، دەکرێتە پاڵتۆ و کیف و پێڵاو و قایش و بەرگی زۆر شتی گرانبەها.

بەداخەوە ئەو خانمەی کیفێکی چەرمیی کەمیاب لە شانی دەکات و بە پێیش مرۆڤی ڕەگەزی بەرانبەریدا خۆی بادەدات و نازی بەسەردا دەکات، هەر بەخەیاڵیشی دانایەت هەڵگری بەشێکی جەستەی مانگایە. زۆر پیاویش کاتێک دەست بۆ گیرفانیان دەبەن و کیسە و جزدانی پارەی لە چەرم دروستکراو دەردێنن و بە هۆی هەبوونی ئەم کیسە یان جزدانە گرانبەهایە بەرچیڵەیان پڕ دەکەن لە با، نازانن بەشێکی زۆر بچووکی لەشی مانگایان بە دەستەوەیە یان ئەو قایشە چەرمەی پانتۆڵیان پێیەوە لە نێوقەدیان بەستووەتەو چەرمی مانگایە.

مانگا ساڵی ساڵان لەسەردەمی خەرمان گێرەکردندا ژیانی کۆمەڵایەتیشی بەرچاو بوو. ئەوکات دەگەڵ کۆمەڵە گا و مانگای دیکە کڵۆشی گەنم و بەڵمی چەڵتوویکیان گێرە دەکرد و بە زەبری سمیان دانیان لە یۆ توێکل و بەڵم و کڵۆشەوە دردەفرتاند.

مرۆڤی دەستەڵاتدار لەو کاتیشدا نەیدەهێشت مانگا تەنانەت پارووێک لەم کڵۆش و بەڵم و دانەی بەردەمی بخوات و بۆ ئەم مەبەستە بە داوێکی قاییم دەمیان دەبەست و بەم جۆرە نەیدەتوانی دەم بکاتەوە. لەو دۆخەدا مانگا ناوی گاگێرە بوو و ئەو داوەی دەمی گاگێرەیان پێ دەبست، "دەمبین"ی پێ دەگوترا.

ئێستا بەم لێکدانەوەیەی سەرەوە، بەراوردێک لە نێوان بەربژێری نوێنەرایەتیی مەجلیسی ئێران بۆ خۆلی دوازدەی ئەم مەجلیسە و مانگادا دەکەین.

دیارە ئەم بەربژێرانەی بۆ ئەم خولە شیاوبوونیان ڕەت کراوەتەوە، ڕیزیان زۆرە و ئەو ژن و پیاوانە نین ئەم بەراوردکارییە بیانگرێتەوە. خۆ ئەوانەی‌دیکەش بێ‌ڕێز نین، بەڵام دەگەڵ مانگای گاکێرە خاڵێکی هاوبەشیان هەیە.

لە بەرا باس لە خاڵە جیاوازەکانی مانگا و بەربژێری خولی دوازدەی مەجلیسی ئێران دەکەین و پاشان دەچینە سەر خاڵی هاوبەشیان. خاڵە جوداکان ئەمانەن:

١- مانگا شیاکەی بۆ ئاوردوو و سووتەمەنی دەبێت و هی بەربژێر بە کەڵکی هیچ نایەت.

٢- دوای تێرخواردنی گوێرەکە ماست و پەنیر و لۆر و دۆ و کەرە و شیرێژی مانگا بەسوودە، بەڵام شیری بەربژێر نادرێتە گوێرکەش و گوێرەکەی ماڵوێرانی بەربژێر بەردەوام چاوەڕوانی شیری وشک دەبێت.

٣- مانگا گۆشتی دەخورێت و کۆشتەکەی کەباب و کفتە و قورمەسەوزە و گوێزینەمان بیر دێنێتەوە و هی جەنابی بەربژێر تەنیا بۆ ئەوە دەبێت بە قووڵیی دوو ئەژنۆ بخرێتە ژێر خاکەوە.

تەنیا خاڵی هاوبەشی گاگێرە و نوێنەری خولی دوازدەی مەجلیسی ئێران "دەمبێن"ە. دەمبێنیش لە هەردوو جۆری واتە دەمبێنی مانگا و دەمبێنی نوێنەری مەجلیس بۆ ئەوە لە دەمی ئەم دوو ئاژەڵە دەبەسترێن، زیان بە خاوەن دەستەڵاتان نەگەیەنن. لە دۆخی یەکەمدا خاوەن خەرمان دەستەڵاتداران و دەمبێن لە خزمەت خاوەن خەرمان دایە. لە دۆخی دووهەمیشدا دەستەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی دیارن و دەمبێنی نوێنەرانی مەجلیسی دوازدەش هەر لە خزمەت دەستەڵاتداران دایە. دەمبێنی مانگا بۆ نەخواردنی کڵۆش و بەڵم و دانی زیادەیە و دەمبێنی نوێنەری مەجلیسی دوازدەش بۆ ئەوەیە بەربژێران قسەی زیادە نەفەرموون. دەمبێن لە هەموو خولەکانی پێشووی مەجلیسی ئێراندا بە بەربڵاوی و لەملاو لەولا کەڵکی لێ‌وەردەگیرا، بەڵام ئێستا بەربژێرێک پێشتریش دەمبێنی نەبەستبێت، ئەمجارە ناتوانێت هەر لە دەرەوەش سەیری باڵەخانەی مەجلیس بکات.

لە کۆتاییدا پێویستە خوێنەرانی بەڕێز جیاوازیی دەمبێن و دەمامک بزانن. دەمامک خۆت دەیبەستی و دەمبێن بە زەبری شەپ و گۆپاڵ دەبەسترێت.

KURDISTAN

Publishing by Democratic Party of Iranian Kurdistan

NO:859 21 November 2023

ناونیشانی ڕۆژنامەی «کوردستان» و ماڵپەڕی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە تۆڕی جیهانیی ئینتێرنێتدا:

ئیمەیلی ڕۆژنامەی کوردستان:
info@kurdistanmedia.com
ئیمەیلی تەشکیلاتی نهێنی:
Tashkilat.kdp92@gmail.com

www.kurdistanmedia.com
info@kurdistanmedia.com
www.kurdch.tv: Yahsat 1A @ 52.5° East MHz 12594
polarization: Vertical -27500 FEc : 2/3
Radiodk59@gmail.com

پاش ١٦ ساڵ

دروستکردنی کتێبخانەی ناوەندیی کرماشان هێشتا بە نیوەچڵی ماوەتەوە

دروستکردنی کتێبخانەی ناوەندیی کرماشان پاش تێپەڕبوونی ١٦ ساڵ، بەهۆی خەمساردی و نابەرپرسایەتیی کاربەدەستانی ڕێژیمەوە هێشتا تەواو نەکراوە.

محەممەدئەمین بەهرامی، بەرپرسی کتێبخانە گشتییەکانی کرماشان دەڵێ کاری تەواوکردنی گرینگترین ناوەندی فەرهەنگیی ئەم پارێزگایە پێویستیی بە تەرخانکردنی ١٢٠ میلیارد تمەنە کە تاکوو ئێستا تەنیا ٣٠ میلیارد تمەنی بۆ دیاری کراوە و لەوەندەش تەنیا ١٠ میلیارد تمەنی گەیشتوە و بەوەندە ئەمساڵیش تازە هیچی لەگەڵ ناکرێ.

جیا لە کتێبخانەی ناوەندیی کرماشان، کتێبخانەکانی سێ شاری سەلاسی باوەجانی، سەرپێڵ و قەسر شیرینیش پاش ٦ ساڵ بەناو کارکردن هێشتا نۆژەن نەکراونەتەوە و بەرپرسان بە داهێنانی خۆیان کتێبخانەکانیان لە پارکینگەکاندا جێگیر کردەوە.

هەر هونەر نەمرە و هونەروەر مەرد و ڕەند

ژینئاوایی خدر ڕەشئەحمەدی (حەمەی مەهاباد)

خدر ڕەشئەحمەدی، هونەرمەند و ئەکتەری ناسراوی کوردی خەڵکی مەهاباد پاش تەمەنێک خزمەتی هونەری بە گەل و نیشتمانەکەی ڕۆژی پێنجشەممە، ١٨ی خەزەڵوەر لە تەمەنی ٦٦ ساڵیدا کۆچی دوایی کرد.

خدر ڕەشئەحمەدی لە هەڕەتی لاوەتییەوە هۆگری هونەر بوو، و لە بوارەکانی شانۆ و سینەمادا درێژەی بە کارە هونەرییەکانی داوە. یەکەمین نواندنی پیشەیی ناوبراو ڕۆڵگێڕان لە شانۆی «هاواری هەڵەبجە»، لە فێستیڤاڵی هونەریی کورد بووە کە لە دەیەی ٦٠ی هەتاویدا بەڕێوە چوو. هونەرمەند ڕەشئەحمەدی جگە لە کاری نواندن و ئەکتەری لە شێوەکاری و نیگارکێشیشدا بەتوانا بوو.

خدر ڕەشئەحمەدی، ساڵی ١٣٣٦ لە گەڕەکی «ئەرمەنییان»ی مەهاباد لەدایک بوو. خوێندنی بەرزی لە دانشسەرای بارهێنانی مامۆستادا تەواو کرد و وێڕای مامۆستایەتی لە گوندەکانی دەوروبەری مەهاباد، لە کاری هونەرییش بەردەوام بووە.

«حەمە نەورۆز»، «زەماوەندی حەمە» و «هەلارو و ژنی زانا» بەشێک لە بەرهەم و یادگارییەکانی ئەم هونەرمەندەیە کە لە ماوەی ساڵانی هاوکاریکردنی لەگەڵ ڕادیۆ و تەلەفزیۆنی ناوەندی مەهاباد تێیاندا ڕۆڵی سەرەکی بینیووە.

تەرمی هونەرمەند ڕەسووڵ ڕەشئەحمەدی ڕۆژی ١٩ی خەزەڵوەر، لەنێو ئاپۆرای خەڵکی کوردستان لە شاری مەهاباد لە بەشی هونەرمەندان و ناودارانی گۆڕستانی ئەم شارە بە خاک سپێردرا.

چاپخانەیەک بەهۆی چاپی وێنەی ڕێبەرانی کوردەوە داخرا

چاپخانەی «پەنجەرە» لە ساحیب سەر بە شاری سەقز، لەلایەن بەخشداریی ئەم شارەوە داخرا و ڕێگەی چالاکیی لێ گیرا.

سەرچاوەیەکی نیزیک لە خاوەنی ئەو چاپخانەیە ئاشکرای کردوە هۆکاری داخرانی ئەم چاپخانەیە چاپکردنی وێنەی ڕێبەرانی نەمر، پێشەوا قازی محەممەد و شێخ مەحموودی بەرزنجی لەسەر ڕووبەرگی کتێبێک بووە. هەروەها ئەم کتێبە تایبەت بە قوتابخانەکانی باشووری کوردستان بووە و ئەو چاپخانەیەش تەنیا ئەرکی چاپکردنی لە ئەستۆ گرتووە.

بەپێی زانیارییەکان بڕیاری داخرانی ئەم چاپخانەیە لەلایەن بەخشداری زێویەوە دەر کراوە. هێزە ئەمنییەتییەکان بە فەرمانی بەخشداری زێویە، ڕژاونەتە نێو چاپخانەکە و پاش پشکنینی زۆر، چاپخانەکەیان داخستووە.

داخرانی ئەم چاپخانەیە بووەتە هۆی بێکاربوونی ٤٠ کەس.

فێستیڤاڵی فیلم و وێنەی سەرئاوەڵای «ئاسمان» لە مەهاباد

یەکەمین خولی فێستیڤاڵی فیلمی سەرئاوەڵای «ئاسمان» بە تایبەتمەندیی هونەری و گەشتیاری، لەلایەن ئەنستیتۆی فیلمسازیی «لاوان فیلمی موکریان»ەوە لە شاری مەهاباد بەڕێوە دەچێت. لە فێستیڤاڵی فیلمی «ئاسمان»، بەرهەمە سەرەکی و لاوەکییەکان؛ هەموو شەوێک لە شوێنی سەرئاوەڵای گۆڕەپانی مەنگوڕان لە دوو سکانسدا پیشان دەدرێن و بە درێژایی ڕۆژیش، کۆڕ و کۆبوونەوەی پسپۆڕانە و ۆرکشۆپی فێرکاریی بە ئامادەبوونی مامۆستایان و کارناسانی بەرچاو و شارەزای سینەما و فۆتۆگرافی بەڕێوە دەچێت.

بەڕێوەبەرایەتیی ڕاگەیاندنی گشتیی فێستیڤاڵەکە دەڵێ میوانانی ئامادەبوو لە فێستیڤاڵ و ئەو گەشتیارانەی لە کاتی بەڕێوەچوونی ئەم ڕووداوە سینەماییە، سەردانی شاری مەهاباد و ناوچەی موکریان دەکەن؛ لەگەڵ تایبەتمەندی و توانا فەرهەنگی و هونەرییەکانی ئەم ناوچە ڕەسەن و جوانە ئاشنا دەبن.

بەر لە ماڵاوایی

نامەیەک لە بناری زاگرۆسەوە بۆ منداڵانی غەززە

ڕەسووڵ سوڵتانی

منداڵە ئازیزەکانی غەززە سڵاو!

دەزانم ئێوە من ناناسن. هەر ناویشتان نەبیستوومە. بەڵام لەوە دڵنیا بن، ئەمن ئێوە باش دەناسم. ئێوە من ناناسن، چونکە کەس نەبووە باسی من بۆ ئێوە بکات و بەسەرهاتە تاڵەکانی ئەمن بۆ ئێوەی ئازیز بگێڕێتەوە. بۆیە هیچ خەتایەکتان نییە لەوەیکە نازانن لێرەیش کە ناوی کوردستانە، کەسانێک هەن ئازارەکانیان لە ئازارەکانی ئێوە دەچێ و برینەکانیشیان هەر بەو جۆرە خوێنیان لێ دەچۆڕێت کە برینی ئێوە خوێنی لەبەر دەڕوات. ئێوە ناوی منتان نەبیستوە. لەبەر ئەوەی مامۆستاکانتان لە قوتابخانە و مامۆستایانی ئایینیتان لە مزگەوتان تەنیا ئەو شێعرانەتان بۆ شی دەکەنەوە و ڕاڤەیان دەکەن کە خوێنی برینەکانی ئێوەیان لێ دەچۆڕێت. ئەوان لە ڕەگەزی خۆتانن و ڕاستگۆیانە لەگەڵ ئازارەکانتانا دەژین. ئەوان خەمەکانی ئێوە بۆ خەڵکی دنیا شی دەکەنەوە. ئەوان لەگەڵ گرمەی هەر تۆپ و بۆمبایەک وەک ئێوە تەزوویان بە لەشدا دێت و لە پرسەی هەموو چۆلەکەیەک و لە ماتەمینیی هەموو مەل و باڵندەیەکی ئەوێدا بەشدار دەبن. مەلاکانی لای ئێوە نیشتمانی خۆیانیان خۆش دەوێ. ئەوان نیشتمان قیبلەگایانە. ئەوان خوێنی ڕەسەنی نەتەوەکەی خۆیانیان بە لەشدا دەگەڕێت، بەپێچەوانەی بەشێکی زۆری مەلای لای ئێمە، کە شینی هەموو شوێنێک دەگێڕن جگە لە نیشتمانی خۆیان. جا تۆ نازانی ئێمە لە کوردەواریدا بۆ ئەوانە مەسەلێکمان هەیە، پێیان دەڵێین «گای بنە»، گای بنە سەرەی خەڵک دەکا، بنەی خۆی ناکا.

لەلایەکی دیکەیشەوە لەگەڵ دەنگی گرمەی هەر تۆپێک و هاشوهووشی هەر فڕۆکەیەکدا چی کامێرا و ڕادیۆ و ڕۆژنامە و ماڵپەڕی ئەم دنیایە، دەبنە زمانی هاوارەکانتان و لانیکەم هیچ نەبێ ناهێڵن وەک ئێمە لە تەنیایی و بێناویدا سەر بنێنەوە.

ئێزنم بدەن تۆزێک کوڵی دڵی پڕم لای ئێوە هەڵڕێژم. ئەمن زۆر زۆر بەر لە ئێوە جەستەی خاک و نیشتمانم بریندارە و قەل و داڵم تێ هاڵاون. باس لە گورگە برسییەکانی عوسمانی و کەمتیارەکانی سەفەوی ناکەم کە چۆن لەسەر زگی من شمشێرەکانی غەزایان لێک دەوەشاند. باسی زۆر دوورت بۆ ناکەم. باسی زریکە و قیژەی منداڵانی قەڵای دمدمت بۆ ناکەم. کوردقڕانی شاروێران و موکریانیش هەر ئەتۆ خۆش و لێی گەڕێ. باسی دوێنێمت بۆ دەکەم. دوێنێ هاوڕێم، هەر دوێنێ بوو، هەناسەی ئاسمانی شارەکەمیان پڕ کرد لە گازی سیانید و جەستەی زاماری شارێکمیان هەڵوەراند و لە شەپۆلی ئەنفالێکدا هاوڕێکانیان بەکۆمەڵ زیندەبەچاڵ کردم. ئەوکات هاوڕێم، لەو بەری بۆنی سیانیدەکەوە، بڕوات بێ هەر تۆزێک لەوبەرەوە زۆریش دوور نا، چیی موسوڵمانی خوا هەبوون پەنجەی شادە و دۆشاومژەی موبارەکیان نایە نێو کونی گوێچکەیان و هیچیان نەبیست. هیچیان نەدی. کەس ئاوڕێکی نەدایەوە و فاتیحایەکیشیان بۆ ئێمە نەنارد. هیچ کەس دڵی ڕانەچڵەکا. هیچ کەس بڕواشی پێم نەکرد. زۆر سەیر بوو. هەر ئەوکاتە، لەو کاتەدا کە هاوڕێ ئازیزەکانم و منداڵانی دراوسێمانیان بەرەو خەرەندەکانی بیابان ڕاپێچ دەکرد و لەگەڵ خوێندنەوەی ئەڵڵاهوئەکبەر و ئایەتەکانی سوورەتی ئەنفال وەبن گڵیان دەدان، بەڵێ ڕێک ئەوکاتەی چاوەکانیان بە زیندوویی دەخرانە بن بارستەی خۆڵ، ڕێک ئەو کاتەی خۆڵ و خاکی بیابان قیژە و ناڵەی کپ دەکردین، ڕێک ئەودەمەی بۆنی سیانید ئاسمانی ئێمەی دەخنکاند، بڵندگۆی مزگەوتەکانی شارەکەم باسی ئێوەیان بۆم دەکرد. باسی خەمەکانی ئێوە. باسی برینەکانی ئێوە و ئەو زوڵم و زۆر و زۆردارییەی لەسەرتانە. ئەوکات ئەمن ئێوەم دەناسی. دەمزانی کەسانێک هەن لەم دنیایە و برینەکانیان لە برینەکانی من دەچێ. کەسانێک هەن کە وەکوو من بەر لەفڕین چۆلەکەی هاوارەکانیان دەکوژرێن. بەڵام ئێوە قەت ئاگاتان لە من نەبوو. ئاخر مەلاکانی وڵاتی من، بڕوا بە ژانی من ناکەن. ئەوان بۆ تاقە جارێکیش سەیری برینی من ناکەن. ئەوەتا، دوای ئەنفال و دوای هەڵەبجەش، ئەوان هەر وا لەسەر هێلکەی بێدەنگییان کڕ کەوتوون و جووڵە ناکەن. دەمیان بووەتە تەڵەی تەقیو. چەند ساڵێکە هەموو ڕۆژێ، جەستەی سەوزی ڕەز و باخمان دەئەنجن و بە ڕۆژ و شەو گرمەی تۆپی دراوسێکان خەو لە چاومان دەتۆرێنن. ساڵانێکە ناوەناوە خەونەکانی بەیانیان و ڕوانینەکانی ئێوارەی منداڵانمان دەدرێنە بەر ڕەهێڵەی تۆپ و ئاگری بۆمب. بەڵام دیسان مەلاکانمان –نیشتمانپەروەکانیان لێ دەرچێ، ئەوانیدی– کڕ و کپن. هەر ئەوانەی کاتێ لەوێ لە لای ئێوە چۆلەکەیەک هێلانەکەی لێ دەشێوێ، لێرە شمشێرەکانی زمانیان لە کالانان دەترازێنن و لەسەر ئێوە بەجواب دێن و پشتیوانیتان لێ دەکەن. بەڵام هەر ئەو موسوڵمانە بەدینانە، هەر ئەوانەی کە ڕۆژ و شەو لەبەر خەمی منداڵانی موسوڵمانی وڵاتانی دوور، خەو لە چاوانیان ناکەوێ، جارێک نەهاتن و نەیانگوت: منداڵانی کوردستانیش موسوڵمانن، یا نەخێر ئینسانن. ئێمە لەپێش چاوی ئەوان ئاوارەین و خێوەتێکیش شک نابەین تێیدا وەحەسێین، لەبەرچاوی جیهانبینیان هاوڕێکانی من گیان دەدەن، منداڵانی بناری کوێستانی قەندیل لە برسانا، لە تینوانا هەڵدەچۆقێن، کەچی ئەوان شەربەتی بێدەنگی مەست و مەنگی کردوون. لەو ڕۆژانەدا هەموو هەینوان گوێ هەڵدەخەم بەشکم لە بڵندگۆی مزگەوتێکەوە مەلایەک، بەشکم لە هێڵی ڕادوێیەکەوە فەقییەک، کۆلکە مەلایەک بە تەفسیرێک، بە ئایەتێک، ڕەوایەتێک، بە حەدیسێک، بە کەلامێک پشتم بگرێت، هەتا ئێستاش نەمبیستووە. زۆر جار دڵخۆشیی خۆم دەدەمەوە و دەڵێم، لەوانەیە ئەوان زۆر بە دوای ئایەت و حەدیساندا گەڕابێن و لە هیچ شوێنێک شتێکی وایان دەست نەکەوتبێ بە تەفسیر و لێکدانەوەش منداڵی کورد بگرێتەوە و بۆ بەرگری و دیفاع لە منداڵانی کورد بیخوێننەوە. لەوانەشە هەر وا بێت و تەنیا بەشی ئێمەی منداڵانی ئەم کوردستانە غەریبە لە ئایەت و حەدیس و ڕەوایەتان تەنیا و تەنیا هەر ئەنفال و پەچە و ڕووبەند و چارشێو و سەنگەسار بێ و هیچی دیکە.

هاوڕێیانم!

دڵگران مەبن. ئەمن ناڵێم لەسەر ئێوە بەجواب نەیەن. ئەمن دەڵێم، دەردی من و ژانی ئێوە هەر یەک ژانە. ئەمن ناڵێم ئەوان باسی ئێوە نەکەن. ئەمن دەڵێم: بۆچی ئەوانەی قولانجێک لەو لای خۆمەوە، ئەوەندە نزیک کە بۆنی پیاز و سیرەکەی زاری دەگاتە من، هەر بە زمانی خۆیشم دەدوێ و هەموو ڕۆژێ سێ چوار جاریش دێت و بەربینگم پێ دەگرێ کە بۆچی و لەبەر چییە تەرکەنوێژم. ئەو کابرایەی هەموو حەوتووان باوکم هان دەدا و پێی دەڵێ: ئەگەر عەولادەکەت نوێژی نەکرد، لێی دە، دەری بکە و ڕای مەگرە، هەر ئەو کابرایەی چاوەکانی بوونەتە ڕووباری خوێن بۆ منداڵانی غەززە، کەچی ئەمن لە پێش چاوی لەتلەت دەبم، داناچڵەکێ، ڕاناچەنێ، مێشێکی لێ میوان نییە و گرمەی تۆپەکانی ئێرانیشی پێ خۆشترین موسیقایە.

نا نا هاوڕێم، لەوەیاندا کە پشتیوانیتان لێ دەکەن، ئەمنیش وەک خۆم دەستخۆشانەیان پێ دەڵێم. بەڵام ئاخر هەقمە پرسیاریشیان لێ بکەم بزانم بۆچی چاوی لای خۆمانیان کوێرە و گوێچکەی لای خۆمانیان کەڕە.

منداڵە خەمبارەکانی غەززە!

دڵتان خۆش بێ، ئێوە وەک ئێمە تەنیا نین. هەر هیچ نەبێ مەرگی ئێوە زۆر زۆر لە هی مە جیاوازە. ئێمە دەمرین، جەستەی ناسک و تاو نەدیومان لە پڕ ئەنجنئەنجن دەبێ، کەچی هیچ کەس گوێ لە ناڵە و نووزانەوەی ئێمە ناگرێ. ئێمە تەنانەت ئەو کاتەی لە گۆڕە بەکۆمەڵەکانیشا مەمکەمژەکانی سەر لێومان دەدۆزنەوە، جیا لە دایکمان کەس لیچێک هەڵناقرچێنێ بۆ خەممان. ئێوە چی کامێرا و تەلەڤزیۆن و ڕۆژنامە و ماڵپەڕ و منارە و میحراب و مزگەوتە لەگەڵتانن. بەڵام کامێرای لای ئێمە هەموو کوێرن. مزگەوتەکانیش هیچکامیان ئایەتێکیان هەتا ئێستا دەست نەکەوتوە کە بتوانن بۆ بەرگری لە ئێمەی کورد بیخوێننەوە. هەرچی هەیە هەر بۆنی ئەنفالی لێ دێ. ئێرە بناری زاگرۆسە. ئێرە شوێنێکە خۆمان پێی دەڵێین کوردستان و جیا لە خۆمان کەس نایەوێ بەو ناوەوە بانگمان بکات.

بە هیوای ئەو ڕۆژەی هیچ منداڵێک بووکەڵەکەی نەکەوێتە بن داروپەردووی ماڵەکەیان و بە گرمەی تۆپ خەوی بەیانیانی نەزڕێ.

هاوڕێ و هاوخەمتان منداڵێکی کوردستان

٢٠١٥/٨/١١